

СРПСКА
ПОЛИТИЧКА
МИСАО
THOUGHT
POLITICAL
SERBIAN

SERBIAN POLITICAL THOUGHT

**БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И ЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА НА
БАЛКАНУ**

Драган Ј. Бојанић, Мирослав Терзић, Милан Миљковић,
Андреј Баранов

**ИЗБОРИ У СРБИЈИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ: ИЗАЗОВИ
РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ**

Петар Магић, Марко Мијатовић, Стефан Вукојевић

**ИНДИЈА ИЗМЕЂУ СВЕТОВА: ДЕМОКРАТИЈА И НЕПОСРЕДНИ
СУСРЕТИ НЕСВРСТАНИХ**

Вељко М. Ђогатовић Предраг Терзић, Стефан Анчев

**ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПРИРОДНОГ СТАЊА:
ХОБС У САВРЕМЕНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ**

Иван Магић

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Елена Малишева, Ајаз Вани, Душко Томић, Елдар Шалјић

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО
SERBIAN POLITICAL THOUGHT

ISSN 0354-5989

УДК 32

Број 5/2025.

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО
SERBIAN POLITICAL THOUGHT

Издавач: Институт за политичке студије, Добрињска 11, Београд
Телефон: 011 3349-204
E-mail: ips@ips.ac.rs; spm@ips.ac.rs
https://www.ips.ac.rs
www.ips.ac.rs/rs/magazines/srpska-politicka-misao
ISSN 0354-59 89 UDK 32 Број 5/2025. XXXII vol. 93

Главни и одговорни уредник

др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке студије

Заменик главног и одговорног уредника

др Нада Радужици, научни саветник, Институт за политичке студије

Извршни уредници

др Олга Стевановић, истраживач сарадник, Институт за политичке студије,
ма Андреа Матијевић, истраживач сарадник, Институт за политичке студије

Редакција часописа

др Милан Јовановић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,
др Дејан Ђурђевић, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду,
др Живојин Ђурић,
др Јасна Милошевић Ђорђевић, редовни професор, Факултет за медије и комуникације,
др Ђуро Бодрожић, виши научни сарадник, Институт за политичке студије,
др Миша Стојадиновић, научни саветник, Институт за политичке студије,
др Кирил Шевченко, професор, Руски државни универзитет друштвених наука, Минск,
др Вишња Стојадиновић, научни сарадник, Институт за политичке студије,
др Андреј Баранов, професор, Кубански државни универзитет, Краснодар,
dr Mamoru Sadakata, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Japan,
dr Ewa Bujwid-Kurek, Professor, Institute for Political Science and International Relations
of the Jagiellonian University, Krakow, Poland,
др Михаил Залиханов, професор, члан Руске академије наука

Секретари часописа

др Стефан Радојковић, научни сарадник, Институт за политичке студије
ма Јелена Вујановић, истраживач сарадник, Институт за политичке студије
ма Анастасија Орлић, истраживач приправник, Институт за политичке студије
ма Вероника Василић, истраживач приправник, Институт за политичке студије
ма Ивана Влашковић, истраживач приправник, Институт за политичке студије

Савет часописа

др Зоран Аврамовић, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду,
др Сретен Сокић, редовни професор у пензији, Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду,
др Милован Митровић, редовни професор у пензији, Правни факултет, Универзитет у Београду,
др Миломир Степић, научни саветник, Институт за политичке студије,
др Драган Симеуновић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,
др Милан Брдар, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду,
др Зоран Стојиљковић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,
др Драгана Митровић, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду,
др Љубиша Деспотовић, редовни професор,
Факултет за европске правно-политичке студије у Новом Саду

Чланови савета из иностранства

dr Simon James Critchley, Professor, New School for Social Research, dr Anastasiya Mitrofanova, Professor,
Diplomatic Academy of the Russian Federation, Moscow, др Иван (Алексејевич) Чарот, професор, члан
Белоруске академије наука; члан Руске академије наука; члан Српске академије наука и уметности

Лектура и коректура

Ања Маљевић

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ДВОМЕСЕЧНО

Радови СПМ/SPТ налазе се и доступни су у електронским базама научних часописа
SCIndex, C.E.E.O.L. (Central and Eastern European Online Library) и
ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences).

Прелом и штампа

Донат граф, Београд

Тираж: 50 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештампавати, било у целини, било у деловима,
без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не
изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени

СРПСКА ПОЛИТИЧКА МИСАО

САДРЖАЈ

Тема броја:

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И ЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА НА БАЛКАНУ

Драган Ј. Бојанић, Мирослав Терзић, Милан Миљковић
СИСТЕМ ВОЈНОГ ОБРАЗОВАЊА КАО ОСНОВА
ОБЕЗБЕЂЕЊА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 1-29

Андреј Баранов
РУСКА ЕНЕРГОДИПЛОМАТИЈА НА БАЛКАНУ:
ЦИЉЕВИ, ФАКТОРИ И ПРЕПРЕКЕ 31-48

ИЗБОРИ У СРБИЈИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ: ИЗАЗОВИ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ

Петар Матић, Марко Мијатовић
НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ НА ЛОКАЛНИМ
ИЗБОРИМА У СРБИЈИ – ИСТОРИЈАТ, РЕЗУЛТАТИ
И ПОСЛЕДИЦЕ 51-76

Стефан Вукојевић
ОГРАНИЧЕЊА СИСТЕМА ПРОСТЕ ВЕЋИНЕ
У ИЗБОРУ ПРЕДСЈЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ:
ПОЛИТИЧКЕ, ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ
И ДРУШТВЕНЕ ПОСЉЕДИЦЕ..... 79-99

ИНДИЈА ИЗМЕЂУ СВЕТОВА: ДЕМОКРАТИЈА И НЕПОСРЕДНИ СУСРЕТИ НЕСВРСТАНИХ

Вељко М. Богатовић

ДВЕ ИНДИЈЕ: ФЕДЕРАЛИЗАМ, РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА
И ИЗБОРИ 2024. ГОДИНЕ..... 101-123

Предраг Терзић, Стефан Анчев

ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ ПЕДЕСЕТИХ
ГОДИНА XX ВЕКА..... 125-140

ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПРИРОДНОГ СТАЊА: ХОБС У САВРЕМЕНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

Иван Матић

ХОБСОВО СХВАТАЊЕ ЖИВОТА У ПРИРОДНОМ
СТАЊУ И ЊЕГОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ 143-160

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Елена Малишева

ЕНЕРГЕТСКИ ФАКТОР У ОКВИРУ
САВРЕМЕНИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ РИЗИКА:
ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ И ДРЖАВНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ РУСИЈЕ 163-177

Ајмаз Вани

ЕВРОАЗИЈСКО ПРЕПОЗИЦИОНИРАЊЕ:
ЦЕНТРАЛНА АЗИЈА КАО КЉУЧНИ ИГРАЧ
У ЕНЕРГЕТСКОЈ БЕЗБЕДНОСТИ ЕВРОПЕ 179-193

Душко Томић, Елдар Шаљић

ГЕОЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА ТУРСКЕ 195-200

**SERBIAN
POLITICAL
THOUGHT**

CONTENTS

This Issue's Theme:

SECURITY CHALLENGES AND ENERGY POLITICS IN THE BALKANS

Dragan J. Bojanić, Miroslav Terzić, Milan Miljković

THE MILITARY EDUCATION SYSTEM AS THE FOUNDATION FOR ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA..... 1-29

Andrey Baranov

RUSSIAN ENERGO-DIPLOMACY IN THE BALKANS: PURPOSES, FACTORS, AND OBSTACLES 31-48

ELECTIONS IN SERBIA AND THE REPUBLIC OF SRPSKA: THE CHALLENGES OF REPRESENTATION

Petar Matić, Marko Mijatović

NATIONAL MINORITIES IN LOCAL ELECTIONS IN SERBIA – HISTORY, RESULTS, AND CONSEQUENCES 51-76

Stefan Vukojević

LIMITATIONS OF THE PLURALITY SYSTEM IN THE ELECTION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SRPSKA: POLITICAL, INSTITUTIONAL AND SOCIAL CONSEQUENCES 79-99

**INDIA BETWEEN WORLDS:
DEMOCRACY AND NON-ALIGNED ENCOUNTERS**

Veljko M. Dogatović

TWO INDIAS: FEDERALISM, REGIONALIZATION,
AND THE 2024 GENERAL ELECTIONS 101-123

Predrag Terzić, Stefan Ančev

YUGOSLAVIA-INDIA DIPLOMATIC RELATIONS
IN THE 1950s 125-140

**REVISITING THE STATE OF NATURE:
HOBBS IN CONTEMPORARY PERSPECTIVE**

Ivan Matić

HOBBS' ACCOUNT OF LIFE IN THE STATE
OF NATURE AND ITS IMPLICATIONS 143-160

REVIEWS

Elena Malysheva

THE ENERGY FACTOR AMID MODERN
GEOPOLITICAL RISKS: ENSURING RUSSIA'S
NATIONAL AND STATE SECURITY 163-177

Ayjaz Wani

EURASIAN REALIGNMENT: CENTRAL ASIA AS
A KEY PLAYER IN EUROPEAN ENERGY SECURITY 179-193

Duško Tomić, Eldar Šaljić

GEOENERGETIC POLICY OF TURKEY 195-200

ТЕМА БРОЈА

**БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И ЕНЕРГЕТСКА
ПОЛИТИКА НА БАЛКАНУ**

Драган Ј. Бојанић*

*Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране,
Београд*

Мирослав Терзић**

Школа националне одбране, Универзитет одбране, Београд

Милан Миљковић***

Школа националне одбране, Универзитет одбране, Београд

THE MILITARY EDUCATION SYSTEM AS THE FOUNDATION FOR ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA

(СИСТЕМ ВОЈНОГ ОБРАЗОВАЊА КАО ОСНОВА ОБЕЗБЕЂЕЊА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ)****

Сажетак

Ефикасна припрема официрског кадра у Министарству одбране и Војсци Србије, представља кључни предуслов за успешно извршавање дужности у обезбеђивању националне безбедности. Специфични задаци и хијерархијска структура система одбране захтевају да старешински кадар, као непосредни учесник у процесу доношења одлука, остварује значајан утицај на оперативну ефикасност и његову функционалност. Сходно томе, образовање и обука официра су од суштинског значаја за развој њихових

* Имејл: dragan.bojanic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-0426-4479

** Имејл: miroslav.terzic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-5532-3753

*** Имејл: milanmiljkovic04011@gmail.com; ORCID: 0009-0005-9346-9442

**** Translation *in extenso* (превод у целини). Рад је написан у оквиру пројекта Института за стратегијска истраживања „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” (ИСИ/ДХ/3/24-26), који финансира Министарство одбране Републике Србије.

професионалних компетенција, што се директно рефлектује на укупни ниво безбедности државе. Савремени безбедносни изазови, трансформација физиономије савремених сукоба и еволуција безбедносних стратегија намећу неопходност реформи усмерених ка усклађивању академског програма са принципима савремених војних операција и захтевима безбедносног окружења. Овај рад представља емпиријску студију усмерену на вредновање степена применљивости стеченог знања на Војној академији у контексту практичног извршавања официрских дужности на различитим хијерархијским нивоима војног одлучивања. Истраживање се заснива на анализи повезаности између знања стеченог током војног образовања и захтева које намеће оперативна и тактичка војна пракса. Методолошки оквир истраживања обухвата квантитативну и квалитативну анализу података прикупљених путем анкетирања, уз примену одговарајућих статистичких техника за утврђивање степена повезаности између образовног процеса и професионалних компетенција официра. Анализа показује да старешине учевају већу примену знања са војних студија на тактичком нивоу, док се на оперативном нивоу доношења одлука учева релативно већа важност знања из друштвених наука. Ови налази доприносе научном разумевању односа између академског образовања и војне праксе, те представљају основу за систематско унапређење наставних планова и програма у циљу оптимизације едукативног процеса и његове практичне релевантности.

Кључне речи: војска, образовање, обука, официри, доношење одлука, војне науке, национална безбедност

УВОД

Висок темпо научног и технолошког напретка, присуство глобалних проблема који представљају реалну претњу самом постојању живота на Земљи, постављају све веће захтеве пред светску заједницу, сваку државу и појединца. Један од одлучујућих фактора економске моћи државе и високог животног стандарда становништва данас је интелектуална својина, која омогућава да се на светском тржишту понуде перспективни пројекти и технологије. Проблеми иновација и, као последица тога, квалитета интелигенције, који је у директној вези са степеном образовања и културе становништва

земље, избили су у први план (Adler 2025). Обим и квалитет укупног националног производа директно зависе од нивоа образовања и културе његових произвођача, односно становништва земље. Што је виши образовни и културни ниво становништва, то је укупан национални производ бољи и већи. Већ сада модерне високоразвијене земље добијају и до 40% повећања националног производа захваљујући ефикасном систему образовања (КонсултантПлюс 2022). Сваке године владе широм света одређују износ који ће се користити за финансирање науке и утврђују трошкове истраживања и развоја (Конотоп *и др.* 2022, 66). У савременом свету образовање треба посматрати као водећи механизам развоја друштва, као основу за репродукцију његовог духовног потенцијала. Присуство ефикасног система образовања и његов стабилан развој треба посматрати као гаранцију унутрашње и спољне безбедности друштва, као важан услов за обезбеђивање његовог сувереног постојања, као саставну компоненту стабилности и безбедности.

У ери постмодерне, односно употребе научно интензивних технологија током транзиције из „индустријске” у „информациону” цивилизацију, образовање и безбедност су изузетно блиске категорије. Штавише, савремена стратешка доктрина развоја велике већине напредних држава заснива се на концепту континуираног раста, развоја улоге образовања у систему националне безбедности, будући да, у складу са светским трендовима, управо образовање предодређује изгледе за друштвено-економски и културни развој и отпорност државе (Tikly 2019).образовање је у својој основи једна од темељних државних институција и као такво постаје одлучујући фактор не само економске ефикасности, већ и националне безбедности државе у целини. Држава може да се повуче из финансирања конкретних пројеката у било ком сектору привреде, али не може себи да приушти да се повуче из сектора образовања. Држава, која је изгубила способност да образује и припрема кадрове за потребе сопствене привреде, науке и културе, губи историјске изгледе за свој прогресивни развој.

Обезбеђивање и одржавање националне безбедности, и даље значајно зависи од војске, њеног морала, мотивације и стручних вештина, које су под утицајем академског образовања, професионалне обуке (Milošević Stolić i Mačček 2019). Тренутни циљеви националне безбедности у Републици Србији, дефинисани у Стратегији националне безбедности (СНБ) из 2019. године и осталим стратегијско-

доктринарним документима, указују на потребу успоставе одговарајућег образовног система. У овом контексту, друштвено и економско оправдање за постојање Војне академије (ВА) и Школе националне одбране (ШНО) Универзитета одбране (УО) произилази из потребе Републике Србије да образује старешински кадар. Главни и најстабилнији извор кадрова за оружане снаге у нашој земљи већ 175. година, био је систем војног образовања ВА (Ђukić 2025). У том својству, систем обуке официрског кадра заузима посебно место у систему националне безбедности државе, јер је директно повезан са обезбеђивањем одговарајућег нивоа и одрживости одбрамбених способности земље. Организационо потчињен Министарству одбране (МО), али са статусом члана државног универзитета, УО има кључну улогу у образовању, обуци и квалификацији старешинског кадра за потребе МО и Војске Републике Србије, као и у спровођењу истраживања у области војних наука. Поред тога у његовом саставу је и Институт за стратегијска истраживања.

Корелација обуке практичних вештина са академским образовањем, представља значајан изазов у многим професионалним доменима (Jensen 2025). Овај изазов је евидентан у различитим контекстима, полицијско (Cordner 2019; Williams, Norman, and Rowe 2019; Bartkowiak-Théron 2019), медицинско (Ten Cate and Carraccio 2019) и војно образовање (Kime and Anderson 1997). У оквиру савремених војних академија, кадети који се обучавају за официрски позив истовремено усвајају војне вештине и развијају стратешко размишљање, чиме се тежи интеграцији практичне обуке и академског образовног процеса (Hornstra *et al.* 2024, 1). Савремени токови глобализације и развој нових технологија намећу другачије захтеве у процесу војног образовања и обуке. У оквиру овог истраживања, фокус је усмерен на професионални развој кадета војне академије, уз нагласак на нужност интеграције академских и практичних компоненти у образовном процесу. Сходно томе, Линдсеј (*Lindsay*) и Голдфарб (*Goldfarb*) указују на то да вештачка интелигенција (ВИ) не треба да се посматра као замена, већ као надоградња и подршка људском доношењу одлука (Goldfarb and Lindsay 2022, 7–50). У контексту војног система, посебно у погледу одлучивања официрског кадра, овај став добија посебну важност (Jensen 2025; Collazzo 2025). Интеграција ВИ у процес процене и избора омогућава официрима да, поред личног искуства и интуиције, користе и аналитичке капацитете савремених алгоритама, чиме

се повећава брзина, тачност и релевантност доношења одлука у условима високог ризика и сложености (Miljković i Beriša 2023, 82; Collazzo 2025; Jensen 2025; Adler 2025).

Циљ је формирање образованог и високо компетентног официрског кадра, оспособљеног за ефикасно извршавање задатака у националном и међународном контексту, у складу са савременим стандардима и вредносним оквиром (Anishchenko 2024). То значи превазилажење јаза између обуке вештина и академског образовања, ради свеобухватне и ефикасне припреме кадета за сложене професионалне улоге официра. У остварењу тог циља, од суштинског је значаја обезбеђивање равнотеже између академског и стручно-специјалистичког образовања, као и интеграције друштвено-хуманистичких и техничко-технолошких дисциплина. Савремена ера информационих технологија намеће потребу за сталном адаптацијом образовних приступа, при чему је посебан акценат на развоју апстрактног мишљења. Такав развој се остварује кроз универзитетско образовање и подстицање концепта доживотног учења. Ово, пак, наглашава значај континуираног професионалног војног образовања, у оквиру којег је неопходно да официри постану проактивни решавачи комплексних проблема и сараднички оријентисани стручњаци.

У сложеним условима савременог безбедносног окружења, које карактеришу повећана неизвесност и амбиваленција – посебно изражене у војној професији – критичко размишљање у процесу доношења одлука постаје темељна компонента ефективног војног лидерства. У том контексту, неопходно је континуирано праћење и вредновање ефикасности образовних програма, засновано на научно релевантним методолошким приступима.

РАЗВОЈ ОБРАЗОВНИХ ПРОГРАМА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ И ОДБРАНЕ

Једно од средстава за постизање државног суверенитета јесу њене оружане снаге, способне да штите националне интересе и националну безбедност. Сходно томе положај државе у свету зависи од степена развијености оружаних снага. Један од важних елемената војне организације државе је систем војног образовања, осмишљен за правовремену, потпуну и квалитетну кадровску подршку. Пример за то је Украјина, која је у високообразовним војним установама од

2014. године увела обуке за беспилотне системе, сајбер безбедност и дрон-технолозије (Ministry of Defence of Ukraine 2025; *Interfax-Ukraine* 2025; Shevchenko *et al.* 2024; Buriachok *et al.* 2023).

Концептуални и теоријски оквири студија безбедности и одбране заснивају се на интерпретацији шире дефинисаних и сложених појмова безбедности и одбране. У савременом добу, појам безбедности обухвата широк спектар изазова који се крећу од унутрашњих питања на нивоу државе, преко регионалних претњи, до глобалних феномена као што су пролиферација оружја за масовно уништење, тероризам, радикализација, трговина људима, кријумчарење и организовани криминал.

Динамика савременог безбедносног окружења захтева примену свеобухватног приступа који премашује традиционалне оквири одбрамбене политике. Овакво проширено разумевање безбедности истовремено доводи у питање класичне облике стручног саветовања и управљања, те подразумева неопходност интердисциплинарног приступа. То укључује интеграцију знања и вештина из области обавештајне заједнице, војске, правосудних органа и полиције, као и експертизе у сферама регионалне и локалне политике, друштвених и економских наука (Bures and Pernica 2016, 1).

Савремене војне операције карактерише све већа комплексност, што захтева адаптацију у образовању будућих официра (Mitrović and Војанић 2021). Према Бекерсу (*Bekkers*) и Свејсу (*Sweijis*), операције се одвијају у више домена (копно, море, ваздух, свемир, информације, људски фактор) и на различитим нивоима (стратешком, оперативном, тактичком), што захтева мултидисциплинарни приступ (*Bekkers and Sweijis* 2019; NATO's Strategic Warfare Development Command 2023). Додатно, природне непредвидивости и ескалација војних капацитета потенцијалних противника додатно усложњавају оперативна окружења (*Soldaat and Tuinman* 2023). Из тога произилази потреба за оснаживањем професионалних компетенција официра, што укључује како техничке и тактичке вештине, тако и способности за стратешко размишљање и доношење одлука у условима неизвесности (*Anishchenko and Razumeyko* 2022). Вођство, борбене способности и вештине преживљавања представљају кључне елементе војне обуке. Како истичу Хорнстра (*Hornstra*) и други аутори, у процесу развоја ових вештина увек постоји јасна корелација између активности учења и конкретних перформативних исхода (*Hornstra et al.* 2023а). На пример, практична обука руковања оружјем на стрелишту директно је повезана са способношћу његове

употребе у борбеним условима. Ипак, ограничавање професионалног развоја кадета искључиво на војне вештине показује се као недовољно у контексту савремених безбедносних изазова.

Паралелно са војном обуком, расте значај развоја когнитивних и аналитичких способности кадета, пре свега у домену стратешког размишљања. Ове вештине се развијају кроз академско образовање, које све више добија место у наставним програмима војних академија. За разлику од војне обуке, у академском образовању често изостаје директна и непосредна веза између усвојеног знања и његове практичне примене (Hornstra *et al.* 2023b). На пример, кадети током академских курсева изучавају концепте културних норми и вредности, што може бити од пресудног значаја приликом дипломатских ангажмана у мисијама стабилизације. Ипак, специфични контекст у којем ће се ова знања применити у тренутку образовања најчешће није унапред познат. За адекватно разумевање савременог концепта безбедности, оружане снаге и шири национални безбедносни системи морају се прилагодити новим и комплексним безбедносним изазовима. Будући официри – кадети, као и припадници осталих компоненти националног безбедносног апарата, морају бити оспособљени да делују у условима неизвесности и да се, како се у литератури наводи, „боре против болести извесности у доношењу одлука” (Ted and Gentzler 2013, 70). У том контексту, образовање има централну улогу: основна претпоставка јесте да се припадници оружаних снага образују како би могли да одговоре на изазове у савременом, непредвидивом окружењу националне безбедности. Модерно војно образовање се више не посматра као пука обука у техничко-тактичким вештинама, већ као процес развоја способности расуђивања, критичког мишљења и стратешког промишљања, што поставља висока очекивања пред кадете и војно особље (Sookermany 2017, 312). У Литванији се официри високих квалификација образују у складу са Секторским оквиром квалификација за војну професију, при чему се посебан акценат ставља на развој критичког мишљења и способности решавања проблема. Развој ових компетенција приоритетно се подржава кроз активности које иницирају и воде студенти, за разлику од традиционалних модела наставе усмерених на професора (Dudzevičiūtė 2025).

Значајно је истаћи, да оно што може поремети процес развоја способности расуђивања, критичког мишљења, јесте неповезаност стицања вештина и академског образовања. На савременим војним академијама, попут Краљевске војне академије Холандије (*Netherlands*

Defence Academy [NLDA]), обука кадета обично се реализује кроз два паралелна, али често неинтегрисана образовна процеса. С једне стране, војни инструктори реализују обуку усмерену на развој практичних војних вештина, док с друге стране, цивилни академски наставници спроводе академско образовање користећи сопствене наставне методологије, често без међусобне координације (Hornstra *et al.* 2023a). Такав раздвојени приступ доводи до тога да кадети морају самостално да ускладе и интегришу различите мисаоне обрасце: војни, који се ослања на доношење одлука у кратком временском року и под условима ограничених информација, и академски, који подразумева аналитичко разматрање са више доступних информација и мањим временским притиском (Jansen, Brænder, and Moelker 2019).

Пример таквог војног размишљања представљају стандардизовани НАТО процеси за планирање тактичких операција, који захтевају од официра да у кратком временском оквиру анализирају и упореде различите могућности деловања на основу расположивих података (North Atlantic Treaty Organization [NATO] 2024). У оперативним условима, официри се неретко налазе у ситуацији која захтева симултано ангажовање и тактичких вештина и стратешког размишљања, што захтева интегрисано знање. На пример, током борбене операције, старешина мора истовремено управљати ватреним ангажовањем и командовањем јединицом (практичне вештине), као и координирати логистику и превентивно утицати на понашање војника у циљу избегавања негативне медијске експозиције која би могла угрозити мисију (стратешко промишљање).

Не постоји гаранција да ће до интеграције ових компоненти доћи спонтано, нити да ће она бити ефикасна и безбедна у реалним условима. Стога је од суштинске важности да се у оквиру професионалног развоја кадета систематски подстиче интеграција војних вештина и академског образовања у контексту стратешког размишљања (Hornstra *et al.* 2023b). Кључан корак у том правцу јесте успостављање узајамног разумевања и координације између програма војне обуке и академског курикулума које реализују цивилни наставници.

Сходно томе, функционалност и дугорочна стабилност националног безбедносног система заснивају се на систематској примени знања и компетенције стечених кроз војно образовање, како у оквиру војних тако и у оквиру цивилних институционалних структура, чиме се обезбеђује интегрални приступ. Прилагођавање безбедносно

окурењу које је све више непредвидиво подразумева узајамно учење и оперативну међузависност различитих актера безбедносног сектора (Kalu 2008, 84). У оквиру Европске уније, све већи акценат ставља се на заједнички одговор на глобалне безбедносне претње кроз интернационалну сарадњу (Војанић, Марчек, и Ristić 2019, 12). Иако мултилатерализам представља значајан ресурс у изградњи заједничких капацитета, он истовремено поставља изазов пред националне државе у погледу очувања суверенитета у области одбране.

НАСТАВНИ ПЛАН И ПРОГРАМ ВОЈНЕ АКАДЕМИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Образовни систем на Војној академији (ВА) осмишљен је у складу са савременим академским стандардима и структурисан у три нивоа високог образовања: основне (бачелор), мастер, и докторске студије. У оквиру имплементације принципа Болоњске декларације и примене Европског система преноса бодова (*European Credit Transfer and Accumulation System* [ECTS]), студијски програми организовани су тако да обухватају четворогодишње основне, једногодишње мастер и трогодишње докторске студије. Оваква структура омогућава систематски развој когнитивних, аналитичких и стручних компетенција кадета, чиме се обезбеђује њихова целовита припрема за сложене и динамичне захтеве савременог безбедносно-одбрамбеног система.

Основне академске студије

Студирање на основним студијама усмерено је на припрему кадета за ефикасно управљање процесима одлучивања на тактичком нивоу. Наставни план обухвата интегрисан приступ теоријском и практичном образовању, са нагласком на стицање темељних знања из области друштвених наука, менаџмента, економских наука, организационих наука, математике и природних наука, као и из области технологија, машинства, саобраћаја, електротехнике и рачунарства, и војних наука. Програм комбинује академске дисциплине, модуле војне обуке и физичко васпитање у циљу свеобухватног развоја професионалних компетенција.

Током прве две године студија реализују се општеобразовни садржаји, док су завршне две године фокусиране на стручно

усмерење кроз специјализоване студијске програме „Копнена војска, Војноелектронско инжењерство, Војномашинско инжењерство, Технолошко инжењерство материјала и заштите, Војносаобраћајно инжењерство, Војно ваздухопловство и Економија одбране. Програм Копнена војска има изборна подручја – модуле (Пешадија, Оклопне јединице, Артиљерија, Инжињерија и Речне јединице)” (Војна академија 2025). Структуру студијског програма Војноелектронско инжењерство чине модули „за позив официра рода Артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства, рода јединица за електронска дејства, службе Телекомуникације, Техничке службе, Информатичке службе и службе Ваздушног осматрања и јављања у складу са мисијама и задацима Војске Србије” (Војна академија 2025). Циљ образовања наведених студија је да обезбеди систематску и целисходну припрему за прву командну дужност – командира вода – као и за друге иницијалне позиције у систему одбране.

Напредни нивои високог образовања у области војних наука

Виши нивои академског образовања на ВА обухватају мастер и докторске студије у области војних наука. Ови програми представљају наставак стручног и научног усавршавања официра, усмереног на стицање и продубљивање компетенција релевантних за решавање комплексних проблема у оквиру система одбране и ширег безбедносног амбијента.

Мастер академске студије имају за циљ унапређење постојећих и развој напредних знања, вештина и аналитичких способности, које омогућавају официрима да применом интердисциплинарног приступа критички анализирају, интерпретирају и решавају стратешке и оперативне изазове у области одбране. Посебан нагласак ставља се на развој способности критичког коришћења релевантне академске и стручне литературе у контексту реалних оперативних и организационих ситуација.

Докторске студије усмерене су на образовање висококвалификованих истраживача у области војних наука, који су способни за самостално научноистраживачко деловање и управљање комплексним пројектима од националног значаја. Примарни циљ овог нивоа образовања је развој кадрова који, ослањајући се на научне методе и највише академске стандарде, могу да допринесу иновативном

развоју доктрине, теорије и праксе у области одбране, као и унапређењу научне мисли у ширем друштвеном и академском контексту.

Програми усавршавања официрског кадра

Програм усавршавања обухвата курсеве за унапређење официра, Основни командно-штабни курс, Командно-штабно усавршавање, генералштабно усавршавање и Високе студије безбедности и одбране. Основни командно-штабни курс има за циљ систематски развој лидерских компетенција и професионалну оспособљеност официра за обављање сложених командних и штабних дужности. Програм је усмерен на припрему официра за ефикасно извршавање функције командира јединице на нивоу чете, заменика команданта батаљона, као и за ангажовање на штабним позицијама у јединицама ранга батаљона.

Циљ командно-штабног усавршавања је стратешко и професионално оспособљавање официра за ефективно командовање тактичким јединицама рода или службе на нивоу батаљона, као и за обављање кључних штабних дужности у командама бригадног нивоа и вишим организационим структурама Војске Србије (ВС) и Министарства одбране.

Генералштабно усавршавање представља највиши ниво, односно кључни сегмент формалног војног образовања у систему одбране Републике Србије, са основним циљем да омогући официрима стицање напредних знања и вештина неопходних за командовање тактичким јединицама бригадног нивоа, као и за обављање сложених штабних и руководећих дужности у оквиру оперативног нивоа командовања, Генералштаба Војске Србије (ГШ ВС) и организационих јединица Министарства одбране. Структура програма је усклађена са релевантним националним доктринарним и нормативним оквирима у области одбране, као и са стандардима интероперабилности у мултинационалним операцијама.

ЗНАЧАЈ ОБРАЗОВАЊА ЗА КОМПЛЕКСАН ПРОЦЕС ДОНОШЕЊА ОДЛУКА У ВОЈНОМ КОНТЕКСТУ

Обављање дужности официрског кадра на свим нивоима доношења одлука захтева јасно дефинисан и ефикасан процес одлучивања, који је условљен специфичностима хијерархијске

структуре и мисије војне организације (Kuczynski 2023). Процес командовања и руковођења представља систематско усмеравање функционисања војноорганизационих структура, заснован на научним принципима и методологији (Jevtić, Miljković, and Đorđević 2024, 38). Употреба силе у непредвидивим околностима, ограничени ресурси и притисак времена додатно усложњавају овај процес. Погрешне одлуке се мултипликују узлазно у командној структури, а ниво расположивих информација директно одражава професионалну компетентност појединца. Процес доношења одлука, као кључни аспект војног лидерства, подразумева когнитивни, рекурзивни и нелинеарни механизам који се ослања на анализу података, логичко закључивање и предузимање акција (Farmer 2022; Ernst *et al.* 2023; Adler 2025). На овај процес утичу бројни фактори, укључујући психолошке, организационе и политичке компоненте, при чему когнитивне способности имају највећи утицај на извршавање лидерских задатака. Знање се јавља као медијатор између когнитивних способности и радне перформансе, а радно искуство доприноси акумулацији применљивог знања.

У војном систему, одлучивање се реализује на три нивоа: тактичком, оперативном и стратешком. Тактички ниво обухвата непосредно руковођење јединицама у борби; оперативни ниво се бави координацијом више тактичких целина; док стратешки ниво укључује креирање дугорочних војних политика и стратегија. Док су оперативно и стратешко планирање структурисани и формализовани процеси, тактичко одлучивање подразумева висок степен динамичности и неодређености. Сложеност ових процеса наглашава потребу за континуираним академским и професионалним усавршавањем официра, како би били способни да ефикасно управљају изазовима на свим нивоима одлучивања (Jevtić, Miljković, and Đorđević 2024, 41).

МЕТОДОЛОГИЈА

Циљ истраживања

У оквиру пројекта „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” Института за стратегијска истраживања, спроведено је емпиријско истраживање у јединицама Војске Србије током 2024. године, са једним од циљева да се утврди да ли и на

који начин знање стечено на студијама ВА доприноси успешном обављању дужности војних руководиоца на различитим нивоима доношења одлука у МО и ВС. Такође, у поређењу са професионалним припадницима ВС, који су завршили факултет у цивилним образовним установама и Школу резервних официра, након чега су примљени у професионалну службу. Предмет истраживања био је актуелни акредитовани студијски програм војних наука.

Узорак је изабран на основу погодности, иако је апсолутан у односу на предмет истраживања, и састоји се од две групе учесника. Истраживање је обухватило 452 испитаника које смо поделили у две групе: 1) официри на командним дужностима, капетан 13, капетан прве класе 44, мајор 62 и потпуковник 52 ($N = 171$) који су завршили усавршавање за командно-штабне дужности и 2) официри чина потпоручника ($N = 196$) и поручника ($N = 85$), од тога је 176 завршило ВА, док је 85 Школу резервних официра завршило на командирским дужностима укупно ($N = 281$). Пошто је истраживање спроведено у септембру и октобру 2024. године, анкетирани су официри Војске који су тек ступили на старешинске дужности након завршетка Војне академије, затим они који су завршили Основни командно-штабни курс (ОКШК) и старешине које су завршиле Командно-штабно усавршавање. Ова група се састоји од мушкараца и жене, са просечном старашћу од 36 година и просечним радним искуством од 14 година у официрским дужностима. Иако су сви официри, њих 346 завршило је Војну академију, док су остали дипломирали на другим универзитетима.

Инструменти

У истраживању су примењене евалуационе скале креиране специфично за потребе ове студије. Испитаници су процењивали у којој мери им је знање стечено током академских студија било од користи у практичном обављању официрских дужности, како у оквиру стажа на тактичком нивоу, тако и приликом извршавања задатака у МО и ВС, на тактичком и оперативном нивоу. Процена је вршена помоћу петостепене Ликертове скале, где је вредност 1 означавала „није ми било корисно”, а вредност 5 „потпуно ми је користило”.

Методe за обраду података

У анализи података примењене су методе дескриптивне статистике, анализа варијансе (F-тест), Пирсонов коефицијент корелације и факторска анализа. Обрада података извршена је коришћењем статистичког софтверског пакета SPSS, верзија 15.0.

РЕЗУЛТАТИ ИСПИТИВАЊА

Релевантност и сврсисходност наставних предмета основних академских студија на тактичком нивоу током почетних дужности:

- Анализа резултата показује да је просечна применљивост наставних предмета основних академских студија у обављању почетних официјских дужности изнад општег просека ($M = 3,10$), при чему се вредности крећу у распону од 1,29 до 4,49. Ови емпиријски налази наглашавају релевантност и практичну усмереност наставног програма и потврђују његову усклађеност са оперативним захтевима службених дужности, пружајући основу за формулисање препорука за унапређење ефикасности образовања.
- Статистичка анализа није показала постојање значајних разлика у перцепцији применљивости наставних садржаја у зависности од пола ($F = 0,762$; $p = 0,481$).
- Највећи степен примене током стручне праксе забележен је код обавезних предмета, међу којима се посебно истичу *Наоружање са наставом гађања*, *Војно физичко вежбање са методиком физичке обуке* ($M = 4,46$), *Командовање у борбеним дејствима основних тактичких јединица* ($M = 4,09$), *Телекомуникационо обезбеђење* ($M = 3,72$) и *Тактика јединица по родовима* ($M = 3,95$). Насупрот томе, најнижи степен примене евидентиран је код предмета као што су *Француски језик* ($M = 1,24$), *Немачки језик* ($M = 1,39$), *Основи електромеханике и електронике* ($M = 1,69$), као и *Математика 1Б* и *2Б*. Ови резултати указују на то да предмети који су директно усмерени ка развоју практичних и тактичких вештина имају знатно већу применљивост у реалним условима службе у поређењу са општеобразовним дисциплинама.

Факторска структура корисности предмета

Примењена факторска анализа, на основу Гутман-Кајзеровог критеријума, идентификовала је шест базичних (латентних) димензија које одражавају применљивост наставних предмета основних академских студија у контексту извршавања почетних дужности. Ове димензије објашњавају укупно 82,1% укупне варијансе, и то редом:

- Научно-стручни фактор – 45,48%,
- Теоријско-методолошки фактор – 15,15%,
- Фактор специфичних академских вештина – 6,65%,
- Фактор додатних примењених дисциплина – 5,20%,
- Организационо-лидерски фактор – 3,40%,
- Фактор додатног страног језика – 2,74%.

Анализа корелационе матрице указује на релативну независност идентификованих фактора, са изузетком умерених позитивних корелација између трећег фактора и првог и петог, који показују комплементарну природу, као и међусобне повезаности првог и петог фактора.

Компарација корисности по научним пољима

Анализа резултата указује на то да је највећи степен применљивости наставних садржаја остварен у оквиру предмета из научно-стручног поља ($M = 3,76$), као и код предмета *Војно физичко вежбање са методиком физичке обуке* ($M = 4,22$), уколико се овај посматра као посебна категорија. Супротно томе, најнижи ниво примене забележен је код предмета из природно-математичког поља ($M = 1,76$), при чему је утврђена статистички значајна разлика у односу на остале области ($F = 21,426$; $p < 0,001$). Добијени резултати додатно показују да *Војно физичко вежбање са методиком физичке обуке* има статистички значајно већу практичну примену у односу на предмете из математичких ($MD = 2,376$; $p < 0,001$), друштвених ($MD = 1,557$; $p < 0,001$) и техничких наука ($MD = 1,389$; $p < 0,001$), али не и у односу на наставне садржаје из области војних наука. Предмети из математичких наука, с друге стране, показују статистички значајно нижи ниво применљивости у односу на оне из војних ($MD = -1,783$; $p < 0,001$) и техничких наука ($MD = -0,932$; $p = 0,025$). Истовремено, предмети из области војних наука показују већу практичну релевантност у односу на техничке ($MD = MD = 0,941$; $p = 0,033$) и друштвене науке ($MD =$

1.061; $p = 0.008$), док између техничких и друштвених наука није уочена статистички значајна разлика у нивоу примене. Ови налази потврђују да је наставни процес најусмеренији на развој практичних знања и вештина у оквиру војних и сродних дисциплина, што наглашава њихову релевантност за доношење одлука на тактичком нивоу.

Релевантност и сврсисходност предмета основних академских студија у контексту стицања и примене стручних компетенција у обављању дужности на тактичком нивоу доношења одлука, разликује се током стажа у односу на рад у МО и ВС:

- Просечна перципирана корисност наставних предмета основних академских студија у обављању послова у Министарству одбране и Војсци Србије на тактичком нивоу оцењена је као висока ($M = 4,24$), у распону од 2,92 до 5,00.
- Највише оцењени предмети у контексту извршавања задатака руковођења на тактичком нивоу су Тактика 1 и Тактика 2 ($N = 12$; $M = 5,00$). Међу обавезним предметима, највише вредновани су Војно физичко вежбање ($M = 4,81$), Наоружање са наставом гађања 2 ($M = 4,81$), као и предмети Основи конструкције убојних средстава, Основи командовања и Војна историја (сви са $M = 4,81$). Са друге стране, најниже оцењени су Основи електротехнике и електронике ($M = 2,81$), као и предмети из природно-математичког научног поља: Хемија ($M = 2,95$), Физика ($M = 3,05$) и Математика ($M = 3,19$). Ови резултати кореспондирају са вредновањима применљивости током стручног стажирања.
- Уочено је да су сви предмети из основних академских студија перципирани као кориснији у контексту почетних дужности у односу на период стажирања, с изузетком изборних предмета. У ову категорију нису укључене Тактике родова ($F = 12,861$; $p < 0,001$) и Наоружање и гађање родова ($F = 11,097$; $p < 0,002$), чија се потреба за применом и даље уочава у оперативној пракси.
- Све посматране научне области показале су значајно већу корисност у оквиру почетних дужности на тактичком нивоу у систему одбране у односу на примену током стажирања ($F = 35,471$; $p < 0,001$). Ово указује на значај радног искуства у развијању способности процене практичне вредности знања стеченог током студија на Војној академији.
- Највише рангирано научно поље у погледу практичне примене за потребе почетних дужности на тактичком нивоу јесу војне науке ($M = 4,75$), док је најниже рангирано природно-математичко поље

($M = 3,10$). Ова разлика је статистички значајна ($F = 22,406$; $p < 0,001$). Предмети из природно-математичког поља имају значајно мању корисност у односу на предмете из друштвених ($MD = -1,25$; $p < 0,001$) и техничких наука ($MD = -0,97$; $p < 0,001$). Истовремено, предмети из војних наука имају већу корисност у односу на техничке науке ($MD = 0,65$; $p = 0,015$).

Корисност предмета основних академских студија Војне академије разликује се при обављању дужности у МО и ВС на тактичком у односу на оперативни ниво:

- Општа перцепција корисности наставних предмета основних академских студија на Војној академији у контексту извршавања дужности на оперативном нивоу оцењена је као висока ($M = 3,68$), при чему су оцене варирале у распону од 2,05 до 4,76.
- Највишу применљивост, у оквиру фактора научно-стручних предмета, испољили су Енглески језик ($M = 4,76$), Војно физичко вежбање ($M = 4,62$), Информационе технологије ($M = 4,52$), као и предмет Увод у стратегију ($M = 4,76$). Са друге стране, најниже рангирани предмети потичу из природно-математичког научног поља: Хемија ($M = 2,53$), Математика и Физика ($M = 2,86$), Основи електротехнике и електронике ($M = 2,05$), као и Социологија ($M = 2,82$).
- Утврђено је да је студијски програм основних академских студија Војне академије значајно кориснији у контексту обављања дужности на тактичком нивоу у односу на оперативни ниво ($F = 29,026$; $p < 0,001$).
- Анализом је утврђено да приближно половина предмета показује статистички значајне разлике у степену перципиране корисности између два нивоа доношења одлука, при чему се на оперативном нивоу бележи смањена корисност. Међутим, код већине предмета који су највише и најниже рангирани, разлике су минималне. Ово укључује предмете из математике, као и три предмета из друштвених наука (Војна психологија са андрагогијом, Војно право и међународно хуманитарно право, Основи економије) и три из техничких наука (Оклопна борбена возила, Телекомуникационо обезбеђење, Основи електротехнике и електронике).
- Када је реч о научним пољима, три области – друштвене науке ($F = 4,329$; $p < 0,044$), техничке науке ($F = 75,975$; $p < 0,001$) и војне науке ($F = 28,617$; $p < 0,001$) – показале су значајно већу корисност на тактичком нивоу у односу на оперативни. За природно-

математичке науке, није уочена статистички значајна разлика у перципираној корисности између ова два нивоа.

- На оперативном нивоу доношења одлука, највећи степен корисности имају предмети из друштвених наука, док је корисност предмета из природно-математичког поља најнижа, што представља статистички значајну разлику ($F = 75,59$; $p < 0,001$). Природно-математичке науке показују знатно мању примену у односу на војне ($MD = 1,14$; $p < 0,001$) и техничке науке ($MD = 0,62$; $p < 0,02$). Истовремено, друштвене науке су у нешто мањој мери применљиве у односу на техничке науке ($MD = 0,647$; $p < 0,015$).

Релевантност и сврсисходност програма стручног усавршавања – пре свега Основног командно-штабног курса (ОКШК) – од кључног су значаја на оперативном нивоу, јер непосредно доприносе стицању и ефикасној примени стручних компетенција потребних за командне дужности и доношење одлука:

- На оперативном нивоу дужности у МО и ВС, садржаји ОКШК имају већу корисност од предмета основних академских студија Војне академије ($F = 44,54$; $p < 0,001$).
- Сви предмети ОКШК имају високе просечне оцене ($M = 4,48$), у распону од 4,12 до 4,83.
- Највише рангиран је предмет Тактика ($M = 4,83$), а најниже рангиран је изборни предмет Моделовање операција ($M = 4,18$).
- Факторска анализа указује да се наставни план и програм ОКШК састоји од два фактора корисности на оперативном нивоу доношења одлука, објашњавајући 82,57% укупне варијансе:
  - Први фактор: Општи безбедносни фактор (63,24%).
  - Други фактор: Фактор вештина (19,33%).
- Ова два фактора су потпуно независна ($r = -0,02$, $p > 0,05$).

ДИСКУСИЈА

Спроведено истраживање показало је да знања усвојена током основних студија и првог нивоа усавршавања на ВА, имају висок степен практичне примене у обављању почетних официрских дужности. На тај начин потврђује се адекватност и усклађеност наставних планова и програма са захтевима службе у оквиру студијског програма *Копнена војска*. Истовремено, уочене су значајне разлике у приоритетима наставних предмета и научних области између два нивоа студија, што је директно условљено различитим

захтевима процеса доношења одлуке. Ови налази отварају простор за формулисање релевантних закључака и препорука у правцу унапређења.

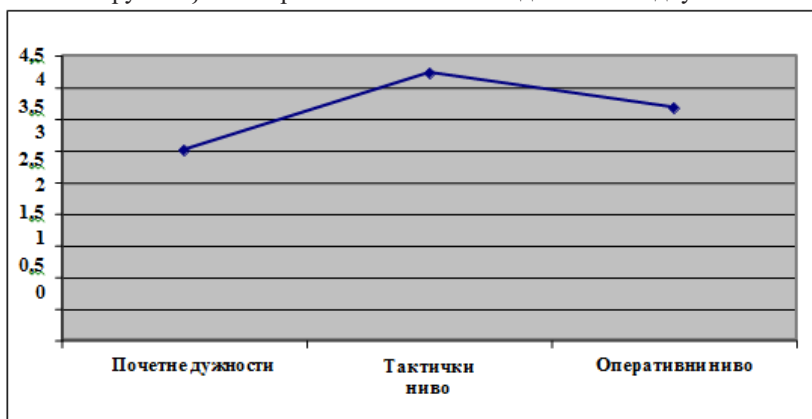
- Структура наставних предмета показује логичку и професионалну надградњу у оквиру војне професије, при чему је за ефикасно војно лидерство неопходна интеграција академских и практичних знања и вештина које карактеришу компетентног и успешног официра.
- Предмети који су високо оцењени на основним академским студијама, посебно на тактичком нивоу, у великој мери одговарају захтевима директног рада са људством и руковођења јединицама. Насупрот томе, наставни садржаји из природно-математичких наука, иако често перципирани као апстрактни и теоретски, доприносе развоју логичког мишљења, што представља критичну компоненту у процесима доношења одлука на вишим нивоима командовања. Корисност предмета као што су страни језици постаје све израженија са растом професионалног искуства, посебно у контексту међународне сарадње и школовања у иностранству.
- Упоредна анализа перцепције корисности предмета код кадета и официра на тактичком нивоу показује висок степен поклапања, што указује на доследност у вредновању практичне релевантности наставних садржаја. Ипак, радно искуство официра доприноси бољој свести о важности појединих предмета, што се огледа у ширем спектру високо оцењених дисциплина.
- Иако је укупна процена применљивости предмета основних академских студија виша на тактичком нивоу, евидентно је да се на оперативном нивоу остварује успех који се делимично заснива на надограђеним знањима и вештинама стеченим кроз искуство у служби, као и на компетенцијама које нису у потпуности покривене наставним програмом.
- Предмети који су високо ранжирани за оперативни ниво карактеришу се мултидисциплинарношћу и интерродном применљивошћу. У питању су садржаји који омогућавају ефикасно деловање у оквиру штабних дужности, савремених информационих система и очувања психофизичке способности војних руководилаца.
- Разлике у доминантним научним пољима између тактичког и оперативног нивоа одлука произилазе из различитих захтева и приоритета. Док тактички ниво наглашава примену оружја, система и тактичких процедура, оперативни ниво се превасходно ослања на вештине планирања и оперативног управљања.

- Програм другог циклуса студија на Војној академији, посебно у домену оперативног нивоа доношења одлука, фокусиран је на планирање употребе снага на бојишту. То представља суштину дужности на овом нивоу, за разлику од претходних генерација чије су компетенције биле ограниченије у домену информационих технологија и њихове примене у оперативном планирању и извршавању сложених симулација и војних вежби.

Резултати се могу сумирати у следеће закључке приказане на сликама:

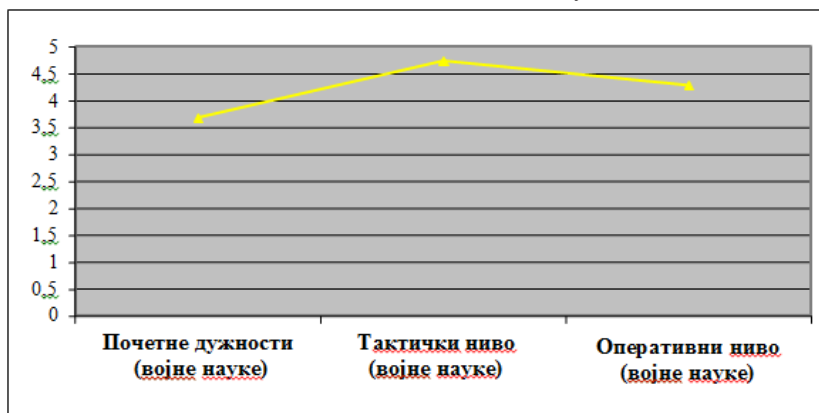
- Степен применљивости знања стеченог током студија на Војној академији варира у зависности од хијерархијског нивоа на којем се доносе одлуке у оквиру војног руководства (Слика 1).
- Релевантност и примена знања из различитих научних области у војном контексту зависе од нивоа одлучивања, при чему се доминантна научна поља мењају са преласком са тактичког на оперативни ниво (Слика 2).
- За ефикасно обављање дужности на оперативном нивоу одлучивања, кључну улогу имају знања и вештине стечене током Специјализације за команду и штабне дужности (ОКШК), која представља критичну етапу у професионалном развоју официра (Слика 3).

Слика 1. Ниво корисности наставног плана и програма основних академских студија ВА на почетним дужностима и обављања дужности руковођења на различитим нивоима доношења одлука

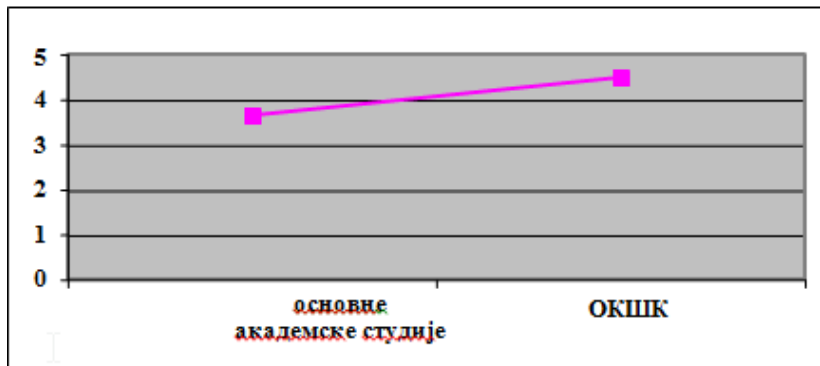
Извор: Обрада аутора

Слика 2. Научна поља са највећом корисношћу у наставном плану и програму основних академских студија ВА при обављању дужности на сваком од нивоа доношења одлука

Извор: Обрада аутора

Слика 3. Ниво корисности наставног плана и програма Војне академије током обављања дужности војних руководица на оперативном нивоу доношења одлука

Извор: Обрада аутора

Смернице за наредна истраживања

Ово истраживање представља студију чији су налази засновани на перцепцијама испитаника, што подразумева одређена методолошка ограничења. Иако добијени резултати пружају вредан увид у степен корисности наставних садржаја у пракси војног

руковођења, неопходно је у будућим истраживањима проширити и продубити базу података у циљу постизања поузданијих и свеобухватнијих закључака.

Конкретно, идентификовани су следећи недостаци у доступним подацима:

- Одсуство информација о степену објективне успешности испитаника у обављању дужности;
- Недостатак података о академским оценама из појединачних предмета током студија;
- Неувршћивање утицаја предмета из раније важећих наставних планова, који више нису у употреби;
- Недостатак анализе потенцијалних садржајних недостатака у актуелном наставном плану и програму;
- Изостављање процене утицаја наставног особља на квалитет и ефективност усвојеног знања;
- Потенцијална субјективност у евалуацији предмета, која може бити условљена факторима као што су лични ставови према предмету или професору, ниво мотивације, тренутна расположеност, когнитивна пристрасност или замор током анкетања.

Управо из ових разлога препоручује се спровођење ширег, вишедимензионалног истраживања, које ће обухватити објективне индикаторе учинка и квалитативне методе, како би се у потпуности разумела ефективност и унапређивала релевантност наставног плана и програма Војне академије.

ЗАКЉУЧАК

Војна академија представља јединствену институцију у Републици Србији која је законом овлашћена за спровођење обуке и високог образовања официра МО и ВС. У складу са захтевима трансформације одбрамбеног система и усклађивања са концептом тоталне одбране, Војна академија је у процесу реформе, што обухвата и ревизију наставног плана и програма.

Научна евалуација ефективности наставног програма у контексту практичне примене стечених знања у обављању дужности на различитим нивоима командовања представља критичан елемент квалитативног унапређења војнообразовног система. Доношење одлука, као суштинска компетенција војног руководиоца, захтева

интеграцију когнитивних способности и знања, при чему се знање појављује као медијатор од пресудног значаја.

Према томе, војно образовање добија статус једног од кључних фактора у одржавању и јачању безбедности државе. Због своје специфичности може се сматрати оперативним кадровским, научним, техничким и културним резервом државе, способним да буде ефикасно и да се користи у условима економских и политичких реформи за превазилажење последица кризе.

Емпиријски подаци показују да су студијски предмети Војне академије у значајној мери применљиви у пракси, али да се степен њихове релевантности разликује у зависности од конкретног предмета, циклуса студија и нивоа доношења одлука (тактички, оперативни). Ови налази указују на потребу за даљим истраживањем, кроз обимнији научни пројекат, који би укључио додатне индикаторе ефикасности и понудио аргументоване смернице за оптимизацију наставног плана и програма у складу са реалним потребама војне професије.

Све наведено омогућава да се задовоље потребе војне организације државе за официрима, чији професионални ниво мора да задовољи како дугорочне услове за унапређење оперативне ефикасности оружаних снага, тако и задатке реформе високог стручног образовања у националном нивоу, узимајући у обзир савремене светске трендове.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Adler, N. Jason. 2025. "Modernizing Military Decision-Making Integrating AI into Army Planning." *Military Review*. Last Accessed on August 25, 2025. <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/Online-Exclusive/2025-OLE/Modernizing-Military-Decision-Making/#>
- Anishchenko, Victoriia. 2024. "Innovative ways of the system improving of graduated professional training of officers of the security and defense sector of Ukraine through the prism of virtual and augmented reality." *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century* 1 (9): 104–114. DOI: 10.35387/ucj.1(9).2024.0008
- Anishchenko, Victoriia, and Nataliya Razumeyko. 2022. "Professional competence formation of officers of the security and defense sector of Ukraine based on interactive teaching methods." *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»* 26 (182): 98–103. DOI: 10.5281/zenodo.7330642

- Bartkowiak-Théron, Isabelle. 2019. "Research in police education: current trends." *Police Practice and Research* 20 (3): 220–224. DOI: 10.1080/15614263.2019.1598064
- Bekkers, Frank, and Tim Sweijs. 2019. "Playing to your strengths: A different perspective on future capabilities for the Dutch Army." *Militaire Spectator* 188 (5): 234–247.
- Bojanić, Dragan, Jan Marček, i Vladimir Ristić. 2019. „Implementacija globalne strategije Evropske Unije u periodu 2016–2018. godine.” *Vojno delo* 71 (3): 9–33. DOI: 10.5937/vojdello1903009B
- Bures, Oldrich, and Bohuslav Pernica. 2016. "Pluralization of Security Education in the Czech Republic." *Problems of Post-Communism* 65 (3): 175–187. DOI: 10.1080/10758216.2016.1225510
- Buriachok, Volodymyr, Nataliia Korshun, Oleksii Zhylytsov, Volodymyr Sokolov, and Pavlo Skladannyi [Buriachok *et al.*]. 2023. "Implementation of Active Cybersecurity Education in Ukrainian Higher School." In *Information Technology for Education, Science, and Technics*, eds. Emil Faure, Olena Danchenko, Maksym Bondarenko, Yurii Tryus, Constatine Bazilo and Grygoriy Yaspa (ITEST 2022, Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, Vol. 178), 533–551. Cham: Springer. DOI: 10.1007/978-3-031-35467-0_32
- Collazzo, Amanda. 2025. "Warfare at the Speed of Thought: Balancing AI and Critical Thinking for the Military Leaders of Tomorrow." *Modern War Institute*. Last Accessed on August 25, 2025. https://mwi.westpoint.edu/warfare-at-the-speed-of-thought-balancing-ai-and-critical-thinking-for-the-military-leaders-of-tomorrow/?utm_source=chatgpt.com
- Cordner, Gary. 2019. "Rethinking police education in the United States." *Police Practice and Research* 20 (3): 225–239. DOI: 10.1080/15614263.2019.1598066
- Dudzevičiūtė, Gitana. 2025. "Critical thinking and problem solving in developing military leadership skills." In *EDULEARN25 Proceedings*, eds. Luis Gómez Chova, Chelo González Martínez, and Joanna Lees, 2516. DOI: 10.21125/edulearn.2025.0698
- Đukić, Slobodan. 2025. „Istorija srpskog vojnog školstva: 175 godina Vojne akademije.” *Odbrana*, mart 2025, 50–53. Poslednji pristup 29. jun 2025. https://www.odbrana.mod.gov.rs/pdf_clanci/odbrana394/odbrana_394_str_50_53_1740933255.pdf
- Ernst, Katie, Emilie Roth, Devorah Klein, Laura Militello, Christen Sushereba, and Michael Wilson [Ernst *et al.*]. 2023. "Synthesized Framework of Decision Making for the Army Aviation Context." *Proceedings of the*

- Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting*, 67 (1): 775–780.
DOI:10.1177/21695067231192586
- Farmer, Scott Michael. 2022. “Four-Dimensional Planning at the Speed of Relevance.” *Military Review* 64–73.
- Goldfarb, Avi, and Jon R. Lindsay. 2022. “Prediction and judgment: Why artificial intelligence increases the importance of humans in war.” *International Security* 46 (3): 7–50. Last Accessed on June 29, 2025. <https://direct.mit.edu/isec/article/46/3/7/109668/Prediction-and-Judgment-Why-Artificial>
- Hornstra, Steven PA, Jaap A. Hoogenboezem, Steven J. Durning, and Walter N. K. A. van Mook [Hornstra *et al.*]. 2023a. “Instructional design linking military training and academic education for officer cadets: A scoping review.” *Journal of Military and Strategic Studies* 22 (4): 212–244. <https://jmss.org/article/view/76275/57091>
- Hornstra, Steven PA, Paul A. Neelissen, Walter N. K. A. van Mook, and Jaap A. Hoogenboezem [Hornstra *et al.*]. 2023b. “Good governance introduction course: A Dutch example of online constructivist officer education.” *Journal of Military Learning* 7 (1): 26–38.
- Hornstra, Steven PA, Steven J. Durning, Jaap A. Hoogenboezem, and Walter N. K. A. van Mook [Hornstra *et al.*]. 2024. “Closing the gap between skills training and academic education at a military academy: An integrated instructional design model.” *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* 12 (1): 1–14. DOI: 10.32919/uesit.2024.01.01
- Interfax-Ukraine*. 2025. “Defense Ministry: Concept of transforming military education in Ukraine is a strategic plan until 2032.” 02.01.2025. Last Accessed on June 28, 2025. https://en.interfax.com.ua/news/general/1038115.html?utm_source=chatgpt.com
- Jansen, Marenne, Morten Brænder, and René Moelker. 2019. “What sets the officer apart? Dutch and Danish educational reforms leading to the habitus of the thinking soldier.” In *NL ARMS Netherlands annual review of military studies*, eds. Wim Klinkert, Myriame Bollen, Marenne Jansen, Henk de Jong, Eric Hans Kramer, and Lisette Vos, 337–353. Cham: Springer. DOI: 10.1007/978-94-6265-315-3_21
- Jensen, Benjamin. 2025. “Building a Brain of the Army Through Professional Military Education.” *Center for Strategic and International Studies*. Last Accessed on August 25, 2025. https://www.csis.org/analysis/building-brain-army-through-professional-military-education?utm_source=chatgpt.com
- Jevtić, Dragan M., Milan Đ. Miljković, and Marko M. Đorđević. 2024. “Supplementing curriculum of the military academy for the purpose of

- providing education for country defence.” *Vojno delo* 76 (4): 35–50. DOI: 10.5937/vojdelo2404035J
- Kalu, Kalu N. 2008. “Bridging the Divide: An Integrated Model of National Security Education for a New Era of International Governance.” *The American Review of Public Administration* 38 (1): 80–99. DOI: 10.1177/0275074007300844
- Kime, Steve F., and Clinton L. Anderson. 1997. *Education vs training: A military perspective*. Washington, DC: Educational Resources Information Centre (ERIC). Last Accessed on August 25, 2025. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED404452.pdf>
- Kuczynski, Gary. 2023. “Military Decision Making Process Military Decision-Making Process // Organizing and Conducting Planning.” *U.S. ARMY*. Last Accessed on August 25, 2025. https://www.army.mil/article/271773/military_decision_making_process_organizing_and_conducting_planning
- Milošević Stolić, Jasmina, i Jan Marček. 2019. „Određenje funkcionalne mape obrazovanja i usavršavanja oficira.” *Vojno delo* 71 (6): 152–168. DOI: 10.5937/vojdelo1906152M
- Miljković, Milan, i Hatidža Beriša. 2023. „Primena veštačke inteligencije u savremenom ratovanju.” *Politika nacionalne bezbednosti* 25 (2): 77–98. DOI: 10.5937/pnb25-46935
- Ministry of Defence of Ukraine. 2025. “Drones, cybersecurity, rehabilitation: higher military educational institutions are intensifying training in modern disciplines while introducing new fields of study.” 04.02.2925. Last Accessed on June 30, 2025. <https://mod.gov.ua/en/news/drones-cybersecurity-rehabilitation-higher-military-educational-institutions-are-intensifying-training-in-modern-disciplines-while-introducing-new-fields-of-study>
- Mitrović, Miroslav, and Dragan Bojanić. 2021. “Battalion tactical groups of the Russian Armed Forces in the altered physiognomy of modern conflicts.” *Vojno delo* 2 (22): 124–143. DOI: 10.5937/vojdelo2102044M
- North Atlantic Treaty Organization [NATO]. 2024. “NATO Standard APP-28 Tactical planning for land forces. Edition B Version 1 March 2024.” Last Accessed on June 29, 2025. [https://www.forsvaret.no/en/organisation/centre-of-excellence-cold-weather-operations/courses-and-education/nato-winter-webinars-copy/APP-28%20EDB%20V1%20E%20\(2\).pdf/_attachment/inline/37036512-56cc-454c-a228-bfa9420bc2f0:e8244dc3a79c9484fedbee4929b6dec3fc5a2781/APP-28%20EDB%20V1%20E%20\(2\).pdf](https://www.forsvaret.no/en/organisation/centre-of-excellence-cold-weather-operations/courses-and-education/nato-winter-webinars-copy/APP-28%20EDB%20V1%20E%20(2).pdf/_attachment/inline/37036512-56cc-454c-a228-bfa9420bc2f0:e8244dc3a79c9484fedbee4929b6dec3fc5a2781/APP-28%20EDB%20V1%20E%20(2).pdf)
- NATO’s Strategic Warfare Development Command. 2023. “Multi-Domain Operations in NATO – Explained.” 05.10.2023. Last Accessed on May 25, 2025. <https://www.act.nato.int/article/mdo-in-nato-explained/>

- Shevchenko, Ruslan, Oleh Cherniavskiy, Vasyl Shemchuk, Olena Zlobina, Natalia Benkovska, and Andrii Guraliuk [Shevchenko *et al.*]. 2024. "Developing information and technological competence of prospective military sailors." *Information Technologies and Learning Tools* 101 (3): 86–107. DOI: 10.33407/itlt.v101i3.5670
- Soldaat, Pieter, and Gijs Pepijn Tuinman. 2023. "Officieren weer leren vechten." *Militaire Spectator* 192 (3): 112–125. Last Accessed on May 25, 2025. <https://militairespectator.nl/artikelen/officieren-weer-leren-vechten>
- Sookermany, Anders McDonald. 2017. "Military Education Reconsidered: A Postmodern Update." *Journal of Philosophy of Education* 51 (1): 310–330. DOI: 10.1111/1467-9752.12224
- Ten Cate, Olle, and Carol Carraccio. 2019. "Envisioning a true continuum of competency-based medical education, training, and practice." *Academic Medicine* 94 (9): 1283–1288. DOI: 10.1097/ACM.0000000000002687
- Tikly, Leon. 2019. "Education and the Sustainable Development Goals: Towards a transformative role for education." *International Journal of Development Education and Global Learning* 11 (1): 2–21. DOI: 10.18546/IJDEGL.11.1.02
- Ted, Thomas, and Kevin Gentzler. 2013. "Symposium: the imperative of education." *Journal of Leadership Studies* 6 (4): 66–70. DOI: 10.1002/jls.21268
- Vojna akademija. 2025. „Akreditovani studijski programi Vojne akademije, Univerziteta odbrane u Beogradu.” Poslednji pristup 25. maj 2025. <https://www.va.mod.gov.rs/eng/23/osnovne-akademske-studije-23>
- Williams, Emma, Jenny Norman, and Michael Rowe. 2019. "The police education qualification framework: a professional agenda or building professionals?" *Police Practice and Research* 20 (3): 259–272. DOI: 10.1080/15614263.2019.1598070
- Конотоп, Алла Викторовна, Климова Ольга Юрьевна, Уварина Наталья Викторовна, Фасоля Алексей Анатольевич [Конотоп *и др.*]. 2022. „Система подготовки военных кадров как фактор обеспечения национальной безопасности и суверенитета российской федерации в условиях современной образовательной среды.” *Инновационное развитие профессионального образования* 3 (35): 65–72.
- КонсультантПлюс. 2022. Указ Президента РФ от 02.07.2021 № 400. „О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации.” Дата обращения 28.06.2025. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_389271/

Dragan J. Bojanić*

Institute for Strategic Research, University of Defence, Belgrade

Miroslav Terzić**

School of National Defence, University of Defence, Belgrade

Milan Miljković***

School of National Defence, University of Defence, Belgrade

THE MILITARY EDUCATION SYSTEM AS THE FOUNDATION FOR ENSURING THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA****

Resume

Effective preparation of the officer corps within the Ministry of Defence and the Serbian Armed Forces represents a key prerequisite for the successful execution of duties related to national security. The specific tasks and hierarchical structure of the defense system require that commanding personnel, as direct participants in the decision-making process, exert a significant influence on operational efficiency and system functionality. Accordingly, the education and training of officers are of essential importance for the development of their professional competencies, which directly impact the overall level of national security. Modern security challenges, the transformation of the nature of contemporary conflicts, and the evolution of security strategies necessitate reforms aimed at aligning academic curricula with the principles of modern military operations and the requirements of the security environment. This paper presents an empirical study focused on evaluating the applicability of knowledge acquired at the

---

* E-mail: dragan.bojanic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0003-0426-4479

** E-mail: miroslav.terzic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-5532-3753

*** E-mail: milanmiljkovic04011@gmail.com; ORCID: 0009-0005-9346-9442

**** This paper was written as part of the research project "The Military Profession in Serbia in the Contemporary Security Environment" (ISI/DH/3/24-26), conducted by the Institute for Strategic Research and funded by the Ministry of Defence of the Republic of Serbia.

Military Academy in the context of performing officer duties across different hierarchical levels of military decision-making. The research is based on an analysis of the relationship between knowledge gained during military education and the demands imposed by operational and tactical military practice. The methodological framework includes both quantitative and qualitative analyses of data collected through surveys, along with the application of appropriate statistical techniques to determine the degree of correlation between the educational process and the professional competencies of officers. The findings indicate that officers perceive a higher degree of applicability of knowledge from military studies at the tactical level, while at the operational level, knowledge from the social sciences appears to have relatively greater importance. These results contribute to a better scientific understanding of the relationship between academic education and military practice and serve as a foundation for the systematic improvement of academic curricula with the aim of optimizing the educational process and its practical relevance.

Keywords: military, education, training, officers, decision-making, military sciences, national security

---

* Овај рукопис је примљен 6. јула 2025. године, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције 20. августа 2025. године.

Andrey Baranov*

Kuban State University, Russian Federation

RUSSIAN ENERGODIPLOMACY IN THE BALKANS: PURPOSES, FACTORS, AND OBSTACLES**

Abstract

The study's subject is the Russian Federation's energy diplomacy in Turkey and the Balkans. The article aims to identify the goals, factors, and obstacles to implementing the Russian energy diplomacy in Turkey and the Balkans. Theoretical and methodological approach of the research: the paradigm of neorealism in international relations, system approach, comparative analysis. Results and conclusions of the paper: The author clarified the importance of the Turkish and Balkan direction in Russian geopolitics and energy diplomacy, noting the Bosphorus and the Dardanelles' key role in Russian security and foreign economic relations. Turkey is now Russia's most important partner and stakeholder in the Balkan transport and energy highways. Anti-Russian sanctions have led to Serbia's enclave location in the Balkan energy diplomacy system, exacerbating the competition of world powers and transnational structures for raw materials and the territory of Serbia.

Keywords: energodiplomacy, contemporary Russia, Turkey, Balkans, purposes, factors, obstacles

---

* E-mail: politics@kubsu.ru; ORCID 0000-0001-7109-3062

** This paper was presented at the conference "Geopolitics of Energy in the Western Balkans – Challenges and Opportunities," held on February 27–28, 2025, at the Institute for Political Studies, and organized by the University "Union–Nikola Tesla", Belgrade and the Institute for Political Studies, Belgrade.

INTRODUCTION

The relevance of the topic. In the context of an unprecedented but unsuccessful blockade by the “collective West”, Russia desperately needs geopolitical and geo-economic routes of access to the international space. The Balkan Peninsula and the adjacent territories of Turkey and the Eastern Mediterranean are one of such strategic routes as the Baltic, the Arctic, the Caspian Sea, and the Far East. At the same time, the membership of most Balkan countries in NATO and the European Union does not negate the contradictions between the interests of the states, their desire to maximize their raw materials, transit, and industrial potential in competition with their neighbors. Threats of international terrorism and ethnic and religious extremism are clearly expressed in the Balkans, complicating interstate cooperation in the energy sector. These circumstances make the topic relevant for political science.

The study’s subject is the Russian Federation’s energy diplomacy in Turkey and the Balkans. The article aims to identify the goals, factors, and obstacles to implementing the Russian energy diplomacy in Turkey and the Balkans.

The territorial scope of the study includes the Russian Federation, Turkey, and Serbia, as well as other states located on the Balkan Peninsula. The chronological framework of the work consists of the period 2020–2024, when the West’s desire to block Russian energy diplomacy in the Balkans was visibly manifested, and new forms of energy diplomacy were being sought in the context of anti-Russian sanctions.

The degree of development of the scientific topic: Generalizing studies of Russian energy diplomacy were created by Sergey Zhiznin (Zhiznin 2005) and Alexander I. Shumilin (Shumilin 2008). The role of the Balkan direction in Russian energy diplomacy is highlighted by A.R. Tekeev (Tekeev 2014), K. Khudoley and E. Koloskov (Khudoley and Koloskov 2021), T.V. Akhmadulina and P.V. Lazareva (Akhmadulina and Lazareva 2023), and M. Yaruyev (Yaruyev 2023, 2024). Among the foreign studies of the Balkan energy diplomacy of Russia, one can mention the works of A. Rustem and R. de Wick, K. Dunlop, etc. (Rustemi *et al.* 2021), N. Stanoevich (Stanojević 2023), D.R. Bashkalo and M. Sikimich (Башкало и Сикимич 2023). The impact of the Ukrainian conflict on the Balkans is being investigated by Lj. Kolarski (Kolarski 2022).

Another critical area of research is the analysis of achievements and problems of Russian-Serbian energy cooperation. Among the Russian

works on the topic, we note the report by E.G. Entina, E.S. Chimiris, and M.S. Lozovich (Entina, Chimiris, and Lozovich 2023), articles by D. Rastegaev (Rastegaev 2023), S. Zhuikova (Zhuikova 2023), and A. Belogoryev (Belogoryev 2023). P. Yakovlev's publication (Yakovlev 2024) is devoted to a narrower aspect – trade between the Russian Federation and Serbia. For their part, Serbian researchers assess the bilateral relations of our countries as a whole (Trailović and Rapaić 2023), Serbia's positioning in a multipolar world (Proroković 2023), issues of national security and neutrality of the country (Mihajlović and Obradović 2022), and the impact of European integration on Serbian-Russian interaction (Stanković 2021).

In the context of anti-Russian sanctions, the importance of Russian-Turkish cooperation in the energy sector has increased. Its factors and manifestations are evaluated by I.V. Zeleneva and E. A. Savkina (Zeleneva and Savkina 2020), K. A. Gumbatov (Gumbatov 2021), A. Kostrov (Kostrov 2022), A.V. Gerasimov (Gerasimov 2023), P. Zavalny (Zavalny 2024), and N. Kurbanov (Kurbanov 2024). E. A. Markelova (Markelova 2022) and Zh. Kanapiyanova (Kanapiyanova 2022) conducted special cooperation studies in the gas sector. The strategy and resources of Turkey's influence in the Balkans were studied by V. Andreev (Andreev 2021), V.V. Evseev and others (Evseev, Pivovarenko, and Gadzhiev 2021). Experts from the Caspian Institute for Strategic Studies (Moscow) in 2023 predicted the progress of Russia and Turkey towards a strategic alliance (Caspian Institute of Strategic Studies 2023).

Thus, quite a lot of research on the topic has been conducted. At the same time, the geo-economic situation in Turkey and the Balkans is changing rapidly, and the latest trends in the development of Russian energy diplomacy in the region have not been studied enough.

The theoretical and methodological basis of the research includes the paradigm of neorealism in international relations and a systematic approach. The concepts of “key points” and “geopolitical fields” developed in postclassical geopolitics for the analysis of cross-border regions are applied (Cohen 2003; Kaplan 2013; Ballesteros 2015). A comparative study of Russia's energy diplomacy with the Balkan countries and Turkey before and after the start of a special military operation in Ukraine is carried out. The author believes that in the context of globalization, many states are experiencing a shortage of resources for their foreign economic and foreign policy influence, turning into “market states” with limited sovereignty; they have become the object of geopolitical rivalry between world powers and transnational associations.

The study's empirical basis consists of information sources such as international and interstate agreements, statistical data on the volume of trade turnover, exports, and imports of the studied countries, statements by political leaders, and mass media reports. The studied sources make it possible to determine the goals and directions of energy diplomacy, the favorable and hindering factors of its implementation, and the contradictory impact of the participation of the Balkan countries and Turkey in international organizations on their interaction with Russia.

CHARACTERISTICS OF THE BALKANS AND TURKEY AS A SPACE OF ENERGY DIPLOMACY

The Balkans and Turkey are promising areas for intergovernmental cooperation in the field of energy, being a capacious market in need of energy resources to develop modern sectors of the economy and transit towards the European Union. The combined population of these countries is over 133 million people (estimated for 2024), including 88.5 million people in Turkey. From the point of view of geopolitics, the Balkans and Turkey are a convenient transport and energy “bridge” between Western Europe and Asia. They give the EU access to the oil and gas fields of the Near East and the Caspian region. At the same time, from Russia's point of view, the Balkans and Turkey are an important “window to the world”, a key point in the South-Western direction; this region opens up export routes for Russian energy carriers and energy technologies not only to the Balkans and Turkey, but also to countries in Africa and the Middle East. For China, the region provides access to European markets for goods, services, and capital. However, the interests of these actors do not coincide, which generates competition for political, economic, and ideological control over the Balkans. In addition, the West is seeking to transfer the Balkans and Turkey from a state of “cross” (competitive) geopolitical field to a state of “total” (wholly owned by NATO and the EU) field (Stanković 2021). Currently, only Serbia, Bosnia, and Herzegovina are not members of either NATO or the EU, but they also participate in European integration programs. From the point of view of the internal structure of the region, Turkey, Greece, and Serbia play key roles; they have the most advantageous location relative to oil and gas pipelines, railways, and highways. Turkey is actively striving to become a “gas” and “oil” hub – gas pipelines from Russia, Azerbaijan, and Iran, oil pipelines from Iran and Azerbaijan run through its territory, into

whose systems coal products from Central Asian countries are supplied by sea. Serbia is not in such a good position due to its lack of access to the sea (see map one below). The importance of “key points” is Istanbul, Thessaloniki, and Belgrade, and the junction points of various oil and gas pipelines. In the context of increased competition, the importance of the shelf of the Middle and Black Seas, on which geological exploration and production of energy resources and their transportation, is rising. For example, there has been an escalation of the Greek-Turkish and Turkish-Egyptian territorial conflicts.

Map 1. Gas pipeline routes through Turkey and the Balkans (for 2020).

Source: Business Magazine 2018

The geopolitical situation in the Balkans and the Eastern Mediterranean has changed qualitatively since the start of the special military operation in Ukraine (February 2022). NATO, the United States, and the EU have already imposed anti-Russian sanctions, seeking to completely exclude Russia’s economic cooperation with the Balkan countries and Turkey, and thereby undermine Russian budget revenues and lead Russia to autarky. But despite these measures, Western policy has not achieved the expected success.

THE TURKISH DIRECTION OF THE RUSSIAN ENERGY DIPLOMACY

Turkey is a dynamically developing country, the second in the world in terms of growing demand for electricity and natural gas. But Turkey covers 74% of its energy needs through imports. Russia has become Turkey's leading export trading partner and the 4th largest importer. In particular, in 2020, Russia provided 33.6% of natural gas imports to Turkey; by 2022, this share had increased to almost 45% (Kanapiyanova 2022; Kostrov 2022). According to the Ministry of Economic Development of Russia, for 2022, the trade turnover of the Russian Federation with Turkey doubled and exceeded 69.8 billion dollars, primarily due to the sale of energy resources (51.5% of the value) (Kostrov 2022; Kurbanov 2024; Интерфакс 2022). However, the pressure of sanctions from the West led to the fact that in 2023, the trade turnover between the two countries decreased by 17% and was fixed at 57.0 billion dollars (РИА Новости 2024).

Turkey ranks third in the world ranking of importers of Russian gas (Gumbatov 2021, 471). As the Turkish newspaper *Hürriyet* notes, concerning data from the Energy Market Regulation Authority, in October 2023, Russian gas already accounted for 59.1% of all gas imported by Turkey, and Russia provided an urgent payment (ТАСС 2023). This contributed to reducing economic risks and the victory of R.T. Erdogan in the presidential elections. According to the Turkish Statistical Institute, for 2023, Exports of Russian liquefied natural gas (LNG) to Turkey increased 1.4 times compared to 2022 and reached 814 thousand tons.

Turkey is the third-largest buyer of Russian crude oil after China and India. According to the Reuters news agency, Turkey doubled its crude oil imports from Russia in 2022. In 2022, more than 200 million tons of crude oil and petroleum products from Russia, Kazakhstan, and Azerbaijan (mainly from the Russian Federation) passed through the Bosphorus and the Dardanelles (Kostrov 2022). According to the publication of the Turkish newspaper *Hürriyet*, in October 2023, Russia's share in Turkish oil imports increased to 49.9% compared with 40.74% a year earlier (ТАСС 2023). The export of Russian diesel fuel has also increased. Also, for 2023, Supplies of Russian thermal coal to Turkey increased by 46%, amounting to 27.5 million tons (Tadviser 2025). More than 70% of the cost of Russian supplies to Turkey for the first half of

2024 (16 billion US dollars) is fuel supplies (oil, gas, coal). Turkey partly uses these supplies for re-exports to EU countries, despite pressure from US sanctions, due to which the cost of Turkish imports from Russia decreased by 10.3% in January–June 2024, maintaining its physical volumes (PBK 2024).

Projects such as the Trans-Balkan gas pipeline, the Blue Stream gas pipeline (two lines provide pumping of 16 billion cubic meters of natural gas per year), and the Turkish Stream have been implemented. The construction costs of the Turkish Stream alone for 2012–2019, according to estimates by the Interfax news agency, amounted to \$ 13 billion, and the design capacity reached 31.5 billion cubic meters of gas per year; half of the volume is intended for Turkey, and half for the Balkan countries (Gumbatov 2021, 472–474; Kostrov 2022). It is planned to create a distribution hub in Turkey for gas exports to the European Union by developing the Turkish Stream gas pipeline infrastructure. The implementation of the gas hub project in Turkey started in the autumn of 2023.

The creation of generating capacities in Turkey plays a significant role in Russia's energy diplomacy. In particular, the Akkuyu nuclear power plant project, worth \$ 22 billion, is essential, as it is designed to generate 4,800 MW (10% of Turkey's needs). Russia fully funds the project. After completing the Akkuyu NPP construction, it will remain Rosatom's property. Despite the pressure from Western countries, the first batch of nuclear fuel was delivered to the station in April 2023. The first of the four reactors was implemented in 2023 and will reach its full design capacity in 2025. It is planned to sell the produced fuel on the Turkish market at a price above the market price (Вестник Кавказа 2024). Turkey will buy half of the electricity generated by Akkuyu for 15 years. The total cost of purchases will be about \$32 billion (Рыбарь 2023). Russian-Turkish negotiations are underway on Rosatom's construction of a second nuclear power plant, Sinop. Turkey intends to build a third nuclear power plant in the Igneada area in Thrace, northwest of the country. A joint venture of Rosatom and Turkish organizations will be able to conclude contracts for constructing new nuclear power plants.

An essential consequence of the Russian-Turkish energy cooperation was training young specialists at Russian universities and creating new jobs in the Turkish economy.

Cooperation between Russia and Turkey is also underway in the import substitution of equipment and maintenance of the energy industry.

The production of liquefied natural gas in the Russian Federation now depends on Western equipment, which has to be replaced. In particular, the Turkish company Karpowership supplies replacement equipment to Russia – gas turbines and floating power plants. However, according to the Turkish Institute of Statistics, TurkStat, the export of Turkish machinery to the Russian Federation for 9 months of 2022 amounted to only \$ 1.5 billion. (26% of the value of Turkish exports to Russia), which is not enough (Kostrov 2022). Turkey is not yet ready to permanently abandon the dollar and the euro in mutual payments with Russia, which can be compensated by the supply of Turkish goods and the activity of the Turkish construction business in the Russian Federation, and this will balance the value of Turkish exports and imports in bilateral relations (by the end of 2023, Turkish exports to the Russian Federation amounted to 11 billion dollars, and Russian exports to Turkey – over 46 billion dollars) (РИА Новости 2024).

So, the Russian energy diplomacy about Turkey has the following directions: 1) export of energy resources – oil and natural gas; 2) investments in the Turkish energy sector, including in electricity generation, nuclear energy, supply of energy equipment and services for its maintenance; 3) Russian–Turkish projects for the exploration and production of hydrocarbon resources; 4) import of equipment and maintenance of enterprises the energy sector. Due to its strategic location on the Balkans and the Middle East border, Turkey is an energy hub, partly replacing the lost markets of the European Union for Russia. Both countries benefit from energy cooperation without intermediaries.

According to the Caspian Institute for Strategic Studies (Moscow) assessment for September 2023, “over the past year and a half, the relationship between Russia and Turkey has increased many times, and in a variety of areas – from trade and logistics to energy and security. [...] The time has come to transform the situational alliance between Moscow and Ankara into a full-fledged strategic alliance. It is about joining forces in the name of joint dominance and to protect against external enemies. Such an alliance is based on political pragmatism, consideration of national and common interests, and the addition of potential to achieve a synergistic effect. In this union, each country will preserve its independence and cultural identity” (Caspian Institute of Strategic Studies 2023). The project of a single gas distribution hub in Turkey creates a fundamentally new geo-economic situation for the countries of Southern Europe and the Balkans. Their reliable

access to cheap energy resources from Russia and the countries of the Caspian basin (primarily from Azerbaijan) is emerging, which creates opportunities for accelerated economic development. The role of Hungary is noticeably increasing, and it, together with Turkey, is becoming an energy and political “switchboard” for the macroregion (Caspian Institute of Strategic Studies 2023).

At the same time, Turkey intends to become an independent energy power. Therefore, it actively develops energy imports from Azerbaijan, Iran, Algeria, and other countries. The Turkish TANAP gas pipeline objectively competes with Russian projects in the region. As noted by V. Andreev, Turkey is striving to gain a foothold in the energy sector of the Western Balkans, using the energy transition of these countries by the “Green Agenda” of the European Union, since Turkey has an infrastructure for natural gas transit to the Balkans (Andreev 2021).

RUSSIAN ENERGY DIPLOMACY TOWARDS SERBIA

A more restrained optimism should be applied when assessing Russian-Serbian relations. Cooperation between the two countries in the energy sector is based on the Declaration on Strategic Partnership between the Russian Federation and the Republic of Serbia, signed on May 24, 2013 (Официальный сайт Президента России 2013). In 2022, the trade turnover between the two countries increased by 53%, amounting to \$4.28 billion, but the Russian Federation provided only 4.28% of Serbia’s trade turnover with foreign governments (Евгений Пудовкин 2023; Trend Economy 2024). According to the calculations of the TrendEconomy portal, as a result, in 2023, Russia provides 4.33% of Serbia’s imports worth \$1.72 billion, as well as 3.86% of Serbia’s exports worth \$1.19 billion. Russia ranks fifth in the share of foreign countries in the import of silver and eighth in exports. As a result of pressure from Western sanctions, the value of trade between Russia and Serbia decreased in 2023 from \$4 billion to \$2.91 billion (by 25%) (Yakovlev 2024).

Energy resources account for a significant share of the trade turnover between the two countries. According to D. Rastegaev’s generalizations, Serbia covers 68% of its crude oil and 76% of its natural gas needs through imports (Rastegaev 2023). As a result of the implementation of the Balkan Stream project (its Serb section was commissioned in the summer of 2021), gas supplies from the Russian Federation to Serbia almost doubled in 2021–2022 (from 1,384 to 2,294 million cubic meters per year). The

share of Russian natural gas in the structure of Serbia's consumption in 2021 was 80%, and the share of Russian oil was about 23%. Russia carries out energy supplies at low special prices.

Gazprom Concern owns a key stake (56%) in Serbia's leading oil company, NIS (Naftna Industrija Srbije), a monopolist in oil exploration and production in the country. NIS owns the largest oil refinery in the Balkans, Pancevo, which was modernized thanks to investments from Gazprom. NIS and Lukoil control 27.6% of the Serbian gasoline retail market. Gazprom also owns 51% of shares in Banatsky Dvor, Serbia's only gas storage facility, and 50% of shares in Yugorosgaz, which buys Russian gas for Serbs (Rastegaev 2023).

In addition to energy trade, Russian-Serbian cooperation in creating and modernizing electric power plants is actively developing. The Russian concern Power Machines and the Electric Household of Serbia have modernized the Jerdap-1 hydroelectric power plant by 2021 and are implementing the same project at the Jerdap-2 station. In December 2021, Rosatom Concern and the Government of Serbia signed a general framework agreement on constructing the Center for Nuclear Science and Technology, the first in a foreign European country, co-founded by Rosatom (Rosatom 2022).

At the same time, Serbia is pursuing multi-vector diplomacy. It seeks to diversify oil and gas production routes and connect to pan-European, Balkan, and Turkish energy projects. In particular, we are talking about the Bulgarian-Serbian interconnector, opened in December 2023 in a Niche thanks to a grant from the European Union (it will provide 60% of the current consumption of natural gas in Serbia) (Europa 2025), and the Turkish TANAP project – The Trans Anatolian Natural Gas Pipeline Project, which brings gas from Azerbaijani fields to the Trans-Adriatic pipeline (TANAP 2025). Serbia's accession to anti-Russian sanctions under increasing pressure from the West cannot be ruled out.

RUSSIAN ENERGY DIPLOMACY IN THE REST OF THE BALKAN COUNTRIES

As for other Balkan countries' importance in energy contracts with Russia is lower. According to A. Belogoryev, in January–February 2023, Turkish Stream gas was distributed among the countries of the region in the following way: to Serbia, taking into account transit to Bosnia and Herzegovina – 40.3%, to Hungary – 35.0%, to Romania –

17.8%, to Northern Macedonia – 4.3%, to Greece – 2.6% (Belogoryev 2023). Bulgaria had a European Union permit to import Russian crude oil until April 2024. For 2023, Bulgaria imported \$2.5 billion worth of oil via the sea route (PБК 2023). The trade turnover between Russia and Romania decreased by almost 5 times in 2023, totaling no more than \$ 1 billion. Russian exports to this country in the first 10 months of 2023 amounted to 290.9 million euros (*TACC* 2024a). According to the Greek statistical service Elstat, in March 2024, the cost of imports from the Russian Federation decreased to 140.8 million euros, one-third less than in March 2023. As in other Balkan countries, energy was dominant in Greek imports (*TACC* 2024b). The growing competition with Russian supplies of liquefied natural gas provided by Greece is predicted.

The authorities and political figures of Bosnia and Herzegovina (BiH), especially the Republic of Srpska, show some interest in energy cooperation with the Russian Federation. Member of the Presidium of BiH, Milorad Dodik, speaking at the St. Petersburg International Economic Forum in June 2022, said: “The Balkans cannot live without Russian energy resources, without oil and gas (*TACC* 2022).” The Prime Minister of the Republic of Srpska, Radovan Viskovich, noted in October 2023 that Russian gas supplies are carried out at reduced prices, and the republic reached an agreement on signing at the end of 2023, an agreement on long-term gas supplies from the Russian Federation. A gas pipeline from Serbia to the Republic of Srpska is planned to be built (The Balkan Club 2023). At the same time, the Council of Ministers of BiH has been blocking the project “New Eastern Interconnection Bosnia and Herzegovina – Serbia” since April 2023 to reduce the country’s dependence on Russian gas in favor of Azerbaijani gas supplies through Croatia, lobbied by the United States and the EU. The necessary sections of the pipeline with all branches have already been built within the Republic of Srpska. Still, for gas to flow throughout BiH’s territory, the Muslim–Croatian Federation’s consent is necessary (Balkan Club 2025). While the Russian project is almost completed, the pro-Western project requires the construction of the Ionian-Adriatic gas pipeline, which, at best, will be effective in 2025. In June 2024, Srbijagaz started work on the Pale – Jahorina gas distribution pipeline, creating a reliable Belgrade – Banja Luka interconnector. It should be noted that the Republic of Srpska consumes four times less gas than the Muslim-Croatian Federation (Balkan Club 2024).

CONCLUSIONS

The author clarified the importance of the Balkan direction in Russian geopolitics and energy diplomacy, noting the Bosphorus and the Dardanelles' key role in Russian security and foreign economic relations. Turkey is now Russia's most important partner and stakeholder in the Balkan transport and energy highways. Anti-Russian sanctions have led to Serbia's enclave location in the Balkan energy diplomacy system, exacerbating the competition of world powers and transnational structures for raw materials and the territory of Serbia.

The Russian energy diplomacy about Turkey has the following directions: 1) export of energy resources – oil and natural gas; 2) investments in the Turkish energy sector, including in electricity generation, nuclear energy, supply of energy equipment and services for its maintenance; 3) Russian–Turkish projects for the exploration and production of hydrocarbon resources; 4) import substitution of equipment and maintenance of enterprises the energy sector. Due to its strategic location on the Balkans and the Middle East border, Turkey is an energy hub, partly replacing the lost markets of the European Union for Russia. Both countries benefit from energy cooperation without intermediaries.

It can be concluded that the role of Turkey and Serbia in the Russian energy diplomacy has increased significantly since February 2022, while the rest of the region's countries have critically decreased. A partial exception can be recognized as Bosnia and Herzegovina, which is interested in importing Russian energy resources, updating its pipeline network, and power plants. However, the confederate type of statehood of this country and significant international pressure from NATO, the EU, and the United States make it difficult for reliable cooperation between Bosnia and Herzegovina and Russia.

REFERENCES

- Akhmadulina, Tatiana V., and Polina Lazareva. 2023. "The energy factor in Russia's relations with the countries of the Western Balkans." *Russian Foreign Economic Bulletin* 3: 67–74.
- Andreev, Vladislav. 2021. "The Strategy of the Turkish Republic in the Western Balkans." *Russian Council for International Affairs*. https://russiancouncil.ru/analytiks-and-comments/columns/sandbox/strategiya-turetskoy-respubliki-na-zapadnykh-balkanakh/?sphrase_id=149739525

- Balkan Club. 2024. “Сербию и Республику Сербскую свяжет новый газопровод”. *Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2024/business/serbiyu-i-respubliku-serbskuyu-svyazhet-novuj-gazoprovod/>
- Balkan Club. 2025. “Республика Сербская ждёт и интересов из России, но не всё так просто — Срджан Мазалица, депутат Скупщины”. *Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2024/business/respublika-serbskaya-zhdyot-rossijskij-gaz-i-investorov-iz-rossii-no-ne-vsyo-tak-prosto-srdzhan-mazalicza-deputat-skupshhiny/>
- Ballesteros, Martín, Miguel Ángel. 2015. “Method for the Analysis of Geopolitical Regions (MARG).” *Journal of the Spanish Institute for Strategic Studies* 6: 1–43.
- Belogoryev, Alexey. 2023. “Why is the Balkan Current getting ‘shallow’?” *The oil and capital*. <https://oilcapital.ru/news/2023-03-27/pochemu-melet-balkanskiy-potok-2886676>
- Business Magazine. 2018. “Gazprom has chosen the continuation route of the 2nd line of the Turkish Stream gas pipeline in Europe. Finally?” *Neftegaz.RU*. <https://neftegaz.ru/news/transport-and-storage/196826-gazprom-vybral-marshrut-prodolzheniya-2-y-nitki-gazoprovodaturetskiy-potok-v-evrope-okonchatelno>
- Caspian Institute of Strategic Studies. 2023. “Russia and Turkey: from a situational alliance to a strategic alliance. Expert report.” *Caspian Institute of Strategic Studies*. <https://caspiainstitute/product/direkciya-mezhdunarodnyh-programm-kisi/rossiya-i-turciya-ot-situativnogo-alyansa-k-strategicheskomu-soyuzu-38491.shtml>
- Cohen, Saul B. 2003. *Geopolitics of the world system*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Entina, Ekaterina G., Elena S. Chimiris, and Mikhail S. Lazovich. 2023. *Prospects of Russian-Serbian relations under sanctions pressure: Workbook No. 77*. Moscow: Russian Council for International Affairs.
- Europa. 2025. “Gas Interconnector Serbia – Bulgaria.” *Europa*. <https://europa.rs/gas-interconnector-serbia-bulgaria/?lang=en>
- Evseev, Vladimir V., Alexander A. Pivovarenko, and Amur Gadzhiev. 2021. “The impact of Turkey’s policy on the countries of the Balkan region.” *Geoeconomics of Energy* 4 (16): 70–94. DOI: 10.48137/2687-0703_2021_16_4_70
- Gumbatov, Kenan A.-ogly. 2021. “Peculiarities of cooperation between Russia and Turkey in the energy sector.” *Moscow Economic Journal* 4: 471–478.

- Hasanov, Kamran. 2021. “‘More than money’: What benefits does the first Turkish nuclear power plant bring to Russia.” *Vesti Kavkaza* <https://vestikavkaza.ru/news/turcia-vvodit-obazatelnuu-daktiloskopiju.html>
- Kanapiyanova, Zhuldyz. 2022. “Energy cooperation between Turkey and Russia on natural gas”. *Eurasian Research Institute*. <https://www.eurasian-research.org/publication/turkey-russia-energy-cooperation-on-natural-gas/?lang=ru>
- Kaplan, Robert D. 2013. *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. New York: Random House Trade Paperbacks.
- Khudoley, Konstantin, and Evgeny Koloskov. 2021. “Russia’s Policy in the Balkans: current state and prospects.” *The world economy and international relations*. 65 (1): 90–99.
- Kolarski, Ljiljana. 2022. “The impact of the war in Ukraine on the Western Balkans.” *Politika nacionalne bezbednosti* 23 (2): 87–107. DOI: 10.22182/pnb.2322022.5
- Kostrov, Alexander. “Cooperation between Russia and Turkey in the energy sector.” *Fuel and energy complex*. <https://www.tek-all.ru/news/id9611-sotrudnichestvo-rossii-s-turtsiyev-v-sfere-energetiki/>
- Kurbanov, Nazar. 2024. “The development of Russian-Turkish economic cooperation against the background of US opposition.” *New Eastern Outlook*. <https://journal-neo.su/ru/2024/01/27/razvitie-rossijsko-tureczkogo-ekonomicheskogo-sotrudnichestva-na-fone-protivodejstviya-ssha/>
- Markelova, Esther A. 2022. “The International Gas Hub in Turkey as a new project of Russian-Turkish cooperation: opportunities and risks” *Economics, Entrepreneurship and Law* 12 (12): 3501–3511.
- Mihajlović, Dejan, and Zoran Obradović. 2022. “Strengthening the strategy of national security with a politician in the face of the lack of morality of the public.” *Nacionalni interes*. 43 (3): 171–187. DOI: 10.22182/ni.4332022.8
- Proroković, Dušan. 2023. “Russia’s position in a multipolar world and Serbia’s strategic options.” *Srpska politička misao* 79 (1): 41–64. DOI: 10.5937/spm79-42705
- Rastegaev, Daniil. 2023. “The half-life: towards the prospects of energy cooperation between Russia and Serbia”. *The Russian Council for International Affairs*. https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/sandbox/period-poluraspada-k-perspektivam-energeticheskogo-sotrudnichestva-rossii-i-serbii/?sphrase_id=118426990

- Rosatom. 2022. “CNSI will appear in Europe”. *Rosatom*. <https://rosatomnewsletter.com/ru/2022/01/31/rosatom-nstc-to-come-to-europe/>
- Rustemi, Arlinda, Rob de Wijk, Connor Dunlop, Jovana Perovska, and Lirije Palushi. 2021. “Geopolitical Influences of External Powers in the Western Balkans”. *The Hague Center for Strategic Studies*. https://hcss.nl/wp-content/uploads/2021/01/Geopolitical-Influences-of-External-Powers-in-the-Western-Balkans_0.pdf
- Sapunov, Vladimir. 2024. “Republika Srpska is waiting for gas and investments from Russia, but not everything is so simple – Srdjan Mazalica, deputy of the Assembly”. *The Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2024/business/respublika-serbskaya-zhdyot-rossijskij-gaz-i-investorov-iz-rossii-no-ne-vsyo-tak-prosto-srdzhan-mazalica-deputat-skupshiny/>
- Shumilin, Alexander I. 2008. *The energy strategy of Russia and the United States in the Middle East and Central Asia*. Moscow: International Relations.
- Stanković, Nevena. 2021. “European integration of the Republic of Serbia – between enlargement policy and common foreign and security policy.” *Nacionalni interes* 40 (3): 187–211. DOI: 10.22182/ni.4032021.8
- Stanojević, Nataša. 2023. “Russia and the Western Balkans: Realized and missed trade opportunities.” *The world economy and international relations* 67 (3): 33–43. DOI: 10.20542/0131-2227-2023-67-3-33-43
- Tadviser. 2025. “Торговля России и Турции.” *Tadviser*. https://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Торговля_России_и_Турции#
- TANAP. 2025. “The Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP) Project.” *TANAP*. <https://www.tanap.com/en/tanap-project>
- Tekeev, Azamat R. 2014. *Political technologies of energy cooperation between Russia and the countries of the Balkan region: dissertation of Candidate of Political Sciences*. Moscow: MGIMO – University of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation.
- The Balkan Club. 2023. “Republika Srpska hopes to sign an agreement on gas supplies from Russia.” *The Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2023/business/respublika-serbskaya-nadeetsya-podpisat-dogovor-o-postavkah-gaza-iz-rossii/>
- Todorowski, Darko. 2023. “Energy of Serbia: the country needs a stable partnership with Russia.” *The Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2023/ekonomika/energetika-serbii-strane-nuzhno-stabilnoe-partnerstvo-s-rossiej/>

- Trailović, Dragan, and Stevan Rapačić. 2023. "Relations between Serbia and Russia in the period of the Ukrainian crisis." *Nacionalni interes* 46 (3): 67–91. DOI:10.5937/nint46-47426
- Trend Economy. 2024. "Годовая статистика международной торговли товарами." *Trend Economy*. <https://trendeconomy.ru/data/h2/Serbia/TOTAL>
- Yakovlev, Kirill. 2024. "Friendly business: what is Russia's place in trade with Serbia?" *The Balkanist*. <https://balkanist.ru/druzheskij-biznes-kakoe-mesto-zanimaet-rossiya-v-torgovle-s-serbiej/>
- Yaruyev, Mikhail. 2023. "Energy decisions in the Balkans create tension in the region". *The Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2023/business/resheniya-v-sfere-energetiki-na-balkanah-sozdayut-napryazhennost-v-regione-mihail-yaruev/>
- Yaruyev, Mikhail. 2024. "Russia and the Balkans in the emerging architecture of a multipolar world's high-profile report at the Balkan Economic Forum on March 14, 2024." *The Balkan Club*. <https://balkanclub.business/2024/business/rossiya-i-balkany-v-formiruyushhejsya-arhitekture-mnogopolyarnogo-mira/>
- Zavalny, Pavel. 2024. "Energy is one of the significant areas of Russian-Turkish bilateral economic cooperation." *The State Duma of the Russian Federation*. <https://er-gosduma.ru/news/pavel-zavalnyy-energetika-yavlyaetsya-odnim-iz-znachimyx-napravleniy-rossiyskoy-turetskoy-dvustoron/>
- Zeleneva, Irina V., and Ekaterina A. Savkina. 2020. "Factors influencing Russian-Turkish relations in the energy sector at the present stage." *Current problems of world politics* 10: 323–336.
- Zhiznin, Sergey. 2005. *Energy diplomacy of Russia: economics, politics, practice*. Moscow: East Brook.
- Zhujkova, Sofia. 2023. "A positive outlook on the future: Russian-Serbian economic relations." *Balkanist*. <https://balkanist.ru/pozitivnyj-vzglyad-v-budushhee-rossijsko-serbskie-ekonomicheskie-otnosheniya/>
- Башкало Душко, и Милица Сикимич. 2023. "Энергетическая безопасность западных Балкан." *Современные региональные проблемы географии и экологии*, 163–173. Москва: ГУП.
- Вестник Кавказа. 2024. "Турция вводит обязательную дактилоскопию." *Вестник Кавказа*. <https://vestikavkaza.ru/news/turcia-vvodit-obazatelnuu-daktiloskopiju.html>
- Пудовкин, Евгений. 2023. "Торговля России и Сербии достигла рекорда." *RTVI*. <https://rtvi.com/news/torgovlya-rossii-i-serbii-v-2022-godu-dostigla-rekorda>

- Интерфаксе. 2022. “Товарооборот России и Турции за 9 месяцев удвоился до \$47 млрд.” *Interfax*. <https://www.interfax.ru/business/868905>
- Официальный сайт Президента России. 2013. “Декларация о стратегическом партнёрстве между Российской Федерацией и Республикой Сербией.” *Kremlin*. www.kremlin.ru/supplement/1461
- РБК. 2023. “ЕС закупил у России почти на €30 млрд нефти и газа в прошлом году.” *РБК*. <https://www.rbc.ru/economics/16/02/2024/65ce0b359a79470ffd7493db>
- РБК. 2024. “Почему сокращается торговля России с Турцией?” *РБК*. <https://www.rbc.ru/economics/31/07/2024/66aa1dd89a79476db55d6350>
- РИА Новости. 2024. “Раскрыты главные товары в торговле России и Турции в 2023 году.” *РИА*. <https://ria.ru/20240222/torgovlya-1928872126.html>
- Рыбарь. 2023. “О российско-турецком сотрудничестве в области атомной энергетики.” *Рыбарь*. <https://rybar.ru/o-rossijsko-tureczkom-sotrudnichestve-v-oblasti-atomnoj-energetiki/>
- ТАСС. 2022. “Член президиума БиГ: Балканы не могут обойтись без российских энергоресурсов.” *ТАСС*. <https://tass.ru/ekonomika/14931191>
- ТАСС. 2023. “Россия стала основным поставщиком энергоносителей в Турцию в 2023 году.” *ТАСС*. <https://tass.ru/ekonomika/19680945>
- ТАСС. 2024а. “Российско-румынский товарооборот сократился в 2023 году почти в пять раз.” *ТАСС*. <https://tass.ru/ekonomika/19925287>
- ТАСС. 2024б. “Импорт Греции из России в марте упал на 33,3% по сравнению с мартом 2023 года.” *ТАСС*. <https://tass.ru/ekonomika/20900311>

Андреј Баранов*

Кубански државни универзитет, Руска федерација

РУСКА ЕНЕРГОДИПЛОМАТИЈА НА БАЛКАНУ: ЦИЉЕВИ, ФАКТОРИ И ПРЕПРЕКЕ**

Резиме

Предмет истраживања је енергетска дипломатија Руске Федерације у Турској и на Балкану. Циљ рада је идентификација циљева, фактора и препрека у спровођењу руске енергетске дипломатије у Турској и на Балкану. Теоријско-методолошки приступ истраживања заснива се на парадигми неореализма у међународним односима, системском приступу и компаративној анализи. Резултати и закључци рада указују на разјашњење значаја турског и балканског правца у оквиру руске геополитике и енергетске дипломатије, при чему се посебно истиче кључна улога Босфора и Дарданела у обезбеђивању руске безбедности и спољноекономских односа. Турска данас представља најзначајнијег партнера и актера Русије у оквиру балканских транспортних и енергетских коридора. Антируске санкције довеле су до тога да се Србија нађе у енклавској позицији у систему балканске енергетске дипломатије, што је додатно појачало конкуренцију светских сила и транснационалних структура за сировинске ресурсе и територију Србије.

Кључне речи: енергетска дипломатија, савремена Русија, Турска, Балкан, циљеви, фактори, препреке

* Имејл: politics@kubsu.ru; ORCID 0000-0001-7109-3062

** Овај рад је представљен на конференцији „Геополитика енергије на Западном Балкану – изазови и могућности“, одржаној 27–28. фебруара 2025. године на Институту за политичке студије, у организацији Универзитета „Унион–Никола Тесла“, Београд и Института за политичке студије, Београд.

* This manuscript was submitted on July 17, 2025, and accepted by the Editorial Board for publishing on August 20, 2025.

ИЗБОРИ У СРБИЈИ И РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ: ИЗАЗОВИ РЕПРЕЗЕНТАЦИЈЕ

УДК 323.15:342.8(497.11)"2023"

DOI: 10.5937/spm93-60569

Прегледни рад

Српска политичка мисао

број 5/2025.

Vol. 93

стр. 51-76

Петар Матић*

Институт за политичке студије, Београд

Марко Мијатовић**

Независни истраживач, Београд

NATIONAL MINORITIES IN LOCAL ELECTIONS IN SERBIA – HISTORY, RESULTS, AND CONSEQUENCES

(НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ НА ЛОКАЛНИМ ИЗБОРИМА У СРБИЈИ – ИСТОРИЈАТ, РЕЗУЛТАТИ И ПОСЛЕДИЦЕ)***

Сажетак

Овим радом анализирамо учешће националних мањина на локалним изборима у Републици Србији, са посебним акцентом на оним последњим, одржаним 17. децембра 2023. и 2. јуна 2024. године. У првом плану биле су странке најбројнијих националних мањина у Србији – Мађара, Бошњака и Албанаца, а збирно и странке осталих националних мањина. Циљ овог рада је да

* Имејл: pmatic75@gmail.com; ORCID: 0000-0003-0205-9762

** Имејл: markomijatovic78@gmail.com; ORCID: 0009-0008-9948-2287

*** Translation *in extenso* (превод у целини). Овај рад је написан у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

укаже на трајекторије мањинског представљања на локалном нивоу у Србији. Аутори се руководе дескриптивном статистиком како би пружили налазе о резултатима мањинских странака на локалним изборима у Србији од обнове вишестраначја. Основно истраживачко питање је: да ли су помаци у изборном праву утицали на представљање националних мањина на локалном нивоу у Србији и њихову ширу друштвену интеграцију? Друго питање се односи на степен хомогености мањинских заједница у Србији, с обзиром да су неке од њих територијално концентрисане у одређеним географским подручјима, док су друге територијално разуђене. Такође, у којој мери позитивна дискриминација утиче на бројност мањинских партија, с обзиром на либералније услове мањинског политичког организовања и учешћа на изборима?

Кључне речи: Република Србија, локални избори, националне мањине, политичке странке, мањинско представљање

УВОД

Више од три деценије од увођења вишестраначја у Републици Србији дају довољни временски простор за посматрање различитих политичких феномена који су га пратили. То је случај и са учешћем националних мањина у Републици Србији на локалним изборима. Свакако да је слобода политичког организовања која је, кроз одговарајући законодавни оквир, наступила почетком 1990-их година, створила простор и за политичко организовање националних мањина у Србији, пре свих оних најбројнијих – Мађара, Бошњака и Албанаца, али наравно и осталих. Разуме се, своје политичко представништво припадници мањинских народа могли су и остварују и преко већинских *catch all* странака (Kolarski 2021, 24–25).

Питање мањинског политичког организовања и њиховог политичког представља значајан чинилац владавине права унутар сваког политичког система. То се нарочито истиче у случају европских држава, пошто су бројни документи који се односе на питање мањинске заштите усвојени управо на овом континенту. Неки аутори истичу да је упркос постојању формално-правних претпоставки неопходних за мањинско представљање, пракса указала на недовољни степен интеграције мањинских заједница у

шире друштво (Ђорђевић и др. 2018, 15). Ово питање је од посебног значаја у постконфликтним друштвима, а Србија носи то бреме из деведесетих година прошлога века. Политички системи примењују диферентне моделе када је реч о представљању мањина. У многим системима се, рецимо, примењује систем квота односно гарантованих места унутар представничких институција. Тако се указује да чак 28 држава примењује овај модел (Bird 2014, 12).

Циљ овог рада је да укаже на одређене трајекторије мањинског представљања на локалном нивоу у Србији. Пратили смо резултате локалних избора у периоду од више од три деценије након обнове вишестраначја у Србији, а посебан нагласак је стављен на последњи изборни циклус који је одржан крајем 2023. и средином 2024. године. У једном свом делу, ови локални избори су текли паралелно са парламентарним, док су у другом делу били одвојени. Ово пружа основу за дубље увиде у ефекте локалних избора са нагласком на мањинско представљање. Анализираћемо промене у изборном законодавству и реформе изборног права које су пратиле мањинско представљање на локалном нивоу у Србији, а путем дескриптивне статистике обрадили смо резултате мањинских партија на локалним изборима. Основно истраживачко питање је: да ли су помаци у изборном праву утицали на представљање националних мањина на локалном нивоу у Србији и њихову ширу друштвену интеграцију? Друго питање се односи на степен хомогености мањинских заједница у Србији, с обзиром да су неке од њих територијално концентрисане у одређеним географским подручјима, док су друге територијално разуђене. Такође, у којој мери позитивна дискриминација утиче на бројност мањинских партија, с обзиром на либералније услове мањинског политичког организовања и учешћа на изборима?

Србија је још од периода социјализма, имајући у виду да у себи има две аутономне покрајине али и чињеницу да су националне мањине чиниле једну трећину становништва, имала врло високе стандарде поштовања права националних мањина, у смислу очувања етно-културног идентитета и партиципације њихових представника у јавном и политичком животу (Bašić i Crnjanski 2006a, 29).

Свакако да се ради о осетљивом питању, јер све мањине у савременом друштву, па и националне мањине имају двоструку свест – свест о себи као различитом ентитету у односу на већину (мањински поглед), али и интернализоване стереотипе од стране већине –које их приказују као мањинске или маргиналне групе, те

су оне увек предмет својеврсног социјалног притиска (Babić 2010, 218). Наравно, задатак законодавства сваке демократске државе је да тај потенцијални притисак смањи и на томе су током времена учињени бројни кораци у законодавству Републике Србије, између осталог и у изборном законодавству.

Значајан подстрек овом процесу дао је и процес европских интеграција, јер је поштовање мањинских права услов како за чланство у Европској унији, тако и за регионалну стабилност (Raduški 2014, 114).

РЕФОРМЕ ИЗБОРНОГ ЗАКОНОДАВСТВА И МАЊИНСКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

У претходно разматраном контексту можемо разликовати два периода политичког представљања националних мањина у Србији – од 1990. до 2008, а други период траје од 2009. године до савремених политичких услова (Jovanović 2022, 116). Партије етничких Мађара, Бошњака (Муслимана) и Албанаца након обнове вишестраначког система у Србији 1990. године формирају се у географски концентрисаним подручјима Србије – у Рашкој области/Санџаку, Војводини, на југу централне Србије и на Косову и Метохији где они живе (Orlović 2008, 313 цитирано у: Mijatović 2015, 84). Чињеница је и да од почетка 1990–их на АП Косово и Метохија присутан системски бојкот Албанаца окупљених око Демократског савеза Косова са осталим политичким групама које почињу да делују као тзв. Албанска алтернатива (Lutovac 1997, 148).

Упоредо са мањинским учешћем на изборима и уласком у представничка тела на свим нивоима власти, али и у извршну власт на локалном нивоу, трајала је и надоградња законодавства у области заштите мањинских права. Она је нарочито видљива након 2000. године када бошњачке и мађарске партије узимају учешћа и у националној извршној власти.

Одређене дисторзије које су постојале у изборном систему на националном нивоу, у погледу националних мањина, усвојеном после 2000. године и петооктобарских промена када је Србија, консензусом свих водећих националних партија већинског народа, постала једна изборна јединица у којој се на парламентарним изборима примењује пропорционални изборни модел и цензус од

5% (често недостижан за партије националних мањина), већ 2004. године су делимично отклоњене усвајањем тзв. „природног прага” за странке националних мањина (Zakon o lokalnim izborima 2022, чл. 62). Овај значајан помак у смислу позитивне дискриминације у великој мери је утицао на динамику партијског система и политички систем у целини. С обзиром на то да је овај реформски захват допринео широј заступљености мањина како унутар националне легислативе, тако и унутар локалних парламената, отворио се простор за учесталије учешће мањинских партија унутар владајућих коалиција на свим нивоима власти у Републици Србији.

Доношењем новог Устава Републике Србије из 2006. године којим је наша држава дефинисана као „држава српског народа и свих других народа који у њој живе”, као и другим уставним и законским актима пружена је широка основа за даљу афирмацију националних мањина у Републици Србији (Bašić i Crnjanski 2006b, 11–30).

И поред свих наведених корака, са правом се може рећи да је значајна прекретница у положају националних мањина 2009. година када је усвојено законско решење о формирању националних савета националних мањина као институција самоуправе у области културе, образовања обавештавања и службене употребе језика и писма (Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina 2009). Констатујмо и то да, иако се ради о самоуправним телима, политичке странке националних мањина надмећу се за позиције у тим телима и управљају његовим радом. Постепено су и ова тела постала тела са политичким претензијама (Jovanović 2022, 126).

Генерално, изборна правила за локалне изборе 2023/24. године дефинисана су „јединственим” Законом о локалним изборима из 2022. године (Zakon o lokalnim izborima 2022). Основни постулати тога закона су да се избори одржавају пропорционалним системом као локалном самоуправом „(градом, општином и градском општином) као једном изборном јединицом, са затвореним кандидатским листама. Изборни цензус је 3%, а мандати се деле Дунтовом методом. Сви мандати се распоређују према редоследу на изборној листи, а у случају престанка мандата одборника изабраних на коалиционим листама замењује их члан исте политичке странке” (Zakon o lokalnim izborima 2022, чл. 61; чл. 62; чл. 73 цитирано у: Matic i Mijatović 2024b, 204).

Странке националних мањина имају одређену врсту повлашћеног положаја. Наиме, „странке националних мањина су оне странке за коју је изборна комисија утврдила да је њен основни циљ заступање и заштита интереса националне мањине, као и унапређење права припадника националне мањине у складу са међународним правним стандардима, о чему се доноси посебна одлука изборне комисије, а која се по том питању може консултовати и са Националним саветом националне мањине” (Zakon o lokalnim izborima 2024, čl. 75 цитирано у: Matić i Mijatović 2024a, 204). Такође, „странке националних мањина су позитивно дискриминисане на изборима пружањем одређеног додатка листама странака или коалиција националних мањина које су добиле мање од 3% гласова тако што се њихови изборни количници повећавају за 35%” (Zakon o lokalnim izborima 2022, čl. 78, цитирано у: Matić, Mijatović 2023b, 198–199). Овакав облик позитивне дискриминације националних мањина је јединствен у свету, пошто доводи у питање право једнакости гласа.

Наведена решења о признавању статуса странке националне мањине и пондерисање њиховог резултата оставило је и два „отворена” питања. Прво, то је својеврсна арбитрарност надлежних изборних комисија у погледу одређивања статуса странке националне мањине, као и јасних критеријума њеног одређења, пре свега због могућности евентуалне злоупотребе. Друго, у случају пондерисања изборног скорa мањинских странака – могуће колизије са уставним принципом једнакости бирачког права и забраном дискриминације (Jovanović 2022, 126).

Према Матићу и Мијатовићу, „нормативни оквир за локалне изборе 2024. године донекле се разликовао од дела локалних избора одржаних у децембру 2023. године. Законске измене су се односиле на уступке власти у погледу расписивања избора (продужен је рок у којем се избори могу расписати са најраније 120 на 150 дана уочи истека мандата скупштина локалних самоуправа), те да гласачи који су у протеклих 11 месеци променили пребивалиште не могу гласати на новој, него на претходној адреси” (Matić i Mijatović 2024b, 203–204), што је било више питање везано за средине са већинским, него са мањинским народима.

НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ НА ЛОКАЛНИМ ИЗБОРИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ОД 1992. ДО 2022. ГОДИНЕ

Приметно је да од обнове вишестраначког система временом расте број основаних странака националних мањина. Тако се у периоду од 1990. до 2000. оснива 19, а у периоду од 2000. до 2009. године оснива 43 странке (Jovanović 2022, 119). Тај тренд се интензивирао и након 2009. године, па 2020. године у Регистру политичких странака број мањинских странака чини 75 од 124, односно 60,48% регистрованих странака (124). Ово је свакако и последица олакшаног регистровања мањинских странака. За регистрацију већинске странке потребно је 10.000, а за мањинске странке десет пута мање или хиљаду потписа. Ово недвосмислено указује да је трајекторија ишла ка либерализацији услова за мањинско политичко организовање. Притом, формирају се нове како странке националних мањина, тако и оне које заступају интересе етничких заједница.

Према Мијатовићу, „прва странка која је артикулисала интересе Мађара у Војводини, односно у Србији, јесте Демократска заједница војвођанских Мађара (ДЗВМ), основана 1990. године” (Мијатовић 2015, 84) и она ће активно узети учешћа у првим локалним изборима 1992. године као једини и релативно моћан репрезент мађарске заједнице (Republički zavod za statistiku [RZS] 1993).

Већ две године касније, доћи ће до поделе у странци, па ће из ДЗВМ настати Савез војвођанских Мађара (СВМ) Управо ће та странка победити на наредним локалним изборима 1996. године – освајајући око 60% мађарског бирачког тела на локалном нивоу (RZS 1997). У ДЗВМ поново долази до раскола 1997. године када настаје Демократска странка војвођанских Мађара (ДСВМ). И поред каснијих деоба, ове три странке ће, а пре свих СВМ, обележити политички живот Мађара у Војводини. Уз њих ће на изборима 1990–их и почетком 2000–их учествовати и Грађански покрет војвођанских Мађара, Демохришћански покрет војвођанских Мађара, те Демохришћански блок (Мијатовић 2016, 195–196).

На изборима 2000. године СВМ и ДЗВМ ће бити партнери Демократска опозиција Србије (ДОС) (иако ће на локалу наступати самостално), док је ДСВМ наступала самостално. Превагу је опет однео СВМ (Republički zavod za informatiku i statistiku [RZIS] 2001).

На првим локалним изборима после петооктобарских промена – 2004. године СВМ ће узети више од половине гласова, док ће ДСВМ и ДЗВМ поделити остатак гласова (RZS 2005). На локалним изборима 2008. године постигнут је договор о заједничком наступу водећих мађарских партија у оквиру Мађарске коалиције (СВМ, ДЗВМ и ДСВМ), ван коалиције је остало само Грађански савез Мађара. Мађарска коалиција окупила је готово све гласове мађарске заједнице (RZS 2009). На локалним изборима 2012. године међу странкама мађарске националне заједнице насупрот претходном изборном циклусу и заједничком наступу дошло је до обнове ривалства политичких актера (Мијатовић 2015, 312). Овога пута СВМ односи убедљиву победу и осваја 90% мађарских гласова, док остатак деле ДСВМ, ДЗВМ и Грађански савез Мађара (RZS 2012).

И на локалним изборима 2016. СВМ задржава изразито надмоћну позицију, сличну оној са претходних избора. Преостале гласове добили су ДЗВМ, ДСВМ и Странка мађарског јединства (СМЈ). Илустрације ради, у Суботици СВМ самостално добија 22,52% гласова и 16 одборника, ДСВМ самостално добија 1,63% гласова и једног одборника, док ДЗВМ у коалицији са мађарским Грађанским савезом Мађара, Демократском заједницом Хрвата (ДЗХ), Бошњачком демократском заједницом (БДЗ) и Словачком странком добија 0,76% гласова, остајући без мандата (RZS 2016).

Поред супериорне улоге међу војвођанским Мађарима, СВМ је на локалним изборима 2020. године имао додатно олакшану позицију услед бојкота избора њој супротстављене ДЗВМ (који је био део тадашњег опозиционог Савеза за Србију). И у том изборном циклусу СВМ остварује доминантну победу (RZS 2020).

Иначе, СВМ још од самог почетка обнове вишестраначја у Србији прихвата сарадњу са странкама већинског народа на свим нивоима (иако на почетку не учествује у извршној власти, изузев на локалном нивоу). СВМ сарађује са опозиционим ДОС 2000. године, а од 2004. интензивно са Демократском странком (ДС), са којом учествује до 2016. године у покрајинској власти у АП Војводина. Од 2012. а нарочито 2016. године СВМ сарађује све интензивније са Српском напредном странком (СНС) на свим нивоима, што је доцније прешло и у стратешко партнерство.

У оквиру бошњачке (муслиманске) националне мањине у Рашкој области/Санџаку, током 1990. године настаје Странка демократске акције (СДА) (Minić 2023, 259), а 1991. године формира

се Муслиманско-бошњачка организација (МБО) (266–267), при чему је СДА у наредним годинама преузима апсолутни примат. Сходно радикализацији својих ставова СДА и МБО бојкотују локалне изборе у Србији и у мају и у децембру 1992. године (266–267, 269). Уједно, на Косову и Метохији, услед општег бојкота албанских политичких странака, у општини Призрен 1992. и 1996. године на изборима учествује Демократска реформска странка Муслимана.

Према Мијатовићу, „фрагментација није заобишла ни политичке странке Муслимана (Бошњака). Средином деведесетих долази до унутарпартијског раскола у Странци демократске акције, а дисидентска група напустила је странку и формирала „Коалицију Санџак” предвођену Расимом Љајићем (Мијатовић 2015, 141). На свим нивоима власти, па и на локалном на изборима 1996. године убедљиву победу однела је СДА (RZS 1997). Код бошњачких партија уочи локалних избора 2000. године „Коалиција Санџак” и СДА су активно сарађивале са Демократском опозицијом Србије на националном нивоу. За разлику од Коалиције Санџак (од 2000. године преименоване у Санџачка демократска партија), Странка демократске акције – „Листа за Санџак” одлучила се на самосталан наступ на локалном нивоу и на овим локалним изборима међу бошњачким бирачима односи превагу (RZIS 2001). Након петооктобарских промена оба водећа бошњачка политичка актера настављају сарадњу са водећим политичким партијама у Србији на националном нивоу.

На локалним изборима 2004. долази по први пут до угрожавања неприкосновене позиције СДА од стране новоформиране Санџачке демократске партије (СанДП), при чему добијене гласове деле у размери 50% СДА–40% СанДП. Преосталу десетину гласова добијају Народни покрет Санџака и Странка за Санџак (RZS 2005). Новум који доноси једна од бошњачких странака на политичкој сцени Србије била је Санџачка демократска партија (СанДП) која шири своје деловање ван Рашке области/Санџака на друге територија где има бошњачког становништва (Мали Зворник, Лозница, Суботица и др.). Коначно, СанДП ће учествовати и у формирању националне странке – Социјалдемократске партије Србије (СДПС) (Мијатовић 2016, 282–283).

Прилику за учешће на локалним изборима бошњачке партије су имале и на ванредним локалним изборима у Новом Пазару одржаним 2006. године. Оне наступају у складу са коалиционим

аранжманима из претходног периода. На изборима је убедљиву победу однела „Листа за Санџак” са преко половине освојених гласова, насупрот Коалицији „Заједно за Нови Пазар”, коју су чинили Санџачка демократска партија, ДС и Г17 плус, који су освојили непуну четвртину гласова. Ниједна друга бошњачка странка није успела да пређе изборни праг (Странка за Санџак, „Бошњачка коалиција – Санџачка алтернатива” и Санџачка демократска унија). И на локалним изборима 2008. године чини се да је СанДП у офанзиви и осваја преко 50% бошњачких гласова. Са друге стране, СДА Санџака држао је око трећине бошњачких гласова, а одређени утицај остварили су Демократска партија Санџака (ДПС) и Коалиција „Европски покрет Санџака” (Мijatović 2016, 294; RZS 2009). У бошњачком политичком корпусу после изборног циклуса 2008. године долази до наставка процеса фрагментације. Појављује се нова значајна политичка опција – Бошњачка демократска заједница.

И овај нови раскол међу бошњачким бирачима (при чему је БДЗ више узимао гласачког тела СДА), довео је 2012. године до тога да су три јаке политичке странке свака за себе узеле по једну трећину гласова на локалним изборима (СДА – „Листа за Санџак”, Санџачка демократска партија и новонастала Бошњачка демократска заједница). Далеко иза њих биле су пласиране Демократска партија Санџака и Санџачка народна партија (RZS 2012).

И на локалним изборима 2016. године у бошњачком политичком корпусу и даље је присутна фрагментација. СДА је изашао као појединачни победник, док је резултат Санџачке демократске партије иако добар остао замагљен бројним коалицијама. Они су наступали у Новом Пазару са СДПС, Странком за Санџак, БДЗ Санџака и Либерално-демократском партијом (ЛДП), у Тутину са СДПС, у Пријепољу са СДПС, у Сјеници са СДПС. БДЗ (иако је претрпела поделу и настанак нове странке БДЗ Санџака из свог крила) добија 14.433 гласа и 23 одборника. Далеко мањи број гласова добијају Санџачка народна партија, Демократска партија Санџака, те Бошњачка народна странка. Изборни резултати циклуса локалних избора 2016. године показују највећи утицај три странке Бошњака – СДА, СанДП и БДЗ (RZS 2016).

На локалним изборима 2020. године долази до сличне ситуације и готово изједначеног успеха Странке правде и помирења (СПП) (фракција БДЗ која је формирала Бошњачку демократску заједницу и 2017. године променила име у Странка правде помирења), СДА и

СанДП. Код бошњачких странака је приметно да су у Новом Пазару јаке позиције СанДП и СДА, у Тутину доминантно СДА (на власти уз свега двомесечни прекид од 1996. године до данас), а у Сјеници СДА и СПП (RZS 2020).

Албанци са југа централне Србије прихватили су политички оквир Републике Србије након обнављања вишестраначког система, за разлику од Албанаца на Косову и Метохији. Прва странка Албанаца са југа централне Србије била је Партија за демократско деловање (ПДД), основана у августу 1990. године. Друга партија Албанаца са југа централне Србије била је Демократска партија Албанаца (ДПА), основана, такође, 1990. године. Међу Албанцима са југа централне Србије, у општинама Медвеђа, Прешево и Бујановац, доминантну позицију на локалним изборима 1992. остварује ПДД који наступа у три општине, а одређен утицај има и ДПА, који наступа у две општине. ПДД осваја око 80%, а ДПА око 20% гласова (RZS 1993). На локалним изборима 1996. године своје раније позиције међу Албанцима југа централне Србије у овом периоду потврђују ПДД и ДПА. ПДД излази самостално 1996. године на локалне изборе у три општине, ДПА у две општине, а новоформирана Парламентарна партија Албанаца у једној општини. ПДД овога пута узима две трећине, а ДПА једну трећину гласова (RZS 1997).

На локалним изборима 2000. године од албанских партија на југу централне Србије на локалним изборима 2000. године наступа ПДД и Партија демократског уједињења Албанаца (која бележи наступ само на овом изборном циклусу, и представљала је дисидентску групу која се издвојила из ПДД). ПДД је на овим изборима такође задржала примат међу Албанцима освајајући две трећине гласова, док дисидентска Партија демократског уједињења Албанаца једну трећину албанских гласова (RZIS 2001). Побуна на југу централне Србије крајем 2000. године доноси извесне измене у политичкој сцени Албанаца југа централне Србије. У наведеном периоду, од 2000. до 2004. године, формирају се нове политичке странке. Прво се оснива Покрет за демократски прогрес (ПДП) (2001), која на локалним изборима наступа као истоимена група грађана, док је током 2003. године основана и Демократска унија Долине (ДУД).

На локалним изборима 2002. године поново се потврђује водећа позиција Партије за демократско деловање, али и статус

Демократске партије Албанаца и новоформиране Демократске уније Долине и Покрет за демократски прогрес. Поделе политичке елите албанске националне мањине подстакле су раст броја партија и фрагментацију страначке сцене. ПДД задржава водећу позицију међу албанским бирачима, али је приметан раст утицаја њених политичких конкурената, и то нешто више ДПА и нешто мање Демократске уније Албанаца (ДУА) (Мијатовић 2016, 248). На локалним изборима 2008. године ПДД остварује поново најбољи резултат међу албанским партијама, освајајући готово половину албанских гласова. За њом по снази следе ДПА, ПДП, ДУД, ДУА и Национално-демократски покрет (RZS 2009). Фрагментација албанских странака се наставила, па се из редова ПДД 2011. године издвојила Демократска партија (ДП).

На локалним изборима 2012. године пак ПДД релативни је победник са око трећином освојених гласова, затим следе ДПА, ДП, ДУА и ПДП (RZS 2012). Уочи изборног циклуса 2016. године долази до појаве нове политичке опције – Алтернативе за промене која ће додатно уздрмати позиције ПДД. Појединачно најбољи резултат има ДПА са око једном трећином освојених гласова, по једну четвртину гласова добиле су Алтернатива за промене (АЗП) и ПДД. Далеко мање гласова добијају ПДП, ДП и ДУД (RZS 2016).

На локалним изборима 2017–2020. године резултати гласова су упадљиво уситњени: Алтернатива за промене узима нешто преко 20%, ПДД око 15%, а ДПА и ДП по око 10% гласова. Далеко мање поверење бирача имају Партија за демократски прогрес, Демократска унија Долине и Демократска унија Албанаца (RZS 2020). У Прешеву је пак на ванредним локалним изборима 2021. победила Алтернатива за промене са 32,97% гласова. Другопласирана је ДПА са 22,86%, а трећепласирана ПДД са 18,44% гласова. Покрет за реформе (ПЗР) је четврти са 13,93%, пета је коалиција око СНС са 6,69% гласова, а шеста је Демократска унија Албанаца са 2,41% гласова (Дејановић 2021). Услед јаке подељености на линији између ПДД и Алтернативе за промене дошло је до ситуације да се седнице локалне скупштине не одржи у року од девет месеци што је довео и привремених мера и тога дасу ванредни избори одржани управо 2. јуна 2024. године, годину дана пре предвиђеног рока (слична ситуација се догодила и 2017. године када је дошло до блокада институција и одржани су ванредни локални избори, што указује на изразиту нестабилност локалне политичке сцене).

Што се тиче осталих националних мањина, поред оних које имају своје вишедеценијске, аутохтоне представнике (као што је код хрватске националне мањине случај са Демократским савезом Хрвата у Војводини [ДСХВ]), за остале мањине је, хронолошки посматрано, генерално карактеристична несталност, појављивање и нестајање одређених мањинских опција на локалном нивоу.

Тако на локалним изборима 1992. године поред мађарских, бошњачких и албанских партија учествују и Демократска партија Рома Србије и СР Југославије (ДПРС), Социјалдемократска партија Рома Србије (СПРС), Демократски савез Бугара у Југославији (ДСБ), Покрет Влаха и Румуна Југославије (ПВРЈ) (RZS 1993). На изборном циклусу 1996. године учествују „Рома” Србије и Југославије – Демократска политичка партија Заједнице Рома Југославије, Буњевачко-шокачка партија, Демократски савез Бугара Југославије, Демократски савез Турака (RZS 1997). На локалним изборима 2000. године учествују само Буњевачко-шокачка странка и Народна странка Рома (RZIS 2001).

На локалним изборима 2004. године партиципирају: Ромска социјалдемократска партија, Демократска партија Рома, Партија ромског јединства, Ромска конгресна партија, Социјалдемократска партија Рома, Словачка народна партија, Влашка демократска странка Србије, Буњевачка странка и Хрватска буњевачка странка (RZS 2005).

На локалним изборима 2008. године узимају учешћа и: Нова демократска странка Рома Србије, Ромска странка, Ромска партија, Унија Рома Србије, Ромски покрет обнове, Ромска партија уједињења, Уједињена партија Рома, Алијанса војвођанских Румуна, Демократски покрет Бугара, Партија Бугара Србије, Власи демократске Србије, Влашка странка, Власи демократске Србије, Влашка демократска странка, Влашка демократска странка Србије, Словачка народна партија, Словачка странка, Демократска партија Македонаца, Буњевачка странка Војводине, Црногорска партија, Демократска заједница Хрвата (RZS 2009).

На локалним изборима 2012. године учествују и: Ромска демократска странка, Ромска партија, Уједињена партија Рома, Демократска лига Рома, Ромска странка Јединство, Ромски покрет Дољевац, Буњевачка странка, Влашка демократска странка, Влашка демократска странка Србије, Власи Ћуприје, Ниједан од понуђених одговора, Странка војвођанских Словака, Словачка странка,

Алијанса војвођанских Румуна, Русинска демократска странка, Демократски савез Бугара, Савез бачких Буњеваца и Црногорска партија (RZS 2012).

На локалним изборима 2016. учествују и: Демократска унија Рома, Уједињена партија Рома, Унија Рома Србије, Ромска странка Јединство, Ромска партија, Руска странка, Руска демократска странка, Странка Руса Србије, Српско-руски покрет, Јединствена руска странка, Демократска партија Бугара, Демократска странка Бугара, Русинска демократска странка, Влашка странка, Влашка демократска странка, Ниједан од понуђених одговора, Савез бачких Буњеваца, Странка Буњевци, Грађани Србије, Демократска заједница Хрвата, Савез бачких Буњеваца, Словаци напред!, Странка војвођанских Словака, Словачка странка, Демократски покрет Румуна Србије, Црногорска партија и Демократска партија Македонаца (RZS 2016).

На локалним изборима 2020. године такмичили су се: Демократска унија Рома, Уједињена партија Рома, Ромска странка Јединство, Руска странка, Странка Руса Србије, Српско-руска партија Вукови, Јединствена руска странка, Европска зелена партија (партија руске мањине), Демократска партија Бугара, Влашка странка, Влашка странка (Мост), Истина–Адавиера, Влашка народна странка, Словаци напред!, Зелена странка Србије (партија словачке мањине), Републиканска партија (партија мађарске мањине), Демократска партија Македонаца, Буњевци–грађани Србије и Црногорска партија (RZS 2020).

Сви наведени подаци јасно говоре о континуираном расту броја странака националних мањина које учествују на локалним изборима у Републици Србији. Такође, и у складу са наведеним, расте и њихов број одборника у локалним парламентима.

УЧЕШЋЕ И РЕЗУЛТАТИ СТРАНАКА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ПОСЛЕДЊЕМ ЦИКЛУСУ ЛОКАЛНИХ ИЗБОРА 2023. И 2024. ГОДИНЕ

На актуелним локалним изборима у Републици Србији одржаним 17. децембра 2023. године и 2. јуна 2024. године, партије националних мањина узеле су учешћа у укупно 60 локалних самоуправа (девет од 66 у децембру 2023. и 51 од 89 у јуну 2024. године) (RZS 2024). На овим изборима, очекивано, најзапаженији је

био наступ најбројнијих националних мањина – Мађара, Бошњака и Албанаца, при чему је очигледна била ранија тенденција о уједињености мађарског политичког фактора око СВМ, и мање или више наглашена фрагментираност бошњачког и албанског политичког фактора (Lončar 2020, 864).

Контекст ових избора међу мађарским партијама јасно говори у прилог СВМ. Поред стратешки добрих билатералних односа Србије и Мађарске, позиција СВМ у оквиру стратешког партнерства са СНС, била је неприкосновена. Одвојени наступи у већински мађарским срединама показали су да је СВМ спремна за сарадњу широким коалицијама са СНС, као и са другим мађарским опцијама (ДСВМ, СМЈ). Опозиција СВМ била је оличена у ДЗВМ који наступа или самостално или са чланицама коалиције „Бирам борбу” (Народни покрет Србије [НПС]). Између осталог, ДЗВМ је СВМ је замерао „непринципијелну коалицију (лидера СВМ) са Шешељем” реферирајући се на учешће СВМ на градском изборима у Београду у коалицији око СНС у којој партиципира и Српска радикална странка (СРС) (Beta 2024a)

Бошњачке партије пак и даље су подељене. СандП (кроз стратешку сарадњу са СДПС и СНС) и СПП су у некој врсти коалиционог аранжмана са СНС и на националном нивоу. Па ипак, то није повољније утицало на локалне супротстављености, нарочито у Новом Пазару. СДА на националном нивоу пак наступа отворено опозиционо, и чак званично подржава документ ПроГласа за побољшање изборних услова у Србији, који су у марту месецу 2024. године потписали још увек постојећа коалиција „Србија против насиља” и коалиција НАДА (Beta 2024c).

Ломови у локалним властима који су претходили изборима, као рецимо у Тутину (Novosel 2024) самостални наступи странака, уз велик број локалних група грађана чији су трагови водили до дисидентских кругова из партија, донели су прилично конфузну предизборну ситуацију у Рашкој области/Санџаку.

Па ипак, најсложенија ситуација је била уочи избора међу Албанцима југа централне Србије, за које карактеристичан висок ниво страначке фрагментисаности и њихови међусобни сукоби (Poročić 2024). У децембру 2023. су одржани избори у Медвеђи, у јуну редовни избори у Бујановцу и превремени избори у Прешеву (имајући у виду да је у тој општини у априлу 2024. уведене привремене мере). Кампања је показала крајње

затегнуте политичке односе. Иначе, албански политички фактор је и међусобно посвађан, а истовремено посвађан и са тамошњим српским странкама које су „Свеалбанским договором” још 2020. године искључене из локалних скупштина Прешева и Бујановца где Албанци имају већину. Ово је био одговор на чињеницу да су српске странке самостално формирале власт у Медвеђи 2019. године, што је био прекид дводеценијске праксе да у ове три општине југа централне Србије странке оба народа учествују у извршној власти након избора (Lazić 2021). Странке осталих мањина су далеко мање биле заступљене на изборима и дифузно распоређене широм Србије.

У децембру 2023. године локални избори одржали су се у три општине у Рашкој области/Санџаку – Нови Пазар, Прибој и Пријеполје и на њима учествују и бошњачке партије (СанДП, СПП, СДА у три града/општине, те Бошњачки грађански савез БГС) и Грађански покрет Санџака (ГПС) у једној локалној самоуправи). На југу и југоистоку Србије Демократска партија Бугара наступа у две општине (Димитровград), као и Демократска партија Македонаца у граду Врању и градској општини Врањска бања (Matić i Mijatović 2024a, 202).

Међу мањинским, бошњачким странкама у децембру 2023, СанДП осваја 20, СПП 19, СДА 12, ДПС и Бошњачко-српски савез (БОСС) по три одборника. Власт у граду Новом Пазару након децембарских избора 2023. године формирала је нова-стара коалиција СанДП–СДПС и коалиција СНС–Социјалистичка партија Србије (СПС)–СРС (Вакрачевић 2024).

Такође, на овом изборном циклусу Демократска партија Бугара осваја три а албанска Демократска партија два одборника. Од партија осталих националних мањина, Црногорска партија у коалицији са покретом „Борис Ковачевић Шума – Мој свет Крагујевац! Шумадијски блок 21” осваја једно одборничко место (Matić i Mijatović 2024a, 202–204).

У јунском изборном циклусу 2024. од мањинских странака, међу мађарским партијама највише наступа бележи СВМ – 23, потом ДЗВМ 11, а ДСВМ и СМЈ у по два. Код бошњачких партија, СПП наступа у шест градова и општина, БГС у четири, БОСС и СДА у по две, СанДП у једној општини. Код албанских партија ПДД, ДУА, АЗП наступају у две, а ПДП, ПЗР, ДПА, ДП и Алтернатива за Долину (АЗД) у по једној локалној самоуправи (RZS 2024).

Према Матићу и Мијатовићу, „код осталих националних мањина Демократски савез Хрвата у Војводини (ДСХВ) бележи два наступа, а ДЗХ један. Руска странка бележи 15 наступа, а такође странке руске мањине Европска зелена партија 12 и БУНТ–Права Србија два. Код ромских партија Демократска унија Рома – ДУР наступа у шест, Унија Рома Србије – УРС у две а Ромска странка Јединство – РСЈ у једној локалној самоуправи. По један наступ бележе Влашка народна странка, Влашка странка и такође влашка странка – Истина/Адавиера. Словачка Зелена странка Србије наступа у седам, а Словачка демократска лига у две локалне самоуправе. Странка Црногораца – СЦГ наступа у четири, а Црногорска партија – ЦП у једној локалној самоуправи. Грађанска странка Грка Србије излази на изборе у шест, а Странка Југословена у једној локалној самоуправи” (Matić i Mijatović 2024b, 210).

Резултати су показали да је међу Мађарима СВМ освојила 156, а ДЗВМ 2 одборничка мандата и ДСВМ једно место. Код бошњачких странака СДА је освојила 25, СПП 17, а СанДП 10 одборника. Код албанских странака – ПДД 16, АЗП 11, ДПА 8, ПДП 8, ДУА 6, ДП 6, ПЗР 6, те Алијанса за долину 3. Код осталих мањина – Руска странка је освојила 13 одборничких места, руска Европска зелена партија 5, ДСХВ је добила 5, а ДЗХ 1 место. Црногорска партија је освојила једно место, Словачка демократска лига такође једно место, итд. (Matić i Mijatović 2024b, 213).

Сумарно за националне мањине, код Мађара је ситуација најјаснија јер је СВМ суверени победник избора. Формирање власти на свим нивоима са владајућим СНС свакако је потврђено и Коалиционим споразумом о заједничком програмском деловању и учешћу СВМ у Влади Републике Србије који су 13. септембра 2024. године потписали председници СНС и СВМ (Srpska napredna stranka i Savez vojvođanskih Mađara 2024).

То се не може рећи за бошњачке партије јер у Рашкој области/ Санџаку постоје три релативно јаке опције – СанДП, СДА и СПП, које су и у овим изборним циклусима потврђене. У Новом Пазару је победу однела СанДП која је, како је већ поменуто, формирала власт са коалицијом око СНС и СПС, у Тутину то чини СДА (*Radio Televizija Novi Pazar* 2024a), а у Сјеници СПП, СНС, СПС, Нова демократска странка Србије (НДСС) и Група грађана (ГГ) „Без дискриминације” (*Radio Televizija Novi Pazar* 2024b).

Максимално фрагментирана албанска сцена југа централне Србије донела је преокрет у Бујановцу – ранија власт ПДД и ДП је изгубила, а победиле су до сада опозиционе – коалиција Фронт за промене (АЗП и ДУА) и ПДП (*Бујановацке* 2024). Са друге стране, у Прешеву је такође изгубила до скоро владајућа Алтернатива за промене, а најбољи резултат остварио је ПДД. При томе, прве реакције после избора показале су, односно поновиле јасну наклоност коју власти привремених институција самоуправе у Приштини (оличене у странци Самоопредељење) гаји према политичким лидерима Албанаца југа централне Србије, и то пре свега онима из редова ПДД (*Beta* 2024b). У Бујановцу је након избора формирана мултиетничка власт Фронта за промене Арбена Пајазитија, СНС, бошњачко-ромске СПП, ГГ Дејан Стојановић и као и одборника опозиционог НПС Саше Арсић, који је због ове одлуке искључен из странке (*Санић Milanović* 2024). У Прешеву је формирана власт ПДД–ДПА–ДУА (*Stevanović* 2024).

ЗАКЉУЧАК

Република Србија је својим изборним законодавством у пуној мери обезбедила услове за учешће националних мањина на изборима за све нивое власти. Странке националних мањина, пре свих мађарске, бошњачке и албанске, узимале су активног учешћа на изборима како на националном, покрајинском, тако и на локалном нивоу. То је био случај и на последњем циклусу локалних избора који су, по први пут од обнове вишестраначја, одржани из два дела – 17. децембра 2023. године и 2. јуна 2024. године. Поред високог нивоа бирачке партиципације, поједине националне мањине окупиле се око једне политичке опције (мађарска), неке око три (бошњачка), а неке око више њих (албанска).

Код осталих националних мањина и њиховог изборног наступа није било великих одјека с обзиром на бројност, и генерално су наступале у малом броју локалних самоуправа. Па ипак, због повишене предизборне тензије, на локалним изборима у највећим градовима претпостављени тесни резултати у појединим срединама бацили су светло на појаву различитих како се то говорило „фантомских листа” које су неретко носиле имена слична опозиционим листама, а иза којих су формално стајале групе грађана или пак формално мањинске странке. Навешћемо само неке

од примера, попут листе руске Европске зелене партије у Сурчину, Гроцкој, Лазаревцу под унифицираним називом „Ја сам Сурчин/Гроцка/Лазаревац, Ти си Сурчин/Гроцка/Лазаревац – Покрени промене”, што је у великој мери подсећало на назив опозиционе листе „Крени промени”. Сличан пример је и Зелена странка Србије, формално странка словачке националне мањине која је наступала у београдским општинама Врачар и Савски Венац.

Па ипак, највеће контроверзе изазвао је наступ Руске странке у десетак локалних самоуправа, у којима су и добиле одређен број мандата. Услед блискости са СНС, конкретно у Нишу или нпр. Новом Београду, управо је њихов глас био одлучујући, били су мета критике – како чињенице да су продужене руке власти, тако и због формалног основа њеног оснивања имајући у виду да по попису из 2022. у Србији живи 0,16% Руса, а долазило се у ситуацију да у највећим градовима (Београд, Ниш и др.) та странка добија 1–2% гласова (RZS 2023). То је довело до сумње у деловање ове листе, односно поставило питање о томе да ли се овде ради о тзв. „фантомској” листи, односно о листи која је формирана зарад остваривања предности владајуће/их странке/ки, са циљем да се одвуче одређени број гласова од других политичких актера. Либерализација услова несумњиво је водила широком политичком организовању мањинских партија у политичком систему Србије. Неретко се дешавало да су и кандидати на мањинским изборним листама били припадници већинског народа, што је довело у питање интегритет мањинског представљања у Републици Србији.

Наведене недоумице поново су отвориле питање довољног законодавног регулисања мањинског представништва, установљеног променама изборног законодавства из 2020. године, по питању признавања статуса партије националне мањине, како би се спречиле евентуалне злоупотребе. Јавља се потреба да се преиспита формирање одређених мањинских партија, с обзиром да оне чине наполовичну већину регистрованих странака у Републици Србији.

Налази показују да су реформе изборног законодавства у сфери представљања мањина ишле у правцу равномерније заступљености мањинских заједница у представничким телима на локалном нивоу. То се нарочито односи на странке које заступају мањине које нису територијално концентрисане. Многе ове промене биле су условљене процесом европских интеграција, а нарочито су биле изражене након 2000. године.

Такође, недвосмислено се показује да су позитивни помаци у сфери мањинског представљања имали ефекте и на учешће мањинских странака у коалицијама како на националном, тако и на локалном нивоу. То је нарочито изражено у случају мађарске, а у нешто мањој мери и бошњачке националне мањине. На ово свакако утичу и други контекстуални фактори, попут односа Србије са матичним државама појединих националних мањина и њиховом учешћу у формирању власти на свим нивоима у вертикали политичког система.

Када је реч о потенцијалним правцима будући истраживања везаних за мањинско представљање на локалном нивоу у Србији, отвара се простор за дубље квантитативне и квалитативне анализе директних и индиректних фактора који утичу на овај процес. Одређена истраживања свакако треба усмерити на питање које су то странке које заиста заступају припаднике националних мањина, односно какве су реформе потребне да би се обезбедило адекватно мањинско представљање.

У нашој али и широј академској литератури, не постоји велики број радова који истражују учешће мањина на изборима на најнижој лествици у вертикалној организацији власти. То отвара простор за шире увиде и даље анализе у овој области политичког система. Питање мањинског представљања од посебног је значаја за постконфликтна друштва у које се убраја и наше, а локални ниво власти представљају погодан тле за њихову инклузију у активни политички живот.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Babić, Dragutin. 2010. „Nikola Dugandžija – Nacionalna zbilja i njezini prividi (prikaz).” *Migracijske i etničke teme* 26 (2), 216–220.
- Bakračević, Slavka. 2024. „Nova stara vlast u Novom Pazaru.” *Politika*. 7. februar 2024. <https://www.politika.rs/scc/clanak/598039/Nova-stara-vlastu-Novom-Pazaru>
- Bašić Goran, i Katarina Crnjanski. 2006a. *Lokalna demokratija i multikulturalnost – Izveštaj o rezultatima istraživanja na projektu „Praćenje sprovođenja manjinskih prava u opštini Kovačica.”* Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.

- Bašić, Goran, i Katarina Crnjanski. 2006b. *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung; Centar za istraživanje etniciteta.
- Beta. 2024a. „DZVM: Vojvodanski Mađari će odbaciti neprincipijelnu koaliciju Pastora i Šešelja.” *NI*. 10. april 2024. <https://n1info.rs/vesti/dzvm-vojvodjanski-madjari-ce-odbaciti-neprincipijelnu-koaliciju-pastora-i-seselja/>
- Beta. 2024b. „Kurti obećao podršku Preševu, čija je nova predsednica opštine njegova savetnica.” *Danas*. 7. jun 2024. <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurti-obecao-podrsku-presevu-cija-je-nova-predsednica-opstine-njegova-savetnica/>
- Beta. 2024c. „SDA Sandžaka podržala inicijativu ProGlasa za slobodne izbore.” *Danas*. 15. mart 2024. <https://www.danas.rs/vesti/politika/sda-sandzaka-podrzala-inicijativu-proglasa-za-slobodne-izbore/>
- Bird, Karen. 2014. “Ethnic quotas and ethnic representation worldwide.” *International Political Science Review* 35 (1): 12–26. DOI: 10.1177/0192512113507798
- Bujanovačke. 2024. „Srbi mogu da zadrže 13 mandata, Front za promene, pobednik sunovrat do sada najjačih albanskih stranaka.” 3. jun 2024. <https://bujanovacke.co.rs/2024/06/03/srbi-mogu-da-zadrze-13-mandata-front-za-promene-pobednik-sunovrat-do-sada-najjacih-albanskih-stranaka/>
- Canić Milanović, Jelena. 2024. „Pet lista formira vlast u Bujanovcu, NPS zbog saradnje sa SNS-om isključio svog člana iz stranke.” *Južne vesti*. 18. jul 2024. <https://www.juznevesti.com/Politika/Pet-lista-formira-vlast-u-Bujanovcu-NPS-zbog-saradnje-sa-SNS-om-iskljucio-svog-clana-iz-stranke.sr.html>
- Dejanović, M. 2021. „Alternativa za promene pobedila na izborima u Preševu, koalicija srpskih stranaka osvojila 2 mandata.” *Južne vesti*. 29. mart 2021. <https://www.juznevesti.com/politika/alternativa-za-promene-pobedila-na-izborima-u-presevu-koalicija-srpskih-partija-osvojila-2-mandata/>
- Đorđević, Ljubica, Jelena Lončar, Nataša Miljković, i Goran Bašić [Đorđević i dr.]. 2018. *Učešće nacionalnih manjina u društvenom i političkom životu Srbije*. Beograd: Centar za istraživanje etniciteta.
- Jovanović, Milan. 2022. „Stranke nacionalnih manjina – pravo na političko udruživanje, dinamika i pristup političkoj areni.” U *Trideset godina od obnove višestranačja u Srbiji: iskustva i perspektive*, prir. Nikola Mladenović i Petar Matić, 114–133. Beograd: Institut za političke studije.

- Kolarski Ljiljana. 2021. „Predstavljenost bošnjačke nacionalne manjine u Narodnoj skupštini Republike Srbije od 1990. godine do 2020. godine.” *Politički život* 20: 22–35.
- Lazić, Nikola. 2021. „Srbi u Bujanovcu: Zbog ‘svealbanske’ koalicije podižu se tenzije.” *Al Jazeera Balkans*. 13. novembar 2021. [https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/11/13/srbi-u-bujanovcu-zbog-svealbanske-koalicije-podizu-se-tenzije](https://balkans.aljazeera.net teme/2021/11/13/srbi-u-bujanovcu-zbog-svealbanske-koalicije-podizu-se-tenzije)
- Lončar, Jelena. 2020. „Izbori i predstavljanje nacionalnih manjina u Srbiji 1990–2020.” U *Kako, koga i zašto smo birali – Izbori u Srbiji 1990–2020. godine*, prir. Milan Jovanović i Dušan Vučićević, 843–868. Beograd: Službeni glasnik; Institut za političke studije.
- Lutovac, Zoran. 1997. „Političko delovanje kosovskih Albanaca.” U *Partijski mozaik Srbije 1990–1996.*, ur. Vladimir Goati, 141–151. Beograd: Beogradski krug; Akapit.
- Matić, Petar, i Marko Mijatović. 2024a. „Lokalni izbori u Republici Srbiji, 17. decembar 2023. godine.” *Baština* 62: 193–208. DOI: 10.5937/bastina34-49541
- Matić, Petar, i Marko Mijatović. 2024b. „Lokalni izbori u Republici Srbiji 2024. godine – politička dinamika i posledice.” *Srpska politička misao* 88 (6): 197–222, DOI: 10.5937/spm88-52668
- Mijatović, Marko. 2015. „Političke posledice lokalnih izbora u Republici Srbiji od 1990. do 2008. godine.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Mijatović, Marko. 2016. *Lokalni izbori u Republici Srbiji nakon obnove višepartijskog sistema u Republici Srbiji 1990–2015*. Beograd: Fondacija Konrad Adenauer.
- Minić, Ratko S. 2023. „Izbori na području opštine Novi Pazar početkom devedesetih godina XX veka.” *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini* 53 (4): 255–277. DOI: 10.5937/zrffp53-44206
- Novosel, S. 2024. „SDA Sandžaka ponovo na vlasti u Tutinu, muftija Zukorlić počasni građanin.” *Danas*. 24. april 2024. <https://www.danas.rs/vesti/politika/sda-sandzaka-ponovo-na-vlasti-u-tutinu-muftija-zukorlic-pocasni-gradjanin/>
- Popović, Maja. 2024. „Malo Preševo, mnogo stranaka: Ko je „Vučićev”, a ko „Kurtijev”.” *Vreme*. 24. april 2024. <https://vreme.com/vesti/malo-presevo-mnogo-stranaka-ko-je-vucicev-a-ko-kurtijev/>
- Raduški, Nada. 2014. „Položaj i prava nacionalnih manjina u Srbiji u procesu evrointegracija - demografsko-politikološki aspekt.” *Nacionalni interes* 20 (2): 99–118.

- Radio Televizija Novi Pazar*. 2024a. „Mujagić ponovo izabran za predsednika Opštine Sjenica.” 28. avgust 2024. <https://rtvnp.rs/2024/08/28/mujagic-ponovo-izabran-za-predsednika-opstine-sjenica/173576>
- Radio Televizija Novi Pazar*. 2024b. „Selma Kučević nova predsednica Opštine Tutin.” 1. avgust 2024. https://rtvnp.rs/2024/08/01/selma-kucevic-nova-predsednica-opstine-tutin/172530#google_vignette
- Republički zavod za statistiku [RZS]. 1993. *Izbori za odbornike skupština opština, grada Beograda i grada Niša, 1992*. Beograd: Republički zavod za statistiku. <https://publikacije.stat.gov.rs/G1997/Pdf/G19976002.pdf>
- Republički zavod za statistiku [RZS]. 1997. *Izbori za odbornike skupština opština i gradova u Republici Srbiji, 1996: konačni rezultati*. Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Republički zavod za informatiku i statistiku [RZIS]. 2001. *Izbori 2000: za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike Skupštine grada Beograda i grada Niša: Republika Srbija: konačni rezultati*. Beograd: Republički zavod za informatiku i statistiku. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2001/Pdf/G20016003.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2005. *Izbori 2004: za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike Skupštine grada Beograda i Skupštine grada Niša, za predsednike opština i gradova, za predsednika grada Beograda i za predsednika grada Niša: Republika Srbija: konačni rezultati*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2005/pdf/G20056002.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2009. *Lokalni izbori 2008, Republika Srbija : konačni rezultati izbora, za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike Skupštine grada Beograda i Skupštine grada Niša, za predsednike opština i gradonačelnike*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2009/pdf/G20096005.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2012. *Lokalni izbori 2012, Republika Srbija: konačni rezultati izbora, za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike Skupštine grada Beograda i Skupštine grada Niša, za predsednike opština i gradonačelnike*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2012/pdf/G20126016.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2016. *Lokalni izbori 2016, Republika Srbija: konačni rezultati izbora, za odbornike skupština*

- opština i gradova, za predsednike opština i gradonačelnike*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2016/Pdf/G20166005.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2020. *Lokalni izbori 2020, Republika Srbija: konačni rezultati izbora, za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike gradskih skupština, za predsednike opština i gradonačelnike*. Beograd: Republički zavod za statistiku. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20206008.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2023. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2022. godine; Nacionalna pripadnost: podaci po opštinama i gradovima*. Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20234001.pdf>
- Republički zavod za statistiku Srbije [RZS]. 2024. *Lokalni izbori 2024, Republika Srbija: konačni rezultati izbora, za odbornike skupština opština i gradova, za odbornike gradskih skupština, za predsednike opština i gradonačelnike*. Beograd: Republički zavod za statistiku. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20246012.pdf>
- Srpska napredna stranka i Savez vojvođanskih Mađara. 2024. *Koalicioni sporazum o zajedničkom programskom delovanju i učešću u Vladi Republike Srbije između Srpske napredne stranke i Saveza vojvođanskih Mađara*. https://www.vmsz.org.rs/sites/default/files/dokumentum/files/Koalicioni%20sporazum_1.pdf
- Stevanović, N. 2024. „Vlast Ardite Sinani u Preševu jača za jednog odbornika.” *Bujanovačke*. 24. jul 2024. <https://bujanovacke.co.rs/2024/07/24/vlast-ardite-sinani-u-presevu-jaca-za-jednog-odbornika/>
- Zakon o lokalnim izborima. „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 14/2022 i 35/2024.
- Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina. „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 72/2009, 20/2014 - odluka US, 55/2014 i 47/2018.

Petar Matić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Marko Mijatović**

Independent researcher, Belgrade

NATIONAL MINORITIES IN LOCAL ELECTIONS IN SERBIA – HISTORY, RESULTS, AND CONSEQUENCES***

Resume

This paper analyzes the participation of national minorities in local elections in the Republic of Serbia on the most recent ones held on December 17, 2023, and June 2, 2024. Our primary attention is on the parties of the largest national minorities in Serbia – Hungarians, Bosniaks, and Albanians – and collectively, on the parties of other national minorities. The active participation of minority parties in elections, along with the preferential treatment of national minorities in Serbia's electoral legislation, has created favorable conditions for their representation in local parliaments and entry into local governments in areas where they form a majority. According to coalition arrangements with the national parties, they create local governments in other areas. As a result, minority parties now participate in governments of several dozen cities and municipalities across Serbia. Continuing the trend from previous election cycles, minority parties actively participated in the 2023 and 2024 local elections. They ran in these elections according to their programmatic affiliations – in cooperation with ruling or opposition parties, or they remained neutral, combining independent and coalition approaches. Following the polls, minority parties, as in previous cycles, entered local executive governments. The positive discrimination has led to adequate representation of national minorities in local assemblies in the Republic of Serbia. Their representatives

---

* E-mail: pmat75@gmail.com; ORCID: 0000-0003-0205-9762

** E-mail: markomijatovic78@gmail.com; ORCID: 0009-0008-9948-2287

*** This paper was written within the research activity of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

participate in governing coalitions at all levels of government, including central, provincial, and local levels.

Keywords: Republic of Serbia, local elections, national minorities, political parties, minority representation

---

* Овај рукопис је примљен 1. августа 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

Stefan Vukojević*

Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo

LIMITATIONS OF THE PLURALITY SYSTEM IN THE ELECTION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SRPSKA: POLITICAL, INSTITUTIONAL AND SOCIAL CONSEQUENCES

Abstract

This paper analyzes the political, institutional, and social consequences of applying the plurality (first-past-the-post) electoral system for the election of the President of the Republic of Srpska. The goal is to assess how well this electoral model meets the democratic needs of an ethnically divided, post-conflict society and to propose recommendations for potential reform to strengthen democratic legitimacy and political stability. The analysis relies on a comparative case study of presidential elections in the Republic of Srpska, drawing on theoretical literature on electoral systems in divided societies. The findings show that the plurality system undermines the legitimacy of the elected president, fuels political polarization, ethnic mobilization, and personalized leadership, while reducing incentives for political compromise. As alternatives, the paper considers a two-round majority system and preferential voting, which could encourage more moderate political discourse and broader social support. It concludes that changing the electoral model could enhance both legitimacy and political stability in the Republic of Srpska.

---

* E-mail: stefan.vukojevic@ff.ues.rs.ba; ORCID: 0000-0002-9137-8003

Keywords: The Republic of Srpska, elections, president of the Republic of Srpska, political stability, electoral reform

INTRODUCTION

The President of the Republic of Srpska (RS), as a directly elected entity leader, symbolizes its political identity and plays a crucial role in the political dynamics within Bosnia and Herzegovina (BiH), which is shaped by the complex constitutional arrangements of the Dayton Agreement and deep ethnic divisions (Bieber 2006; Belloni 2007; Keil 2013; Vukojević 2017a). Despite this importance, the first-past-the-post (plurality) system used to elect the RS president has rarely been the subject of systematic scholarly analysis, even though it carries significant consequences for legitimacy, political competition, and the broader political dynamics in both the RS and BiH.

The plurality system allows a candidate to win with the highest number of votes without crossing the 50% threshold. This feature can result in the election of a president with minority support in the electorate, thereby diminishing the perception of democratic legitimacy (Shugart and Taagepera 1994). In an ethnically fragmented, post-conflict society where parties often mobilize along ethnic lines (Horowitz 1985), such a system may exacerbate polarization, limit inclusiveness, and reduce incentives for inter-party cooperation and compromise. This raises the question of how well the plurality system aligns with the democratic needs and specific context of the RS and BiH.

Previous research on elections in BiH has primarily focused on parliamentary contests and the complex institutional design intended to preserve peace and balance among constituent peoples (Manning 2004; Kapidžić 2017; Vukojević 2016, 2022). Presidential elections in the RS have received less scholarly attention, despite the direct election of the executive having significant symbolic and political impacts on entity and state-level stability. This paper seeks to fill that gap by analyzing the limitations and consequences of the plurality system in this specific context.

The main aim of the paper is to identify and explain the political, institutional, and social consequences of using the plurality system to elect the president of the RS. It specifically addresses the following research question: What are the political, institutional, and social consequences

of the plurality system in electing the president of the RS, and how might changing the electoral model strengthen democratic legitimacy and political stability? The paper employs a comparative case study of presidential elections in the RS using the plurality system. Drawing on theoretical literature on electoral systems in divided societies, it analyzes the effects of plurality voting and discusses the advantages and disadvantages of alternative models of direct presidential election.

Based on the constitutional and legal framework regulating the position and election of the RS president, empirical data on past presidential election results in the RS, and comparative analysis of alternative electoral models, this paper offers a comprehensive and reasoned basis for evaluating the adequacy of the existing system and considering possible reforms. The structure of the paper is organized as follows. After the introduction, the second section presents the theoretical framework and relevant literature on the consequences of presidential elections under a plurality system, with a particular focus on its application in divided societies. The third section explains the institutional context of the president's position and the election process. The fourth section explores in detail the political, institutional, and social limitations of the plurality system in the RS. The fifth section offers comparative insights and considers alternative models for electing the RS president, while the sixth section provides concluding reflections and recommendations for possible electoral reform.

SYSTEM OF PLURALITY: THEORETICAL PERSPECTIVES AND EMPIRICAL FINDINGS

Electoral systems are the foundation of any democracy's political architecture. They shape patterns of political competition, structure party systems, and influence the very nature of political representation (Norris 2004). Classical comparative literature distinguishes among majoritarian, proportional, and mixed systems, with majoritarian systems – including plurality (first-past-the-post) – emphasizing simplicity, stability, and clarity of electoral outcomes. This model allows a candidate to win with the most votes without needing an absolute majority, often prioritizing efficiency over inclusiveness (Lijphart 1999).

While the plurality system is seen as effective in producing stable, accountable governments in stable two-party democracies such as the United Kingdom, its weaknesses become apparent in societies marked by

deep ethnic divisions and post-conflict instability. Such contexts demand electoral mechanisms that do more than simply translate votes into seats – they must actively encourage interethnic cooperation and prevent exclusive mobilization along ethnic lines (Horowitz 1985; Lijphart 2004; Reilly 2001).

The theoretical literature on elections in divided societies identifies two contrasting approaches. The consociational model, developed by Lijphart (1977, 2002), institutionalizes power sharing through principles of proportionality, joint decision-making, and segmental autonomy, ensuring representation of all significant groups. This approach recognizes and channels conflict institutionally, reducing the likelihood of violent confrontation. In contrast, the centripetal approach advocated by Horowitz (1985) and Reilly (2001) focuses on electoral system design that encourages political actors to compete for votes beyond their ethnic bases. Examples include two-round majority systems or preferential voting, where candidates must attract broader support to secure victory, creating incentives for moderation and compromise.

Empirical studies on the effects of plurality systems show that their impact depends heavily on context. In stable democracies without deep ethnic divisions, such systems can facilitate the formation of stable governments and apparent oppositions. However, the plurality system can produce exclusive outcomes and intensify identity-based mobilization in plural and fragmented societies. The classic Duvergerian hypothesis on the tendency toward a two-party system via psychological and mechanical effects of elections is well demonstrated in countries like the United Kingdom and the United States (Norris 2004). Yet, it does not automatically lead to moderation, primarily when voter preferences are structured along ethnic lines (Horowitz 1985).

Additionally, theoretical literature suggests that plurality systems often reward candidates with strong personal profiles who can dominate the campaign and political arena. This focus on the “strongest personality” can foster personalized forms of leadership, where success depends on charisma and control of resources rather than a willingness to compromise or build broad coalitions (Rhodes-Purdy and Madrid 2020; Frantz *et al.* 2021). In post-conflict societies, this further complicates the consolidation of fragile democratic institutions, as political competition becomes personal and polarized.

Electing a president via a plurality system can have several negative consequences for the political system and society. First, the

president may be elected with a relatively small share of the total vote, lacking broad voter support and thus democratic legitimacy in the eyes of the public, which can undermine respect for human rights and democratic norms (Shugart and Taagepera 1994). Such a system also often encourages polarization and a “winner-takes-all” dynamic, increasing political tensions and reducing the scope for compromise, particularly in societies with deep divisions.

Moreover, plurality elections can destabilize the party system by complicating the formation of stable governments and predictable coalitions, as the president often lacks parliamentary majority support (Horowitz 2008; Bértoa and Weber 2024). In elections with many candidates, the winner can be elected with well below 50% of the vote, further reducing representativeness (Cheibub, Limongi, and Przeworski 2023). This system can also fragment the political space and increase the influence of extremist candidates, since no majority support is needed to win (Horowitz 2008). All these consequences suggest that electing a president via a simple plurality system can weaken democratic institutions and undermine political stability.

In the context of BiH and the election of the RS president, empirical data show that winners have often secured mandates with relative majorities below 50%, sometimes even below 40%, leaving a majority of the electorate without identification with the elected president (Vukojević 2024). Instead of fostering coalition-building or integrative rhetoric, political competition in the RS tends to follow ethnic and party lines, with an emphasis on mobilizing “safe” voter bases and provoking antagonisms.

This empirical picture points to several key consequences: the plurality system reduces incentives for inter-party cooperation and consensus-building, favors large parties, and enables the victory of candidates representing only a limited segment of society, further diminishing the president’s representativeness and democratic legitimacy. In the divided and post-conflict context of BiH, this entrenches ethnic cleavages, limits the possibilities for inclusive governance, and undermines the long-term perception of democratic legitimacy. These weaknesses are recognized in comparative studies that warn simple majoritarian models rarely succeed in complex societies without additional corrective mechanisms (Reilly 2001; McGarry and O’Leary 2004; Reynolds 2005).

POLITICAL CONTEXT AND INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

The Republic of Srpska is one of two entities in BiH, created by the 1995 Dayton Peace Agreement. The Dayton constitutional framework established a complex, multilayered state structure that combines centralized and decentralized elements to preserve peace and ensure reconciliation among constituent peoples (Bose 2002; Bieber 2006). Within this framework, the RS enjoys a high degree of autonomy, including its own constitution, legislative and executive branches, and a specific electoral system for electing the entity's president.

The political role of the RS president is significant and can vary from almost ceremonial to highly influential, depending on the political context and the balance of power in the National Assembly. The constitution stipulates that the president represents the entity, nominates the prime minister-designate, has the power to dissolve the National Assembly after consultations, proposes laws and general acts, and can initiate the dismissal of the prime minister on the proposal of at least 20 deputies even without the prime minister's resignation (Constitution of the Republic of Srpska, Arts. 80–85). This demonstrates that, although the RS is not a classic presidential system, it contains strong presidential elements in which the president can play a key political role. The real power of the president often depends on parliamentary majorities in both the executive and legislative branches, meaning the role can range from “super-presidential” to nearly ceremonial (Vukojević 2019, 2024).

The election for the RS president is held on the same day as the general elections in BiH. The president is elected via a simple or plurality system (first-past-the-post), while the RS National Assembly is elected using proportional party-list representation. This combination of two different electoral formulas reflects an attempt to balance executive stability with legislative proportionality. However, such a hybrid system has important implications for political dynamics and the quality of political representation.

Until 2002, elections were held every two years, after which constitutional changes extended the presidential term to four years. The plurality system for presidential elections has been used continuously since the first post-war elections, except in 2000, when an absolute majority system – alternative vote – was applied. The return to the plurality system reaffirmed the simplest model: the winner is the

candidate with the most votes, without needing an absolute majority of 50% + 1 vote. This allows candidates with relatively narrow support bases to win, which is particularly problematic in ethnically fragmented societies.

The 2002 constitutional amendments further defined the election of the president and two vice-presidents of the Republic of Srpska, who together must represent the three constituent peoples. According to the RS Constitution, the president and vice-presidents are elected from a single list of candidates, with the presidency going to the candidate with the most votes and the vice-presidencies assigned to the next highest-polling candidates from the other two constituent peoples (Constitution of the Republic of Srpska, Art. 83). While this provision aims to address ethnic representation symbolically, it does not change the fundamental logic of electing the president by plurality, which still favors the majority group and does not require broader support.

Nevertheless, the system has practical advantages. Plurality voting allows for straightforward ballots and rapid counting of results. The RS voters often know the new president's identity within hours of polls closing. Such efficiency and transparency are valuable democratic qualities, but do not eliminate the fundamental weakness of the model, which permits the election of a president without majority support and without incentives for broader political inclusion.

This institutional design is not explicitly adapted to the specific needs of a divided, post-conflict society. Although the RS Constitution introduces a symbolic element of ethnic representation by electing vice-presidents from other constituent peoples, the election of the president by plurality remains the central weakness, reproducing the dominance of the majority narrative and limiting opportunities for interethnic cooperation and compromise.

DRAWBACKS OF ELECTING THE PRESIDENT BY PLURALITY

The plurality system is globally well-known and widely used for parliamentary elections, but it is much less popular for direct presidential elections. Globally, there was a significant shift in preferences for presidential electoral models during the 1990s. In the 1950s, only about 6% of countries with directly elected presidents used an absolute majority system, but that number rose to over 60% by the 1990s. This

trend was especially pronounced among new democracies in Eastern Europe and Africa, where the goal was to ensure broader popular support for elected presidents and thus strengthen the legitimacy of democratic institutions (Golder 2005).

Empirical analysis in the late 1990s and early 2000s shows that among 91 countries with directly elected presidents, only 20 used a plurality system, while as many as 61 employed an absolute majority system (Blais, Massicotte, and Dobrzynska 1997). Particularly among democratic states – 32 with direct presidential elections – only 6 used a plurality system, while 19 used an absolute majority system (Blais and Massicotte 2002). These data indicate a global preference for models that secure broader legitimacy for elected presidents and promote political consensus-building.

When this global context is compared with elections in the RS, it becomes clear that the system belongs to a less common and less popular group of models. The biggest problem with electing the president by simple plurality is that it allows a candidate to win a majority of voter support, undermining perceptions of democratic legitimacy. This is especially problematic in post-conflict societies where political and ethnic divisions are already deep, and where the legitimacy of elected leaders is crucial for maintaining stability.

Across the Balkans and in states that emerged from the breakup of the former Yugoslavia, the use of absolute majority systems in presidential elections is widespread. Slovenia, Croatia, Serbia, Montenegro, and North Macedonia all use models that require majority support to ensure the president has broad popular legitimacy. In this sense, BiH departs from the regional pattern by maintaining the simple plurality model in the RS. This leaves the RS as an outlier in a region that, following the democratic transitions of the 1990s, adopted electoral rules designed to strengthen executive legitimacy.

This difference has important political consequences. In the RS, the plurality system allows a candidate to win with a narrowly defined partisan or ethnic base without needing to appeal broadly across society. This reduces incentives for political compromise and moderation in rhetoric and strategy, further entrenching ethnic and partisan divisions. Additionally, this system creates incentives for a personalized style of politics that emphasizes individual leadership and power, often at the expense of institutionalized party structures and democratic accountability (Rhodes-Purdy and Madrid 2020; Frantz *et al.* 2021).

A candidate who can cultivate the image of the strongest personality can capitalize on opposition fragmentation and win power without broad support, creating space for authoritarian leadership patterns and the erosion of democratic norms. In the RS political practice, these patterns of personalized leadership are most evident in the rise and long-term dominance of Milorad Dodik and the SNSD. Dodik has built his political brand on a strong personal profile and a rhetoric emphasizing determination, confrontation, and the protection of Serb ethnic interests, often marginalizing the need for broader consensus or compromise. His election campaigns have relied on personalized mobilization of the party base, while control of public resources has enabled clientelist networks that further consolidate personal political power (Bieber 2020).

The plurality system facilitates this strategy because it does not require majority support – only the consolidation of a loyal base, eliminating the need for programmatic convergence or coalition-building with rival blocs. Such a pattern of personalized leadership reduces political pluralism and weakens institutions' capacity to provide checks and balances on executive power, creating conditions for the centralization of power in the hands of a single political leader.

A review of presidential election results from 1996 to 2022 shows that only three times has a candidate won with an absolute majority: Biljana Plavšić in 1996 (59.2%), Mirko Šarović in 2000 (50.1%), and Milorad Dodik in 2010 (50.52%). In all other election cycles, winners secured between 35% and 48% of the vote. Particularly striking is the 2002 election, when Dragan Čavić became president with only 35.9% of the vote, while the remainder was fragmented among multiple candidates.

Table 1. Elections for the President of the Republic of Srpska

1996	SDS	Biljana Plavšić	636654 (59.2%)
	SDA	Abid Đozić	197389 (18.3%)
	NSzSM	Živko Radišić	168024 (15.6%)
	Other candidates		6.9%
1998	SRS-SDS	Nikola Poplašen	322684 (43.9%)
	Koalicija „Sloga“	Biljana Plavšić	286606 (39.0%)
	Bosanska stranka	Zulfo Nišić	107036 (14.6%)
	Other candidates		2.6%

2000	SDS	Mirko Šarović	313607 (50.1%)
	SNSD	Milorad Dodik	162154 (25.9%)
	PDP	Momčilo Tepić	54433 (8.7%)
	Other candidates		15.8%
2002	SDS	Dragan Čavić	183121 (35.9%)
	SNSD	Milan Jelić	112612 (22.1%)
	PDP	Dragan Mikerević	39978 (7.8%)
	SDA	Adil Osmanović	34123 (6.7%)
	Other candidates		27.1%
2006	SNSD	Milan Jelić	271022 (48.87%)
	SDS	Dragan Čavić	163041 (29.40%)
	SDA	Adil Osmanović	22444 (4.05%)
	Other candidates		17.7%
2007	SNSD	Rajko Kuzmanović	169863 (41.3%)
	SDS	Ognjen Tadić	142898 (34.8%)
	PDP	Mladen Ivanić	69522 (16.9%)
	Other candidates		7%
2010	SNSD-DNS-SP	Milorad Dodik	319618 (50.52%)
	Koalicija zajedno za Srpsku	Ognjen Tadić	227239 (35.92%)
	SDP	Enes Suljkanović	15425 (2.44%)
	Other candidates		11.12%
2014	SNSD-DNS-SP	Milorad Dodik	303496 (45.39%)
	Savez za promjene	Ognjen Tadić	296021 (44.28%)
	Domovina	Ramiz Salkić	24294 (3.6%)
	Other candidates		6.68%
2018	SNSD	Željka Cvijanović	319699 (47.04%)
	Savez za pobjedu	Vukota Govedarica	284195 (41.82%)
	Zajedno za BiH	Ramiz Salkić	21292 (3.13%)
	Other candidates		8.01%
2022	SNSD	Milorad Dodik	300180 (47.06%)
	PDP	Jelena Trivić	273245 (42.84%)
	Independent candidate	Čamil Duraković	13760 (2.16%)
	Other candidates		7.96%

Source: Institute of Statistics 2015, 39–58; CIK BiH n.d.

These data show that the plurality system in the RS has almost always resulted in the election of a president without an absolute majority. This pattern confirms Duverger's hypothesis about the tendency of simple plurality systems to produce two-party or two-bloc competition (Duverger 1954). In the RS, this manifests in a clear polarization between two blocs – parties allied with SNSD on one side and SDS and its opposition partners on the other (Vukojević 2017b, 2023). Such bipolar competition has a strong polarizing effect because the elected president typically represents only their own coalition or party base, leaving a large portion of the electorate excluded from the legitimization process.

During politically turbulent periods, tight races between two candidates can further intensify polarization and deepen divisions between party blocs. Examples include the presidential elections of 1998, 2014, and 2022.

The 1998 election saw Nikola Poplašen of the SRS-SDS coalition defeat Biljana Plavšić of the Sloga coalition (SNS-SP-SNSD) by around 5% – even though Sloga held a parliamentary majority. The political divide at that time was evident in their approaches to cooperation with the international community over Dayton implementation, with Sloga seen as the international community's preferred partner. The divide escalated when Poplašen repeatedly attempted to nominate a prime minister from outside the parliamentary majority, leading to an institutional crisis that was resolved only after the High Representative removed him from office. This crisis deepened the two-bloc polarization, prompting the international community to change the electoral system for the 2000 elections to the alternative vote system. The aim was to allow voters to rank candidates, enabling Bosniak and Croat second preferences to go to Biljana Plavšić, who could then have secured a majority and won.

The 2014 election occurred amid declining support for the ruling SNSD. Nonetheless, Milorad Dodik, representing the SNSD-DNS-SP coalition, narrowly defeated opposition candidate Ognjen Tadić of the Alliance for Change (SDS-PDP-NDP) by roughly 1% or around 7,000 votes. At the same time, in the election for the Serb member of the BiH Presidency, opposition candidate Mladen Ivanić narrowly defeated ruling coalition candidate Željka Cvijanović by fewer than 7,000 votes (Central Election Commission BiH [CIK BiH] 2014). These different outcomes at two levels of government can be explained by the candidates' appeal to different ethnic groups in the RS. For the Presidency, which elects only a Serb representative from the RS, Ivanić won partly thanks to strategic

support from Bosniak voters, who viewed him as more moderate. In the RS presidential election, however, Bosniaks had their own candidates for vice-presidency, and their votes did not transfer to Tadić, enabling Dodik's narrow victory. As a result, the SNSD-led coalition retained power in the RS, while the opposition formed a coalition government with Bosniak and Croat parties at the state level. The entire mandate was marked by mutual accusations and deepened polarization between the two blocs.

A particularly illustrative case confirming the structural weaknesses of the plurality system is the 2022 presidential election. In 2022, Milorad Dodik defeated Jelena Trivić of the PDP with 47.06% to 42.84% of the vote, while the remaining roughly 10% went to minor candidates and independents. The result was extremely close, with a margin of fewer than 30,000 votes out of more than 600,000 valid ballots. Immediately after the preliminary results were announced, the opposition accused the ruling party of electoral fraud, sparking days of protests in Banja Luka and other cities. The BiH Central Election Commission ordered a recount (Reuters 2022). Although the authorities ultimately confirmed Dodik's victory, the controversy further undermined perceptions of legitimacy and deepened the political polarization between the two major blocs. This case illustrates a typical weakness of the plurality system in a fragmented political and ethnic context: there is no institutional mechanism forcing candidates to seek a broad consensus or an absolute majority. Instead, victory is achievable through disciplined mobilization of one's own base. This dynamic favors the personalization of power and creates conditions for the centralization of political control in a single leader's hands, with long-term implications for the functionality of fragile institutions in the RS.

COMPARATIVE INSIGHTS AND POSSIBLE ALTERNATIVE MODELS FOR ELECTING THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

The question of electoral system design for the RS presidency is not merely a technical matter but a profoundly political and normative one that concerns democratic legitimacy, political stability, and social cohesion. To understand potential solutions, it is useful to examine how different electoral models function in other countries, especially those

sharing characteristics with BiH, such as post-socialist transition, ethnic fragmentation, or polarized party competition.

A key argument for reforming the system in the RS is that a different electoral model could create different incentives for both presidential candidates and voters. The current plurality system directs candidates primarily toward mobilizing their most loyal voter base. This is especially evident among ruling party candidates who can focus almost exclusively on their core supporters without needing to win over broader segments beyond their party-coalition or ethnic constituency.

By contrast, absolute majority systems – such as the two-round majority (majority-runoff) or preferential voting (alternative vote) – are designed to encourage candidates to seek broader social support and political compromise. These systems require building more inclusive, moderate political platforms to attract votes beyond a candidate's primary electoral base, particularly in a second round or through preference transfers (Horowitz 1991; Reilly 2001).

The two-round majority system, used in France and most former Yugoslav republics (e.g., Serbia, Croatia), ensures that if no candidate secures an absolute majority in the first round, the top two candidates advance to a second round. This structure significantly alters the candidate's strategy. In the first round, candidates can rely on their primary base, freely articulate their ideological or ethnic messages, and test their appeal. However, in the second round, they are forced to broaden their appeal and become more acceptable to a wider spectrum of voters, including those who supported eliminated candidates in the first round (Reynolds, Reilly, and Ellis 2008). This dynamic necessitates more moderate rhetoric, readiness to negotiate, and the formation of informal alliances, reducing polarization and fostering political pluralism.

France is the classic example of a two-round presidential system. Candidates must secure popular support to win the second round, creating pressure for programmatic moderation and coalition-building. The French case demonstrates how the system can channel political competition toward the center, avoiding extremism and fragmentation. Although it has its own issues – such as potential personalization of power – the two-round model ensures that the elected president has a clear majority mandate.

A similar logic applies in Serbia, where negotiations and alliances between the first and second rounds often decide the winner, compelling candidates to moderate their rhetoric and seek support from smaller

parties or ethnic minorities. This model has shown how electoral structure can reduce exclusivity and promote compromise, which was crucial for stabilizing the transitional political scene. Croatia also uses a two-round system for presidential elections, where candidates failing to secure an absolute majority in the first round must adjust their platforms and negotiate with eliminated rivals to attract their voters in the second round. Across multiple election cycles in Croatia, the second round has been decisive precisely because it forces candidates to move away from radical positions and seek consensus, fostering a political dynamic oriented toward compromise rather than polarization.

Therefore, the question for the RS is whether a different electoral system would create different incentives for presidential candidates and voters. Both empirical evidence and theory suggest that adopting an absolute majority system could indeed change the political dynamic. Both of its main variants – the two-round majority and alternative vote – would push candidates to seek broader social support. By design, an absolute majority system is more inclusive and moderate, redirecting political competition toward the center.

However, the two-round model also has challenges. Repeated voting can cause voter fatigue and lower turnout in the second round. This issue has been recognized in practice, leading some countries to adopt alternative solutions like preferential voting (alternative vote). This system functions as an “instant-runoff”, where voters rank candidates by preference, and vote transfers in successive counting rounds ensure the election of a candidate with an absolute majority without needing a separate second round. Although technically more complex to count, preferential voting retains the same institutional logic: candidates are compelled to seek support beyond their core base, encouraging them to broaden their platforms and bridge social and political divides (Reynolds, Reilly and Ellis 2008).

It is worth noting that the international community experimentally introduced the alternative vote system in the 2000 RS presidential election. The expectation was that Bosniak voters would give their lower-ranked preferences to more moderate Serb party candidates like SNSD or PDP, thereby reducing the dominance of the then-powerful SDS. However, the results showed the limits of this approach in the context of entrenched ethnic fragmentation. Already in the first preference-counting round, the SDS candidate Mirko Šarović had a clear lead, and the redistribution of lower preferences largely stayed within ethnic lines.

Following that election, the alternative vote was abandoned, with the assessment that prevailing social divisions overwhelmed incentives for cross-ethnic voting.

Nonetheless, this does not mean such a model lacks future potential, especially in the context of tight electoral races where even small preference transfers could determine the winner. The more competitive the political contest, the more important it becomes for candidates to build broad political platforms and negotiate support across different social groups. That is precisely what absolute majority systems systematically encourage.

If the RS considered moving to a two-round majority model, it could look to the examples of neighboring countries that have used it to reduce political polarization and ensure presidential legitimacy. Alternatively, it could consider the alternative vote as a solution that eliminates the need for organizing a second round while preserving the logic of assembling broader support. In both cases, candidates would no longer be able to rely solely on disciplined ethnic or party bases – they would be forced to appeal to the broader population, negotiate, and adapt their platforms. This would create an institutional framework that strengthens presidential legitimacy and rewards moderation, coalition-building, and inclusion instead of polarization and ethnic mobilization.

CONCLUSION

The analysis of the plurality electoral system for electing the president of the Republic of Srpska reveals the complex relationship between institutional design and the political dynamics within the entity. A system that allows a candidate to win with the highest number of votes without an absolute majority shapes party competition and electoral strategies, directing them toward mobilizing one's own base and fostering bloc-based divisions in the political arena.

In the context of pronounced ethnic heterogeneity and post-conflict political realities, this model results in specific patterns of electoral competition and the legitimacy of elected candidates. Data on the past RS presidential elections confirm that winners often secure mandates with relatively low vote shares, reflecting a deeply divided political scene and strong partisan polarization. Presidential elections show a stable pattern of two-bloc competition, where ruling and opposition coalitions

typically run close races, and victory often depends on the disciplined mobilization of an ethnically or party-defined voter base.

Comparative insights from other countries demonstrate different institutional solutions to the challenges of directly electing a president. Examples from France, Serbia, and Croatia illustrate the use of two-round majority systems that introduce additional mechanisms for securing broader political support and encourage more moderate political discourse. These models show how electoral rules can shape the behavior of political actors and the structure of electoral competition, creating different patterns of executive legitimacy.

The analysis of the RS institutional framework and political context reveals specific characteristics of its semi-presidential system, where the president holds significant constitutional powers, but whose actual political influence depends on relations with the parliamentary majority. In this context, the plurality system shapes relations between the president and parliament, influencing opportunities for coalition cooperation and the potential for political crises. Understanding these institutional and political dynamics offers a clearer perspective on the role of the electoral system in shaping political stability, party competition, and perceptions of democratic legitimacy in the Republic of Srpska. Such analysis can also provide a relevant framework for further research on the relationship between electoral design and political dynamics in divided societies, particularly in complex post-conflict arrangements such as those in Bosnia and Herzegovina.

REFERENCES

- Bértoa, Fernando, and Thomas Weber. 2024. "Presidential Elections and European Party Systems (1848–2020)." *British Journal of Political Science* 54: 874–891. DOI: 10.1017/S0007123423000704
- Belloni, Roberto. 2007. *State Building and International Intervention in Bosnia*. London and New York: Routledge.
- Bieber, Florian. 2006. *Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bieber, Florian. 2020. *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Blais, André, Louis Massicotte, and Agnieszka Dobrzynska. 1997. "Direct Presidential Elections: A World Summary." *Electoral Studies* 16 (4): 441–455. DOI: 10.1016/S0261-3794(97)00020-6

- Blais, André, and Louis Massicotte. 2002. "Electoral Systems." In *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, eds. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris, 40–69. London: SAGE Publications.
- Bose, Sumantra. 2002. *Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- Central Election Commission BiH [CIK BiH]. 2014. "Confirmed results General elections 2014." *CIK BiH*. Last accessed on July 1, 2025. <https://www.izbori.ba/Potvrdeni2014/Finalni/PredsjednistvoBiH/Default.aspx>
- Central Election Commission BiH [CIK BiH]. n.d. "Statistics and election results." *CIK BiH*. Last accessed on July 1, 2025. <https://www.izbori.ba/Default.aspx?Lang=6&CategoryID=421>
- Cheibub, José Antonio, Fernando Limongi, and Adam Przeworski. 2023. "Electing Presidents: A Hidden Facet of Democratization." *Presidential Studies Quarterly*. 53 (4): 476–500. DOI: 10.1111/psq.12846
- Constitution of the Republic of Srpska, "Official Gazette of the Republic of Srpska", No. 21/92 – consolidated version, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11.
- Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen.
- Frantz, Erica, Andrea Kendall-Taylor, Joseph Li, and Joseph Wright [Frantz et al.]. 2021. "Personalist Ruling Parties in Democracies." *Democratization* 29: 918–938. DOI: 10.1080/13510347.2021.2019711
- Golder, Matt. 2005. "Democratic Electoral Systems Around the World, 1946–2000." *Electoral Studies* 24 (1): 103–121. DOI: 10.1016/j.electstud.2004.02.008
- Horowitz, Donald L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Horowitz, Donald L. 1991. *A Democratic South Africa?: Constitutional Engineering in a Divided Society*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Horowitz, Donald L. 2008. "Presidents vs. Parliaments: Comparing Democratic Systems." *Journal of Democracy* 1: 73–79. DOI: 10.1353/JOD.1990.0056
- Institute of Statistic. 2015. "Statistical Yearbook of Republika Srpska 2015." *RS Institute of Statistic*. Last accessed on July 1, 2025. http://www.rzs.rs.ba/front/article/1778/?left_mi=None&add=None

- Kapidžić, Damir. 2017. „Segmentirani stranački sustav Bosne i Hercegovine.” *Political Perspectives: Journal for Political Research* 7 (1–2): 7–23. DOI: 10.20901/pp.7.1-2.01
- Keil, Soeren. 2013. *Multinational Federalism in Bosnia and Herzegovina*. London: Routledge.
- Lijphart, Arend. 1977. *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Lijphart, Arend. 2002. “The Wave of Power-Sharing Democracy.” In *Architecture of Democracy*, ed. Andrew Reynolds, 37–54. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend. 2004. “Constitutional Design for Divided Societies.” *Journal of Democracy* 15 (2): 96–109. DOI: 10.1353/jod.2004.0029
- Manning, Carrie. 2004. “Elections and Political Change in Post-War Bosnia and Herzegovina.” *Democratization* 11 (2): 60–86. DOI: 10.1080/13510340412331294212
- McGarry, John, and Brendan O’Leary. 2004. *The Northern Ireland Conflict: Consociational Engagements*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reilly, Benjamin. 2001. *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reuters. 2022. “Bosnian Serb opposition protests against ‘stolen’ election results.” *Reuters*. November 2, 2022. <https://www.reuters.com/world/europe/bosnian-serb-opposition-protests-against-stolen-election-results-2022-11-02/>
- Reynolds, Andrew. 2005. “Constitutional Medicine.” *Journal of Democracy* 16 (1): 54–68. DOI: 10.1353/jod.2005.0017
- Reynolds, Andrew, Benjamin Reilly, and Andrew Ellis. 2008. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: International IDEA.
- Rhodes-Purdy, Matthew, and Raúl L. Madrid. 2020. “The Perils of Personalism.” *Democratization* 27: 321–339. DOI: 10.1080/13510347.2019.1696310

- Shugart, Matthew, and Rein Taagepera. 1994. "Plurality Versus Majority Election of Presidents." *Comparative Political Studies* 27: 323–348. DOI: 10.1177/0010414094027003001
- Vukojević, Stefan. 2016. „Izborni sistemi u duboko podijeljenim društvima – primjer Bosne i Hercegovine.” *Srpska politička misao* 53 (3): 317–332. DOI: 10.22182/spm.5332016.18
- Vukojević, Stefan. 2017a. "Institutional Design of Post-Dayton Bosnia and Herzegovina: 'Extreme Case' in Comparative Politics." *Politička revija* 172: 157–173. DOI: 10.22182/pr.5222017.10
- Vukojević, Stefan. 2017b. "Party System and Structure of Party Competition in the Republic of Srpska." *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 161: 27–38. DOI: 10.2298/ZMSDN1761027V
- Vukojević, Stefan. 2019. „Posljedice izbornog sistema na stabilnost političkih institucija u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini (1996–2014).” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Vukojević, Stefan. 2022. „Simulacija primjene izbornog sistema pojedinačnog prenosivog glasa u Bosni i Hercegovini – slučaj izbora za Parlamentarnu skupštinu 2000. godine.” *DHS – Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli* 18 (18): 313–332. DOI: 10.51558/2490-3647.2022.7.1.313
- Vukojević, Stefan. 2023. „Politička stabilnost u duboko podijeljenim društvima: nalazi iz postdejtonske Bosne i Hercegovine.” *Political perspectives: journal for political research* 13 (2): 109–130. DOI: 10.20901/pp.13.2.05
- Vukojević, Stefan. 2024. *Predsjednički izbori u Republici Srpskoj 1996–2022*. Beograd: Dosije Studio.

Стефан Вукојевић*

Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву

ОГРАНИЧЕЊА СИСТЕМА ПРОСТЕ ВЕЋИНЕ У ИЗБОРУ ПРЕДСЈЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ: ПОЛИТИЧКЕ, ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ И ДРУШТВЕНЕ ПОСЉЕДИЦЕ

Резиме

Овај рад анализира политичке, институционалне и друштвене посљедице кориштења система прости (релативне) већине за избор председника Републике Српске (РС). Председник РС има важну политичку и симболичку улогу у сложеном и етнички фрагментираним институционалном оквиру БиХ који је обликован Дејтонским споразумом. Аутор користи компаративни приступ и теоријску литературу о изборним системима у етнички подијељеним и постконфликтним друштвима, како би процијенио у којој мјери систем релативне већине одговара демократским потребама РС. Рад показује да систем релативне већине има неколико кључних слабости у контексту РС. Прво, омогућава избор председника са подршком мањине бирачког тијела – неријетко испод 50%, па чак и испод 40%, што подрива његов демократски легитимитет. Друго, овакав систем подстиче етничку мобилизацију и поларизацију јер кандидатима није потребна шира међуетничка подршка. Кампање се фокусирају на мобилизацију „сигурне” страначке и етничке базе, што учвршћује друштвене подјеле. Треће, систем прости већине награђује персонализовано вођство и јачање личног профила кандидата, што може утицати на јачање клијентелизма и ауторитарних тенденција. Примјери из Републике Српске – посебно дуготрајна доминација Милорада Додика и СНСД-а – показују како овакав систем утиче на консолидацију моћи око једног лидера. Само у три случаја председник је изабран натполовичном већином, док су остали избори завршавали с тијесним резултатима и често

* Имејл: stefan.vukojevic@ff.ues.rs.ba; ORCID: 0000-0002-9137-8003

продубљеном политичком поларизацијом. Посебно илустративни примјери укључују изборе 1998, када је избор предсједника из супротног политичког блока од парламентарне већине довео до институционалне кризе и интервенције високог представника, те изборе 2022. које су обиљежиле оптужбе за изборну крађу и масовне протесте. Рад такође наглашава институционалне посљедице система просте већине. Предсједник РС, иако формално ограничен парламентарном већином, има значајна уставна овлаштења. Несклад између предсједника из једног блока и парламента из другог може довести до институционалних блокада и политичких криза. Уз то, двоблокovski образац конкуренције (коалиције окупљене око СНСД и СДС) који се стабилно понавља од 2000-их година сужава политички простор за треће опције, ограничава програмску конкуренцију и фаворизује негативну и поларизујућу кампању. Као алтернативу, рад разматра двокружни већински систем и преференцијално гласање (алтернативни глас). Ови модели захтијевају да кандидат освоји натполовичну подршку, било кроз други круг или кроз трансфер преференција, чиме се кандидати подстичу да шире свој политички апел, ублаже реторику и преговарају о подршци са другим групама. Компаративна искуства Француске, Србије и Хрватске показују да овакви системи могу помоћи у смањењу поларизације и јачању демократског легитимитета предсједника. Закључно, рад сматра да би промјена изборног модела могла допринијети јачању демократске легитимности и политичке стабилности РС.

Кључне ријечи: Република Српска, избори, предсједник Републике Српске, политичка стабилност, изборна реформа

---

* Овај рукопис је примљен 9. јула 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

ИНДИЈА ИЗМЕЂУ СВЕТОВА: ДЕМОКРАТИЈА И НЕПОСРЕДНИ СУСРЕТИ НЕСВРСТАНИХ

УДК 323(34)"2024"

DOI: 10.5937/spm93-60536

Прегледни рад

Српска политичка мисао

број 5/2025.

Vol. 93

стр. 101-123

Вељко М. Богатовић*

Независни истраживач, Београд

TWO INDIAS: FEDERALISM, REGIONALIZATION, AND THE 2024 GENERAL ELECTIONS

(ДВЕ ИНДИЈЕ: ФЕДЕРАЛИЗАМ, РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА И ИЗБОРИ 2024. ГОДИНЕ)**

Сажетак

Овај рад истражује дубоке друштвене, културне и политичке поделе између северне и јужне Индије, са посебним освртом на њихов утицај на резултате парламентарних избора 2024. године. Полазећи од хипотезе да се подела Индије на север и југ – заснована на језичким, религијским, економским и културним разликама – директно одражава на политичку динамику, у раду се анализира како су се те разлике институционализовале кроз партијски систем и регионално политичко организовање. Север, у којем доминира хинду-националистичка Баратија џаната партија, супротстављена је југу, широм кога јачају регионалне странке и либералнији политички дискурс, што доприноси дубљем развоју двопартијског, односно двокоалиционог система и продубљивању политичке поларизације. У раду се, такође, разматра и историјски

* Имејл: veljko.djogatovic23@yahoo.com; ORCID: 0000-0001-5068-6045

** Translation *in extenso* (превод у целини).

контекст, односно утицај колонијализма, религијских и културних идентитета, као и економске диспропорције која подупире регионалне тензије. Истраживање показује да се федерални оквир Индије суочава са изазовима који потичу из растуће политичке и културно-идентитетске поларизације, што у коначном оставља далекосежне последице по стабилност и интеграцију државе.

Кључне речи: Индија, политичка поларизација, регионализам, федерализам, Баратија џаната партија, парламентарни избори

УВОД

Подела Индије на север и југ није појава новијег датума, али су парламентарни избори 2024. године помогли да се она – можда по први пут од настанка модерне државе – политички кристалише у институционалном облику. Историјски и политички контекст ове поделе настаје као последица сложених социо-културних разлика између два региона: различитог степена колонијалног утицаја, језичких подела (хинди наспрот дравидских језика), религијских тензија (између секуларизма, ислама и хиндуизма, односно хиндутве), економских неједнакости (многоструко развијенији југ), различитих политичких традиција (регионализам југа, централизам севера) као и других важних културно-политичких чинилаца. У том погледу, под северном Индијом се подразумевају федералне јединице: Маджа Прадеш, Утар Прадеш, Бихар, Џарканд, Делхи, Пенџаб, Чатисгар, Раџастан и Харајана. Са друге стране, јужну Индију чине Тамил Наду, Карнатака, Андра Прадеш, Телангана и Керала. Симболично, у овом раду ће та подела често бити означавана дихотомијом *Bharat:Dravida*, као супротстављеним концептима замисли Индије: с једне стране се налази концепт *Bharata* или *Bharatavarsha*, чија је покретачка снага хиндуизам и која истиче културно-цивилизацијску доминацију над јужном и југоисточном Азијом а са друге стране се налази концепт *Dravida* или *Dravida Nadu*, који упућује на визију Индије засновану на плурализму, меком секуларизму, мултикултурализму и равноправности. Идеолошки отац концепта *Dravida Nadu*-а јесте Рамасами (*E.V. Ramasamy*, популарни *Periyar*), вођа покрета *Dravida Munnetra Kazhagam* (Дравидска прогресивна странка).

Истраживачко питање које прожима овај рад гласи: да ли дубоке културне, језичке и религијске разлике између севера и југа Индије

обликују изборне резултате и подстичу развој политичке поларизације и регионализације у земљи? Пратећи то питање, рад ће тестирати три хипотезе: 1) подела Индије на север и југ, заснована на културним, језичким, економским и политичким разликама, има значајан утицај на политички пејзаж, јачање регионалних идентитета и политичке поларизације; 2) север Индије је склонији политичком повезивању с партијама које заступају хинду-национализам и 3) југ Индије показује већу подршку регионалним странкама и пружа отпор доминацији водећих националних странака.

Научна и друштвена оправданост овог истраживања проистиче из пет уско повезаних елемената: 1) значаја парламентарних избора 2024. године као преседана који је открио све израженију регионалну поделу и довео у питање идеју о једној Индији под једном партијом; 2) указивања на ограничења домета хинду-националистичке хегемоније; 3) разумевање раста регионализма; (4) процене потенцијалних претњи федералном карактеру Индије и 5) анализе питања регионалне и унутрашње стабилности Индије као вишенационалне државе.

Методолошки посматрано, у раду ће бити примењен вишеметодски приступ који обухвата историјску анализу (корени културних и политичких разлика), политичку географију (изборна карта Индије и регионални обрасци гласања), анализу изборних резултата (број мандата и број гласова по партијама), анализу идеолошког дискурса (програми најважнијих политичких партија) и компаративну методу (упоређивање северних и јужних држава).

У структурном погледу, друго поглавље анализира друштвени и политички контекст настанка и развоја поделе на *Bharat* и *Dravida*, уз представљање основног теоријског оквира, генезе регионалне поделе и њених кључних димензија (историјска, економска, религијска, језичка и др.). Треће поглавље уноси та сазнања у контекст парламентарних избора одржаних 2024. године, уз осврт на уочене друштвене и политичке обрасце и тенденције. Четврто и закључно поглавље пружа синтезу претходних увида, тестира хипотезе, износи закључке и отвара нова истраживачка питања која превазилазе домет овог рада и заслужују даљу академску пажњу.

ДРУШТВЕНИ И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ ПОДЕЛЕ: *BHARAT VS. DRAVIDA*

Како бисмо приступили анализи утицаја јачања регионализма на парламентарне изборе у Индији 2024. године, неопходно је изложити основни теоријски оквир те указати на контекст настанка и развоја ове регионалне поларизације у Индији. Пратећи хипотетички оквир, идеја овог поглавља јесте да се њиме укаже на то да подела север–југ у Индији није само географска већ идентитетска, историјска и институционална, те да је додатно продубљена економским, демографским и културним разликама. Иако истицање дихотомије *Bharat:Dravida* може деловати амбициозно, па чак и претенциозно, тежиће се аргументованом поткрепљивању не само постојања ове поделе већ и њеног убрзаног продубљивања и проширивања у претходној деценији. Ова дихотомија, у којој први елемент означава територијални и идеолошки континуитет са хинду-националистичким пројектом а други елемент визију јужне Индије као самосвојне, секуларне и инклузивне заједнице, не представља само реторичку конструкцију – она осликава стварну дихотомију у политичкој култури која је актуелна у Индији. Тиме се тежи указати на неопходност разумевања начина функционисања ове поделе при дубљем разумевању изборних образаца.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР: ПОЛАРИЗОВАНА ДРУШТВА И ФЕДЕРАЛИЗАМ

На самом почетку, ваља поставити реторичка питања: Шта заправо значи када кажемо да је Индија *добар пример подељеног друштва*, односно где се у теоријским оквирима могу пронаћи аргументи који подупиру ову тврдњу? Улазећи дубље у политиколошке теорије и приступе, неопходно је представити кључне концепте везане за подељена и поларизована друштва, идеју формативних пукотина (*formative rifts*) и појам погубне поларизације (*pernicious polarization*), као и улогу федерализма у разумевању савремених политичких токова у Индији.

Први корак ка разумевању степена подељености индијског друштва јесте препознавање елемената погубне поларизације у савременој Индији. У том контексту, можемо говорити о све израженијем наративу „*ми* насупрот *они*”, о порасту поларизујућих стратегија политичких актера, често заснованих на политикама идентитета, као

и о формирању поларизације око дубоких формативних пукотина – најчешће у односима хиндуиста (или хиндудвиста) према муслиманима – али и у контексту све приметнијих тензија између северне и јужне Индије. Такође, реч је о процесу здруживања интереса и идентитета људи око једне једине поделе, о потреби да се политички захтеви и интереси формирају око културних или религијских идентитета и многим другим елементима политичке поларизације (видети McCoy and Somer 2019, 234–247).

У том контексту, политике идентитета су се показале као један од главних механизма подстицања политичке поларизације у Индији и уопште региону јужне Азије (Ђогатовић 2025b, 74–90). Посебно значајне области раслојавања становништва чине језик, кастински систем и религија (Shilpa 2021, 37). Неки аутори сматрају да успон доминантних странака у Индији и потиче од успешног коришћења политика идентитета уз посебан куриозитет – успон регионалних партија у јужним крајевима Индије је такође последица деловања политика идентитета (Shilpa 2021, 38). Ситуација у Индији није изолован случај – годинама уназад постоје студије са јасним доказима о постојању заједничких образаца и сета динамичних карактеристика озбиљних политичких и друштвених поларизација у различитим контекстима широм света, посебно оним које доводе до појаве погубних последица по саму демократију (McCoy, Rahman and Somer 2018, 16).

Последице дубоке политичке поделе одражавају се и на институционални систем, где оне могу бити повезане и са демократским оснаживањем, али и са ерозијом демократије (McCoy and Somer 2019, 234). У том контексту, поменути аутори посебно указују на значај природе изборног система, овлашћења која стоје на располагању извршној власти, као и на капацитете и ефикасност политичке одговорности (McCoy and Somer 2019, 261). Једна од директних последица политичке поларизације јесте и растући анимозитет између супротстављених друштвених и/или политичких табора, чиме бирачи постају спремнији да прихвате недемократске мере уперене против супарничког табора (Arbatli and Rosenberg 2020, 1). Виши ниво политичке поларизације је повезан са недостатком слободних и фер избора, вишим нивоом медијске цензуре као и нападима власти на интегритет судства (Arbatli and Rosenberg 2020, 8).

Сложена друштвена разноликост Индије – на плану религије, етничке припадности, језика и касте – доприноси константном генерисању нових линија поделе и конфликта. Специфичност

ове студије јесте у фокусирању на процес формирања регионалне поларизације, односно на све израженији расцеп између федералних јединица севера, запада, истока и центра, с једне стране, и југа земље, с друге. Овај процес, који ће бити третиран као вид регионалног облика поларизације, представља нову и значајну форму индијског регионализма.

Утицај те регионалне поделе на политичку сцену Индије, са посебним освртом на парламентарне изборе 2024. године, биће предмет анализе у наредном поглављу. Биће размотрени политички афинитети становништва у оквиру *Bharat* и *Dravida* регија, као и питање улоге и будућности федерализма у најмногољуднијој држави света. Знајући да је уставна обавеза индијске власти да након сваког спроведеног пописа становништва прође кроз процес разграничења (*delimitation*) у коме се очекује да се границе изборних јединица прекрајају а укупан број мандата у доњем дому парламента прерачунава – исходи и закључци би морали бити важни и занимљиви (Jain 2025). Иако је ова пракса паузирана у периоду од 1976. до 2026. године, ближимо се тренутку када ће се са њом наставити, сасвим сигурно на штету јужних, односно у корист северних федералних јединица (Tharoor 2025). Према неким проценама, број чланова доњег дома би том приликом могао бити увећан на 753, а према другима на чак 888 (Tharoor 2025).

СОЦИО-КУЛТУРНЕ И ЕКОНОМСКЕ РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ СЕВЕРА И ЈУГА

Након теоријског утемељења научног приступа, у наставку ће бити анализирани кључни друштвено-политички катализатори продубљивања подела између севера и југа Индије. Реч је о утицају историјско-културне генезе, значају језика и идентитета, месту религијских и културних чинилаца и улози економских и демографских разлика.

Истраживачи историјско-културне поделе често свој аргумент заснивају на чињеници да је реч о унутрашњем процесу дугог трајања. Север и југ Индије су временом развили два различита друштвено-политичка пута, који су данас укључени у оквир једне државе, али подложни све већим тензијама. Историјски, југ је био простор развоја дравидских царстава (*Чола*, *Пандија*, *Виџајанагар* и других), док је север био под утицајем хиндуистичких и исламских династија. Штавише, из неформалног говора се и даље није изгубио израз „мадраси” (*madrasi*/

madrassi) којим би становници северних федералних јединица погрдно називали њихове сународнике са југа. Управо је на територији мадрашке области (*The Madras Presidency* или *Madras Province*, званично *Presidency of Fort St. George* све до 1937. године) и настао дравидски покрет (*Dravidar Kazhagam*, односно *Дравидски савез*) који је утврдио пут савременој либералној и секуларној политичкој култури јужног региона (Naveen 2024).

Шарма (*Arvind Kumar Sharma*) одлази толико далеко да тврди да постоје две различите визије Индије – једне, секуларне, домовине Индијаца свих верских и националних припадности који поштују Гандијево наслеђе и место у историји, која негира вредност кастинског система, која одобрава конзумацију говедине те сматра познавање енглеског језика као велику предност, и друге, хиндуистичке, домовине искључиво хиндуиста-Индијаца, која доводи у питање Гандијев ангажман на пољу социјализације муслимана Индије, која истиче неопходност функционисања кастинског система, која забрањује конзумирање говедине, те сматра коришћење било ког језика осим хиндија – непожељним (Sharma 2020, 44–46). Ипак, важно је напоменути да, иако је тачно да организације-представници „прве визије Индије” баштине апологију кастинског система углавном од свог настанка, уопштено се може рећи да не постоји консензус о прихватљивости оваквог друштвеног система с обзиром на све гласније заговорнике укидања или радикалног ревидирања кастинског система, попут актуелног шефа RSS-а, Мохана Бхагвата (*Mohan Bhagwat*) (видети The Hindu 2022).

Током британске колонијалне управе, административна подела на Бомбај, Мадрас и Бенгал (*presidency*) такође је продубљивала регионалне разлике. Истовремено, север је обликовала доминација брахманског хиндуизма, док је југу својствена дуга традиција отпора кастинском систему, оличена у покретима попут *Dravidar Kazhagam* који је предводио Перијар (*periyar* је надимак који је Рамасами временом добио а који на језику Тамила значи поштовани/старији). Дравидски покрет полази од претпоставке да су народи јужне Индије – они који говоре језике из дравидске језичке групе, укључујући тамилски, телугу, канада и малајалам¹ – посебна и јасно разграничена нација, која

¹ Тамилски језик је најзаступљенији у савезној држави Тамил Наду али и у Пучерију; телугу језик је најраспрострањенији у државама Телангана и Андра Прадеш; канада језик се користи махом у Карнатаки а малајалам језик користе становници Керале и Лакшадвипа.

мора бити ослобођена утицаја са севера, док се тај утицај огледао у доминацији брахманске елите, наметању санскрита и хиндија, као и у ширем покушају да се на аутентичну дравидску културу – а посебно на изворно тамилско културно наслеђе – наметну туђи вредносни обрасци и језички кодови (Pillalamartti 2024). Ове историјске путање довеле су до настанка различитих политичких култура које су у XXI веку све видљивије и очигледније.

Паралелно с политичком културом развијани су и различити језички и етнички идентитети. Хинди се временом наметнуо као језик хегемоније, док су се јужни језици – у оквиру шире категорије *Dravida* – развијали као културна и политичка алтернатива. У овом контексту, језик се не јавља само као средство комуникације, већ и као срж политичког идентитета. О значају питања језика за центар и периферију, довољно је упознати се са језичким политикама идентитета које су прокламоване широм Индије (Ђогатовић 2025b, 119–133). Доминација хиндија успела је у научни и академски свет да унесе појаву термина хинди појас (*Hindi belt*), означавајући оне федералне јединице у којима је хинди језик доминантан, посебно као чинилац шире, хиндувистичке политичке платформе. Језици југа су остали дубоко укореењени у културне и политичке идентитете ових народа. Одмах по стицању независности, појавили су се бројни захтеви за реорганизацијом федералних јединица по језичкој основи. Посебно је значајна ситуација у Тамил Надуу, где је тамилски идентитет снажно повезан са Тамилима у Шри Ланки. Језичка питања остају нерешен извор тензија и потенцијалног институционалног преуређења.

Религијске и културне разлике чине још један од кључних слојева ове регионалне поделе. Различите силе су се смењивале на челу индијског потконтинента, али је друштвена улога доминантне религије опстајала значајна, те би хиндутва могла да остане друштвено доминантна снага у наредним деценијама, без обзира на то да ли ће БЦП остати на власти након избора 2029. године (Ђогатовић 2025c, 116). Оно што је посебно важно у контексту овог рада је чињеница да религија представља изузетно важан фактор у изборној трци (Mofidi 2014, 20). Доминација хиндуизма, јаке/тврде хиндутве и политичког национализма на северу обновљена је са доласком на власт БЦП-а, сада предвођене бившим гувернером Гуџарата – Нарендром Модидјем (*Narendra Damodardas Modi*). Три изборна циклуса касније – два *политичка народа* се налазе даље један од другог него икада раније. Насупрот севера који је импрегниран деловањем политичког хиндуизма,

југ Индије представља праву оазу секуларног плурализма. Идеје које је Рамасами пропагирао, попут рационализма, права жена и друштвених мањина, социјалне реформе, анти-семитизам и др. у највећој мери су заживеле управо у јужним државама. У овом региону је снажније присуство хришћана, може се читати више секуларне и либералне традиције, а отпор друштвеној и политичкој доминацији хиндуизма пружају социјални реформистички покрети са дугом традицијом. Према једном истраживању, 64% хиндуиста сматра да је веома важно бити хиндуиста да би се било истинским Индијцем (Evans and Sahgal 2021, 2). Према истом истраживању, 69% хиндуиста са севера и 83% хиндуиста из централне Индије снажно повезује хиндуистички идентитет са националним, наспрам тек 42% хиндуиста из јужних предела Индије (Evans and Sahgal 2021, 3). Индикативни су и подаци о уделу хиндуиста који сматрају да хиндуиста не сме јести говедину (72%), хиндуиста који сматрају хиндуиста мора веровати у Бога (49%) и ићи редовно у храмове (48%) док 77% муслимана сматра да особа не може бити сматрана муслиманом уколико једе свињетину, док је 60% односно 61% оних муслимана који сматрају да муслимани морају веровати у Бога, односно редовно посећивати џамије (Evans and Sahgal 2021, 3).

Изузетно важан допринос разумевању савременог религијског раслојавања у Индији на темељу регионалне припадности пружен је кроз студију Сантоша Чандрашекара (*Santhosh Chandrashekar*) који указује на значај брахманске концепције Индије као Арјаварте (*Āryāvarta*), те кастинске структуре индијског друштва као логике која подупире савремену хегемонију северне Индије и провинцијализовање јужне Индије и нижих касти (Chandrashekar 2021, 1). Концепт који је настао на основу овог приступа аутор назива *севернизмом* (*northernism*), односно институционализованом доминацијом севера над југом те указује на популаризовање слике Индије као синонима са *брахманизованим* северним делом Индије (Chandrashekar 2021, 1). Планински венац Виндија (*Vindhya*), који се протеже од Гударата на западу готово до Варанасија (*Varanasi*) на истоку, представља природну јужну границу Арјаварте, изван које, према легендама и старовековним мишљењима, не живе „прави Индијци”. Венац планина дугачак око 1.100 километара више није само географска вододелница (Mukherjee 2024). Дакле, у северозападној Индији и широм Индо-гангске низије живе „прави” Индијци – што ће много векова касније послужити као основа за развијањем теорије аријевске инвазије/доминације (Chandrashekar 2021,

5). У погледу кастинског раслојавања, на другом месту је писано више о односу према касти Далита (некадашњих недодирљивих) (видети Đogatović i Krstić 2023, 8–10).

Такође, важно је изнети и неколико тврдњи у прилог економске и демографске разлике између севера и југа. Дубљом анализом се могу уочити развојне асиметрије, као последица различите друштвене и политичке културе, а она се често користи и као политички ресурс, јер се директно преводи у политичке позиције, посебно у случају диспропорционалног утицаја на број мандата у доњем дому. Студијама је потврђено да је средином 1980-их година дошло до коначног економског разилажења југа и севера, односно да је управо током те деценије дошло до формирања значајне разлике у економским резултатима између северних и јужних федералних јединица (Paul and Sridhar 2015, 117). Федералне јединице у јужној Индији имају виши ниво прихода по глави становника и њихов економски раст је бржи од централних и северних федералних јединица (Evans 2021). Пет држава југа доприноси са око 30% федералног БДП-а (Jain 2025). Круцијална истраживања у овом пољу истраживања спровели су Босе (*Ashish Bose*) и Чоитани и Кан (*Chetan Choithani, Arslan Wali Khan*). И док је Босева студија спроведена почетком XXI века, Чоитани и Кан нам указују на актуелност друштвених и економских трендова на северу и југу Индије. Узевши као представнике севера 4 федералне јединице (Утар Прадеш, Бихар, Маджа Прадеш и Раџастан) а као представнике југа такође 4 федералне јединице (Андра Прадеш, Карнатака, Тамил Наду и Керала), Босе указује на трендове у промени удела становништва ових 8 федералних јединица у укупном броју становника Индије: 1991. године 39,6%:23,2%; 2021. године 44,6%:19,8%; 2051. године 51,4%:16,5% (Bose 2000, 1698). Он указује и на промену удела ових федералних јединица у броју мандата у Лок Сабхи: 1991. године 204:129; 2021. године 219:119; 2051. године 229:113 (Bose 2000, 1698). Дакле, *Bharat* регион ће своју демографску предност успети да додатно искористи у деценијама које долазе. Другу страну медаље чине економски параметри, где Босе указује на велики диспаритет у погледу: 1) стопе неписмености (на северу од 28% до 65% а на југу од 7% до 54%); 2) стопе смртности новорођенчади (на северу од 105 до 137 деце на 1.000 новорођених, односно од 16 до 84 деце на 1.000 новорођених на југу) и 3) стопе женске фертилности (где жене на северу Индије у просеку рађају између 3,6 и 4,8 деце а жене на југу Индије између 2 и 2,85 деце) (Bose 2000, 1699). Пол (*Samuel Paul*) и Сридхар (*Kala Seetharam*

Sridhar) су, поредећи економске, социјалне и политичке индикаторе и резултате у јужним и северним федералним јединицама такође дошли до бројних значајних закључака у корист тезе о два суштински супротно оријентисана и успешна региона (Paul and Sridhar 2015, 89–116). Читани и Кан указују на увећање степена унутрашњих (радничких) миграција из северне Индије у јужну Индију те на неминовно успоравање раста броја становништва Индије и њиховог старења (Choithani and Wali Khan 2024, 1–2). Дакле, југ бележи више стопе БДП-а, боље здравствене и образовне показатеље (карактеристичан је контраст између Керале и Утар Прадеша), док север има бројчану, демографску предност, што му доноси све више мандата у доњем дому. Поменуто Керала представља најсекуларнију федералну јединицу у Индији: убијање крава је дозвољено, говедина се служи у ресторанима а БЦП никада до избора 2024. године није освојио ниједан мандат (Anklesaria Aiyar 2020, 11). Са друге стране, упркос хиндуистичком национализму, БЦП и те како уме да буде флексибилан – у покрајини Гои (*Goa*) је дозволио убијање говеда и уопште стављање говедине у јеловнике ресторана како би се приближио хришћанским гласачима (Anklesaria Aiyar 2020, 19). Податак са почетка претходне деценије указује на то да су стране директне инвестиције (СДИ) у само једној држави југа, Карнатаки, износиле 1,53 милијарде америчких долара, што је 2,5 пута више од комбинованог износа СДИ у четири северне државе (Бихар, Маджа Прадеш, Раџастан и Утар Прадеш) (Choithani and Wali Khan 2024, 5).

Демографска снага и нижи степен развијености користе се као политички ресурс, нарочито од стране БЦП-а, што се често назива и демографском дивидендом. Ипак, остаје отворено питање правичности федералне расподеле ресурса с обзиром на њихове велике разлике у демографији и економској развијености. Ово поглавље ће бити завршено индикативним резултатом истраживања према коме „дете рођено у Керали има веће шансе да доживи пети рођендан него дете рођено у Сједињеним Америчким Државама али дете рођено у Утар Прадешу има мање шансе да доживи пети рођендан него дете рођено у Авганистану” (Mukherjee 2024). Требало би да је овим цитатом довољно снажно указано на дубину структурних регионалних неједнакости у Индији.

ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ, ПАРТИЈСКИ ПЕЈЗАЖ И ИНСТИТУЦИОНАЛНА ИНТЕГРАЦИЈА

Пре него што се анализа усмери на парламентарне изборе 2024. године, неопходно је сагледати још два кључна аспекта индијске политике а то су: 1) структура партијског система и 2) механизми институционалне интеграције.

У том контексту, већ на први поглед уочава се дубока партијска поларизација између севера и југа земље. Баратија Џаната партија, предвођена премијером Модижем, доминира северним и централним деловима земље, ослањајући се на хиндутву, хиндуизам и хинди језик. Њена кампања често ставља акценат на централизам и идеју националног јединства под једном политичком заставом. Насупрот томе, у јужним федералним јединицама је могуће прочитати разуђену, плуралистичку подршку регионалним и опозиционим партијама које, у сржи свога политичког деловања, ипак деле бројне заједничке вредности. Међу најуспешније регионалне партије југа убрајају се *Dravida Munnetra Kazhagam*, *Anna Dravida Munetra Kazhagam*, *Telangana Rashtra Samithi*, *Yuva Jana Sramika Rythu Congress Party*, *Telugu Desam Party* и *Communist Party of India (Marxist)* и многе друге. Иако идеолошки разнолике, ове партије деле низ вредности: залагање за секуларизам, анти-кастинску политику, заштиту регионалног идентитета и отпор централизацији. ДМК се, на пример, често сматра парадигмом јужњачке политике, промовишући вредности дравидског наслеђа и језичке аутономије. Управо се ту налази срж раније поменутих заједничких вредности које су прихваћене од стране већег броја учесника политичке/изборне трке из јужних федералних јединица.

Упркос овим дубоким поделама, Индија и даље функционише као кохерентна федерација, захваљујући снажним механизмима институционалне интеграције. Пет главних фактора одржава ову кохезију: 1) економска зависност од центра, нарочито кроз пореску политику и буџетске нормативе; 2) заједничке институције као што су парламент, изборна комисија, судови, војска и јавна администрација; 3) пан-индијска питања попут односа према Кини и Пакистану, спречавања тероризма и повећања унутрашње безбедности, 4) управљање кризама – од пандемије COVID-19 до економских и еколошких катастрофа – које често подстиче солидарност и координацију између центра и федералних јединица и 5) претња силом од стране центра – посебно у случајевима развоја унутар-државних оружаних и/или

сецесионистичких тенденција. Ови процеси представљају сложену динамику у којој се дубока политичка поларизација одвија унутар формално јединственог институционалног оквира. Управо тај оквир биће испитан у наредном поглављу, кроз анализу резултата избора 2024. године и начина на који су они појачали регионалне разлике.

ПОЛИТИЧКЕ ПОСЛЕДИЦЕ ПОДЕЛЕ: ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2024. ГОДИНЕ

Парламентарни избори одржани 2024. године представљају прекретницу у савременој политичкој историји Индије и то не због самих резултата, већ због начина на који су изборни обрасци потврдили, па и продубили, регионалне, културне и идеолошке разлике унутар земље. Док су северне и централне државе у великој мери остале привржене хинду-националистичком наративу и подржале владајућу коалицију окупљену око БЦП-а, југ је показао снажан отпор том моделу, пружајући подршку регионалним странкама и опозиционој ИНДИЈА коалицији (*Hindi-speaking heartland*) (Selvaraj 2024). Ова подела није искључиво страначке природе – она одражава дубоко укоренење разлике у политичкој култури, историјском искуству и визији будућности Индије.

У овом поглављу ће бити анализиран начин на који је дихотомија *Bharat:Dravida* постала политички опипљива кроз изборне резултате. Пажња је усмерена на просторну расподелу гласова и мандата, поређење подршке у односу на претходне изборне циклусе, као и на идеолошке и програмске разлике између главних актера. Циљ је показати да парламентарни избори 2024. године нису били само борба за власт, већ институционално огледало културне и политичке фрагментације која све снажније обликује индијско друштво и индијску демократију.

Избори су одржани од 19. априла до 1. јуна, у седам фаза, а 543 члана доњег дома парламента бирано је директним гласовима. Нарендра Моди је обезбедио свој трећи узастопни мандат, овог пута уз подршку *Телугу Десам партије* (Андре Прадеш) и *Цаната Дал партије* (Бихар). Право гласа имало је преко 968 милиона грађана, а њих око 642 милиона је то право искористило. БЦП је наступио у оквиру постојеће НДА коалиције, док је ИНК предводио супротстављену ИНДИЈА коалицију. БЦП је освојио 240 мандата, односно 36,56% гласова (око 236 милиона гласова), док је цела НДА коалиција освојила 42,5% гласова и 293 мандата. С друге стране, ИНДИЈА коалиција је освојила 40,6% гласова

и 234 мандата, при чему је сам ИНК освојио 99 мандата и око 137 милиона гласова (21,19%) (Inter-Parliamentary Union 2024, цитирано у: Đogatović 2025c, 111).

Избори су организовани у атмосфери дубоке политичке и друштвене поларизације а за разлику од претходна два изборна циклуса, када је ИНК доживео тежак пораз, 2024. година је обележена представљањем изразито бинарног оквира: НДА против ИНДИЈА коалиције. У идеолошком смислу, дошло је до интензивирања хиндутва реторике, заговарања повећаног друштвеног значаја хинди језика те концепта јединствене нације, док је опозиција акценат ставила на федерализам, социјалну правду и секуларизам. Избори су, у том погледу, више подсећали на референдум о будућем моделу индијске државе него на класично такмичење странака и коалиција.

Географска и идеолошка мапа гласања показују тројну поделу политичког простора: 1) *хинди-хинду-хиндутва појас* – доминација БЦП-а, посебно у Гуџарату, Андра Прадешу, Маджа Прадешу, Бихару и Одиши, уз медијску поларизацију, снажну политичко-религијску мобилизацију и економско заостајање; 2) *анти-хиндутва појас* – снажна подршка ИНДИЈА коалицији и регионалним и секуларним странкама попут *Dravida Munnetra Kazhagam* (Тамил Наду), *Samajwadi Party* (Утар Прадеш), *Shiv Sena* (Махараштра) и других, уз виши ниво општег образовања, нижи степен манипулативности и виши степен отпора реторици БЦП-а; 3) *транзициони појас* – државе попут Харијане, Пенџаба и Раџастана, у којима се одиграла најизраженија борба националних и регионалних актера. Андра Прадеш такође представља добар пример транзиционе (*swing*) државе с обзиром на процес *хиндутвизације* политике, с обзиром да се са YSRCP & TDP (22 + 3 мандата) система прешло на NDA & YSRCP (21 + 4 мандата) систем власти (Naveen 2024).

У прилог тезама ове студије а из изборно-аналитичке перспективе, у овом делу поглавља ће бити изложено осам најважнијих појединачних резултата избора:

1. НДА је, на националном нивоу, спао са 348 мандата (2019) на 293 мандата (2024) што је пад од 10,12% од укупног броја посланичких места;
2. НДА је на северу спао са 195/229 (2019) на 140/229 (2024) мандата, што је пад од 10,12%, док је на југу напредовао са 31/129 (2019) на 49/129 (2024), што представља раст од 3,31%;

3. НДА је, у поређењу са изборима 2019. године, успео да „освоји” Андру Прадеш, Одишу и Телангану (+37 мандата);
4. ИНДИЈА је, на националном нивоу, напредовала са 53 мандата (2019) на 186 мандата (2024), што је раст од 24,48% од укупног броја посланичких места;
5. ИНДИЈА је на северу порасла са 14/229 (2019) на 84/229 (2024) мандата, што је раст од 12,89%, док је на југу напредовала са 28/129 (2019) на 56/129 (2019) мандата, што представља раст од 5,15%;
6. ИНДИЈА је, у поређењу са изборима 2019. године, успела да „освоји” Бихар, Харијану, Царканд, Карнатаку, Махараштру, Раџастан, Тамил Наду и Утар Прадеш (+ 137 мандата);
7. остале партије су, наступајући самостално, назадовале са 142 самостална мандата (2019) на 64 самосталних мандата (2024), што представља пад од 14,36%;
8. до промене власти је дошло у две федералне јединице на северу (Харијана и Утар Прадеш) и четири федералне јединице на југу (Андра Прадеш, Керала, Тамил Наду и Телангана).

Неки од образаца који се могу уочити су следећи: 1) БЦП односно коалиција НДА је, парадоксално и упркос прегруписавању у многим федералним јединица, можда и највећи губитник избора; 2) постоји велика разлика у подршци коалицији НДА на северу Индије (61,13% мандата) и југу Индије (37,98% мандата); 3) уласком бројних „трећих странака” у коалиције НДА/ИНДИЈА додатно је интензивирана политичка поларизација (двокоалициони модел); 4) у 6 од 14 федералних јединица севера и југа је дошло до потпуне промене власти; 5) југ није у потпуности одбацио НДА (тек 7 мандата мање од ИНДИЈА коалиције) али ни север није у потпуности одбацио ИНДИЈУ (70 мандата више него пре пет година). Међутим, на националном нивоу, упркос неким аберацијама (нпр. победе НДА у Карнатаки и Андра Прадешу, ИНДИЈЕ у Утар Прадешу и Делхију и поделе мандата у Гои), југ остаје бастион анти-НДА расположења, док север осигурава карактер хинди-хинду-хиндутва појаса. Један од индикатора поларизације јесте и снажна приврженост НДА на западу земље (Гуџарат и Раџастан), односно ИНДИЈА коалицији и трећим партијама на истоку земље (Западни Бенгал, Мегалаја, Мизорам, Манипур и Нагаланд). Такође, НДА је био готово подједнако успешан и у малим (до 10 мандата) и у великим (10 и више мандата) федералним јединицама – 10/18 великих и 8/18 малих федералних јединица са преко 50% мандата. Са друге стране, анти-НДА партије су такође „освојиле” половину ових јединица – 8/18

великих и 10/18 малих. Још један поларизациони индикатор је овим чином потврђен.

Културни, економски и образовни фактори снажно су утицали на формирање ових политичких/изборних образаца. Док су на северу доминирале политике идентитета и религијска симболика (Ајодја, заштита крва, напад на муслимане и др.), на југу су вредности грађанског отпора, инклузије и секуларизма допринеле отпору централизацији. Са друге стране, један од пресудних узрока за губљење апсолутне већине мандата у Парламенту у случају БЦП-а јесте и својеврсно манипулисање интересима и страховима нижих касти (посебно далита) док су се, са друге стране, гласови бирача-муслимана консолидовали уз коалицију између ИНК-а и Самадвати партије које су овог пута наступиле у коалицији (Sen and Khattri 2024). Разлике у образовном нивоу, патријархалним структурама, сиромаштву и кастинском систему додатно су продубиле овај регионални раскол. Истраживања су показала да су муслимани и хришћани већински подржали ИНК и његове савезнике, нарочито на југу и крајњем истоку земље (Bhattacharya 2024). У Керали живи 18% хришћана и 26% муслимана а ИНК је успео да освоји 18 од 20 мандата, што је углавном повезано са подршком мањинских заједница (Bhattacharya 2024).

Показатељи упућују и на ескалацију политичке регионализације и ерозију националног јединства. Јужне државе све гласније захтевају економску и политичку аутономију, док северни представници БЦП-а инсистирају на *новом* федерализму кроз централизовани модел. Слогани попут „једна нација, један језик, једна религија” све више се сукобљавају са алтернативним визијама у којима се истиче „једна федерација, више народа, више језика”. Иако је БЦП задржао кључне позиције у Арјаварти, његово присуство у државама попут Карнатаке, Андра Прадеша, Одише и у источним регионима указује на ширу амбицију контроле. Ипак, раст регионалних странака и снажење ИНДИЈА коалиције довели су до смањења националне политичке хомогености.

Резултати избора су утицали на промену баланса између два главна политичка актера. У неким наредним анализама, сасвим сигурно ће се ићи ка тези о преласку читавог политичког система са оног у коме постоји доминантна партија на оне моделе у којима постоји двопартијски, односно двокоалициони аранжман. У годинама које следе постаће јасније да ли ће нови модел довести до (де)стабилизације друштвених односа, односно да ли ће Индија наставити свој пут ка

већој централизацији или ће постати истинска федерација. Идеја консенсуалне демократије и конфедерализма такође нису изван домашаја реалности.

О утицају ових избора на стање секуларизма, успон политика идентитета и развој политичке поларизације писано је на другом месту (видети Ђогатовић 2025а; Ђогатовић 2025с). Уплив религијских вредности у државну политику, као и сужавање простора за опозицију, доводе у питање теоријски модел двоструке толеранције (*twin toleration*), те наглашавају ризик од стапања религијских и демократских институција. Опозиционе снаге на југу све више себе позиционирају као браниоце нехруовског и гандијевског наслеђа. Политичке тактике – слабљење институција, злоупотреба безбедносног наратива, маргинализација опозиције – помогле су деградацији овог демократског принципа.

Постављају се важна питања – да ли је регионална поларизација трајна или привремена? Да ли ће Индија кренути путем дубље федерализације, или наставити процес централизовања? У којој мери су се политичке поделе институционализовале? То су само нека од отворених питања на која се одговори крећу у распону од остајања у тренутном *status quo* односу, па све до идеја конфедерализације, федералних реформи, изазивања политичке нестабилности и децентрализованог плурализма.

Четири су кључна закључка овог поглавља: 1) избори 2024. године представљају кулминацију географско-политичке поделе Индије; 2) подршка БЦП-у и регионалним странкама одражава један сегмент дубинских социо-културних и економских разлика; 3) регионализација политике отвара питања одрживости постојећег федералног система и 4) процес раздвајања две политичке визије Индије – Bharat и Dravida – је у пуном замаху.

ЗАКЉУЧАК: РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА, СЕПАРАЦИЈА ИЛИ...?

Резултати парламентарних избора 2024. године, као и шири друштвено-политички обрасци који су их пратили, отварају суштинска питања о правцу у којем се креће индијска федерација – да ли ћемо бити сведоци све чвршће регионализације политике, готово на ивици институционалне и суштинске поларизације – или је ипак реч о пролазној етапи једног динамичног демократског система у коме се отпори централизацији и хомогенизацији јављају као корективи, а не

као претње. Питање је и да ли индијски федерализам, у свом постојећем облику, има капацитет да апсорбује растуће регионалне тензије или је потребна дубља реформа – можда чак и у правцу асиметричног федерализма или конфедералне структуре. Коначно, поставља се питање и да ли је Индија у процесу тихе сепарације или у потрази за новом формулом националног јединства – оном која боље одговара њеној комплексној, плуралној и све израженије поларизованој стварности.

Хипотетички оквир овог рада потврђен је у више наврата. Прва хипотеза, о све израженијој политичкој и културној дихотомiji између северних и јужних делова Индије, у потпуности је потврђена. Друге две хипотезе – о идеал-типској поларизацији и доминацији НДА/БЦП-а на северу и регионалних странака на југу – показале су делимичну валидност, с обзиром на постојање изузетака, попут унутар-јужног ривалства између Тамил Надуа и Андра Прадеша, али тенденције остају више него јасне (Naveen 2024). Избори 2024. године су учврстили поделу политичке мапе Индије: север се чврсто везао за хинду-националистички дискурс, док југ остаје обележен као простор плурализма, секуларизма и регионалне аутономије. Од средине 1980-их година, доминантни политички дискурс све више се усклађује са културним резервоаром обележеним конфесионалним и кастинским поделама, подстичући тиме врсту политике која охрабрује бираче да гласају на основу уских, заједничких идентификација – често и насупротив властитом рационалном расуђивању (такозвани *vote bank*) – при чему је ИНК покушао да мобилише мањинске гласове, посебно муслиманске и друге маргинализоване групе, док је БЦП систематски градио сопствену гласачку базу међу већинским хинду становништвом (Mofidi 2014, 21). Са друге стране, највећу баријеру потпуној хиндуизацији Индије чини око 200 милиона муслимана (15% становништва). Међутим, упркос страховима од демографског успона – процене су да ће 2050. године у Индији живети 1,3 милијарде хиндуиста и 300 милиона муслимана (Khan and Lutful 2021, 6). Ипак, то не спречава *Sangh Parivar* и њено милитантно крило *Rashtriya Swayamsevak Sangh* да константно манипулише подацима о степену илегалне миграције муслимана из Бангладеша и Пакистана те доласка до потенцијалног демографског успона који ће угрозити постојање Хинду Раштре (*Hindu Rashtra*) (Deshmukh 2021, 6).

Реч је, дакле, не само о географској подели, већ и о културним и економским разликама које су трајно обележиле односе између севера и југа. Ипак, када је реч о политици, овај расцеп данас више није у мери

у којој је био у првим деценијама након независности. Док су некада партијске линије биле јасније – Конгрес је доминирао и на северу и на југу, а БЦП није имао утицај у јужним државама – савремена политичка динамика показује веће прожимање. БЦП је у међувремену успела да освоји власт у Карнатаки и постепено шири свој утицај у другим деловима југа, док се ИНК суочава са падом подршке на националном нивоу. Истовремено, на северу јачају регионалне партије које мобилишу далитско бирачко тело, при чему и велике странке попут БЦП-а и ИНК-а све више настоје да у својим стратегијама интегришу унутардалитске поделе. Другим речима, културно-географски оквир север–југ остаје важан, али је политички пејзаж данас знатно флуиднији и подложен новим облицима коалиција и прегруписавања. Федерална кохезија се све више доводи у питање – не нужно у терминима формалне сецесије, већ као криза националног консензуса. Кључно питање постаје – може ли једна странка, попут БЦП-а, легитимно владати Индијом ако системски губи подршку у великом делу југа или се већ формира парадигма у којој регионалне партије, попут *Dravida Munnetra Kazhagam* или *All India Trinamool Congress*, преузимају улогу балансера и носилаца новог политичког плурализма? Ова динамика отвара простор за потенцијалну тезу о *de facto* конфедерализму. Индија функционише као мрежа суб-нација, са све лабавијим институционалним ослоном у центру. Већ почетком претходног пост-изборног процеса, Индија је постала више централизована а мање либерална – друга Модирева влада је успела да помери Индију са позиције *de facto* хинду-већинске (*majoritarian*) државе на позицију *de iure* хинду-већинске државе и то кроз усвајање контроверзних политика и закона попут укидања специјалног статуса области Џаму и Кашмир, увођења *Националног регистра грађана као и усвајањем Амандмана на закон о држављанству* (Jaffrelot and Verniers 2020, 1–3).

Идеја о једној Индији са више политичких култура постаје све присутнија а хинди-доминантни модел све мање одржив мирнодопским средствима. Централистички импулси БЦП-а не само што продубљују регионалне тензије, већ и подстичу захтеве за дубљом институционалном реформом – у правцу асиметричног федерализма.

На овом месту се предлаже неколико смерница: *прво*, потребна је јаснија подела надлежности између нивоа власти, нарочито у сфери финансија и културне политике; *друго*, неопходно је превазилажење хинди-нормативности и признавање више културних модела индијског идентитета и *треће*, институције морају да постану

простор инклузивности а не асимилације. Такав приступ има велику шансу да очува плурални карактер Индије и умањи центрипеталне и центрифугалне притиске који га раздиру.

Питање остаје отворено – дали је Индија на путу катрансформацији у *Bharat* за све модел или ће се јужне државе, предвођене идејом *Dravida Nadu*-а, постепено дистанцирати од унитарне визије нације. Уместо одговора, остаје позив на преиспитивање. Будућност Индије не лежи у хомогености, већ у прихватању комплексности – не у окоштавању једног начела нације, већ у изградњи динамичког плурализма као основе нове националне кохезије. Уколико становништво југа стекне утисак политичке маргинализације могу се појавити све гласнији захтеви за уставним преуређењем које би довело до дубље децентрализације власти и ширих овлашћења за појединачне државе а уколико ти захтеви буду игнорисани, постоји ризик да поједини, радикалнији гласови на југу почну отворено заговарати идеју политичке сепарације (Tharoor 2025). *Hic iacet lepus*.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Anklesaria Aiyar, S. Swaminathan. 2020. “Despite Modi, India has not yet Become a Hindu Authoritarian State.” *Policy Analysis* 903. DOI: 10.36009/PA.903
- Arbatli, Ekim, and Dina Rosenberg. 2020. “United we stand, divided we rule: how political polarization erodes democracy.” *Democratization* 28 (2): 285–307. DOI: 10.1080/13510347.2020.1818068
- Bhattacharya, Snigdhendru. 2024. “How Minorities Voted in the Indian General Election.” *The Diplomat*. Last accessed on July 30, 2025. <https://thediplomat.com/2024/06/how-minorities-voted-in-the-indian-general-election/>
- Bose, Ashish. 2000. “North-South Divide in India’s Demographic Scene.” *Economic and Political Weekly* 35 (20): 1698–1700.
- Chandrashekar, Santhosh. 2021. “Indian or South Indian? The casteist roots of northern hegemony.” *Journal of International and Intercultural Communication* 16 (2): 91–107. DOI: 10.1080/17513057.2021.1988134
- Choithani, Chetan, and Arslan Wali Khan. 2024. “Southward Ho! Demographic Change, the North-South Divide and Internal Migration in India.” *The India Forum: A Journal-Magazine on Contemporary Issues*: 1–9.

- Deshmukh, Jayanth. 2021. "Terrorizing Muslims: Communal Violence and Emergence of Hindutva in India." *Journal of Muslim Minority Affairs* 41 (2): 317–336. DOI: 10.1080/13602004.2021.1943884
- Ђогатовић, Велько, i Zoran Ž. Krstić. 2023. „Mesto hindutve u savremenoj indijskoj politici.” *Međunarodna politika* 74 (1188): 55–75. DOI: 10.18485/iipe_mp.2023.74.1188.3
- Ђогатовић, Велько. 2025a. „Religija, politike identiteta i parlamentarni izbori u Indiji.” *Politička revija* 83 (1): 165–187. DOI: 10.5937/pr83-56437
- Ђогатовић, Велько. 2025b. „Posledice delovanja politika identiteta na formiranje i razvoj političke polarizacije u državama južne Azije.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet političkih nauka.
- Ђогатовић, Велько. 2025c. “Secularism in the Shadow of Hindutva: Religion and the 2019 and 2014 Indian General Elections.” *Srpska politička misao* 91 (3): 99–120. DOI: 10.5937/spm91-56022
- Evans, Jonathan. 2021. “In India, Hindu support for Modi’s party varies by region and is tied to beliefs about diet and language.” *Pew Research*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2021/08/05/in-india-hindu-support-for-modis-party-varies-by-region-and-is-tied-to-beliefs-about-diet-and-language/>
- Evans, Jonathan, and Neha Sahgal. 2021. *Key findings about religion in India*. Washington: Pew Research Center.
- Jaffrelot, Christophe, and Gilles Verniers. 2020. “A new party system or a new political system?” *Contemporary South Asia* 28 (2): 141–154. DOI: 10.1080/09584935.2020.1765990
- Jain, Rupam. 2025. “India’s north-south divide over Modi’s plan to redraw constituencies.” *Reuters*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.reuters.com/world/india/indias-north-south-divide-over-modis-plan-redraw-constituencies-2025-03-04/>
- Khan, Muqtedar A., and Rifat Binte Lutful. 2021. “Emerging Hindu Rashtra and Its Impact on Indian Muslims.” *Religions* 12 (9): 1–12. DOI: 10.3390/rel12090693
- McCoy, Jennifer, Tahmina Rahman, and Murat Somer. 2018. “Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities.” *American Behavioral Scientist* 62 (1): 16–42. DOI: 10.1177/0002764218759576
- McCoy, Jennifer, and Murat Somer. 2019. “Toward a Theory of Pernicious Polarization and How It Harms Democracies: Comparative Evidence and Possible Remedies.” *The Annals of the American Academy* 681: 234–271. DOI: 10.1177/0002716218818782

- Mofidi, Sabah. 2014. "The Electoral Function of Religion in Contemporary India." *International Journal of Contemporary Issues* 2 (1): 18–33. DOI: 10.13140/RG.2.1.4189.6487
- Mukherjee, Andy. 2024. "Why India's South Rejects Modi — And Why It Matters." *Bloomberg*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.bloomberg.com/opinion/features/2024-04-07/india-elections-progressive-south-is-rejecting-modi>
- Naveen, G. 2024. "A South-South Divide Is Changing India's Political Landscape." *The Wire*. Last accessed on July 30, 2025. <https://thewire.in/politics/a-south-south-divide-is-changing-indias-political-landscape>
- Paul, Samuel, and Kala Seetharam Sridhar. 2015. *The Paradox of India's North South Divide: Lessons from the States and Regions*. New Delhi: SAGE.
- Pillalamarri, Akhilesh. 2024. "There Is No North-South Divide in India." *The Diplomat*. Last accessed on July 30, 2025. <https://thediplomat.com/2024/03/there-is-no-north-south-divide-in-india/>
- Selvaraj, M. Sudhir. 2024. "India Election: How Narendra Modi's BJP Uses and Abuses Religious Minorities for Political Purposes." *The Conversation*. Last accessed on July 30, 2025. <https://theconversation.com/india-election-how-narendra-modis-bjp-uses-and-abuses-religious-minorities-for-political-purposes-228570>
- Sen, Ronojoy and Raghav Khattri. 2024. "The BJP Debacle in Uttar Pradesh." *ISAS Insights*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.isas.nus.edu.sg/papers/the-bjp-debacle-in-uttar-pradesh/>
- Sharma, Arvind. 2020. "On the Difference between Hinduism and Hindutva." *Asian Philosophies and Religions* 25 (1): 43–47.
- Shilpa, N. 2021. "Identity Politics in India – It's Various Dimensions." *International Journal of Research in Engineering, IT and Social Science* 11 (2): 36–39.
- Tharoor, Shashi. 2025. "Is a North-South Divide Opening in India?" *Project Syndicate*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.project-syndicate.org/commentary/india-delimitation-risks-undermining-unity-and-democracy-by-shashi-tharoor-2025-04>
- The Hindu. 2022. "Varna and caste system should be discarded, says RSS chief Mohan Bhagwat." *The Hindu*. Last accessed on July 30, 2025. <https://www.thehindu.com/news/national/varna-and-caste-system-should-be-discarded-says-rss-chief-mohan-bhagwat/article65982475.ece>

Veljko M. Đogatović*

Independent researcher, Belgrade

TWO INDIAS: FEDERALISM, REGIONALIZATION, AND THE 2024 GENERAL ELECTIONS

Resume

This paper explores the profound social, cultural, and political divisions between Northern and Southern India, with a particular focus on their impact on the outcomes of the 2024 parliamentary elections. Starting from the hypothesis that the North–South divide in India – rooted in linguistic, religious, economic, and cultural differences – directly shapes political dynamics, the paper analyses how these differences have become institutionalized through the party system and regional political organization. The North, dominated by the Hindu-nationalist Bharatiya Janata Party (BJP), stands in contrast to the South, where regional parties and a more liberal political discourse are gaining strength. This contrast contributes to the deepening of a dual-party or dual-coalition system and further intensifies political polarization. The paper also considers the historical context, including the legacy of colonialism, religious and cultural identities, and economic disparities that fuel regional tensions. The research finds that India’s federal framework is increasingly challenged by rising political and cultural-identity polarization, which ultimately carries far-reaching consequences for the stability and integration of the state.

Keywords: India, political polarization, regionalism, federalism, Bharatiya Janata Party, general elections

---

* E-mail: veljko.djogatovic23@yahoo.com; ORCID: 0000-0001-5068-6045

* Овај рукопис је примљен 31. јула 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

Предраг Терзић*

Институт за политичке студије, Београд

Стефан Анчев**

*Историјски факултет, Великотрновски универзитет „Св. Кирило
и Методије”, Софија*

YUGOSLAVIA-INDIA DIPLOMATIC RELATIONS IN THE 1950s

(ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ ПЕДЕСЕТИХ ГОДИНА XX ВЕКА)***

Сажетак

Односи између Југославије и Индије могу се пратити од самог стицања индијске независности. Дипломатски односи између две државе успостављени су 5. децембра 1948. године, али је Индија тек 1954. године у Југославију послала амбасадора. Југославија, Индија и Еквадор су током 1950. и 1951. године биле несталне чланице Савета безбедности Уједињених нација и у том периоду Југославија и Индија су заузимале заједничке ставове по читавом низу питања међународне политике, што је представљао основу за даље проширивање политичких односа. Политика несврстаности у Југославији настала је као последица одсуства сарадње са западним земљама, али и због Резолуције Информбироа од 1948. године која је значила прекид сарадње са Совјетским Савезом и другим земљама источног блока. У успостављању начела која је Југославија примењивала приликом дефинисања стратегије своје спољне политике значајну улогу

* Имејл: predrag.terzic@ips.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-3896-6217

** Имејл: stivanch@yandex.ru; ORCID: 0009-0007-6897-8979

*** Translation *in extenso* (превод у целини). Овај рад је написан у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

имали су теоријски концепти и праксе индијског покрета за стицање независности, као најстаријег антиколонијалног покрета на свету. Титова посета Индији и Бурми крајем 1954. и почетком 1955. година била је од великог значаја за јачање сарадње, а о њеном значају говори и чињеница да је Тито био први шеф неке европске државе, који је посетио Индију након што је стекла независност. Након Брозове посете Индији и Бурми, с краја 1954. и почетка 1955. године, интензивира се и економска сарадња две земље. Нехру је јула 1956. године поново посетио Југославију и на Брионима су Тито, египатски председник Насер и Нехру усвојили Брионску декларацију. Међутим, први међународни догађај који је ставио на пробу југословенско-индијске односе је Мађарска револуција из 1956. године.

Кључне речи: Југославија, Индија, Јосип Броз Тито, Џавахарлал Нехру, политика несврстаности, Покрет несврстаних, активна неутралност, мирољубива коезистенција, Савет безбедности, Уједињене нације

УВОД

Закон о независности Индије проглашен је 15. августа 1947. године. Доношењу овог закона претходили су преговори с Конгресном странком каснијег председника Владе Индије, Џавахарлала Нехруа. Некадашња Британска Индија је тако подељена на две независне државе, Индију и Пакистан.

Односи између Југославије и Индије могу се пратити од самог стицања независности Индије. Дипломатски односи између две државе успостављени су 5. децембра 1948. године (Bogetić 2006, 156). Међутим, иако је Југославија одмах након успостављања дипломатских односа послала амбасадора у Индију, индијска страна није упутила свог представника правдајући то недостатком адекватног кадровског решења и непоседовањем довољно финансијских средстава. Зато је тек 1952. године индијски амбасадор у Риму предао акредитиве и тако је постао и амбасадор у Југославији, али на нерезиденцијалној основи.

Ипак, две године касније Индија је у Југославију послала амбасадора. Приликом предаје акредитива, индијски амбасадор је у поздравној речи „рекао да су наши методи економски, социјални, и политички јединствени у свијету и зато су драгоцјени за свијет” (Срнбмја 2016, 58).

Изгледа да је прави разлог шестогодишњег неслања дипломатског представника у Југославију произилазио из сукоба Југославије и Совјетског Савеза, јер је индијско руководство желело да сачува добре политичке односе са Совјетима, али и да не угрози економску помоћ коју је добијало од „прве земље социјализма”. Међутим, после смрти генералног секретара Централног комитета Комунистичке партије Совјетског Савеза, Јосифа Висарионовича Џугашвилија – Стаљина, односи између Совјетског Савеза и Југославије се побољшавају, тако да је промена односа ове две социјалистичке земље утицала и на јачање веза Југославије и Индије. Према Богетићу, „Та, 1954. година је у правом смислу речи представљала велику прекретницу у југословенско-индијским односима” (Bogetić 2006, 157).

ЗАЈЕДНИЧКО ДЕЛОВАЊЕ У САВЕТУ БЕЗБЕДНОСТИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

На пленарној седници Генералне скупштине Уједињених нација, која је одржана 20. октобра 1949. године, Југославија, Индија и Еквадор су у другом кругу гласања, с двотрећинском већином од 39 гласова, изабране за несталне чланице Савета безбедности Уједињених нација на период од 1. јануара 1950. до 31. децембра наредне, 1951. године (Jovanović 1990, 42–43). Као несталне чланице Савета безбедности, Југославија и Индија су заузимале заједничке ставове по читавом низу питања међународне политике, а такав однос сарадње две државе у оквиру Уједињених нација представљао је основу за даље проширивање политичких односа. Према Јовановићу, „Прве контакте и највећу усаглашеност у овом раном периоду припрема покрета несврставања имала је ФНРЈ пре свега с Индијом” (Jovanović 1985, 50).

У том периоду долазило је и до заоштравања међународних односа, међу којима је најзначајнији био Корејски рат. У рат су се умешале Сједињене Америчке Државе, на страни Републике Кореје и Народна Република Кина, која је подржавала Демократску Народну Републику Кореју. Међутим, не опредељујући се ни за једну од страна, Југославија, Индија и Египат су створили „компактну мањину”, а њихово заједничко „виђење основних политичких проблема у које је улазио и корејски било је умереније него америчко, а свакако објективније у односу на интересе обеју страна у сукобу” (Jovanović 1985, 127).

У погледу палестинског питања, Југославија, Индија и Иран су заступали „План о федералној држави”, као начин уређења

државноправног субјективитета Палестине (Jovanović 1985, 114). Саглашавање спољнополитичких ставова Југославије и Индије остварено је и када је Југославија подржала предлог индијске делегације, који је подразумевао да се Народна Република Кина призна као аутентични представник кинеског народа у оквиру Организације Уједињених нација (Jovanović 1985, 195–196).

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ И ПОЧЕТАК ФОРМИРАЊА ПОЛИТИКЕ НЕСВРСТАНОСТИ

У периоду непосредно након Другог светског рата нису постојали односи сарадње Југославије са западним земљама, а такво стање у међународним односима је било проузроковано припадањем нове југословенске државе источном блоку. Међутим, након Резолуције Информбироа из 1948. године односи Југославије са Совјетским Савезом, а самим тим и с другим земљама социјалистичког лагера, се заоштравају, па Југославија креће путем несврстаности. Према Богетићу, „Преисторију обликовања овакве доктрине и спољнополитичке оријентације треба тражити у сложеној међународној позицији Југославије на прелазу између педесетих и шездесетих година. То је било време када се Југославија, због своје ванблоковске политике, готово истовремено, конфротирала, и са Истоком, и са Западом. По први пут званичници из Москве и Вашингтона у нечему су се сложили. Наиме, и једни и други су Титову спољнополитичку стратегију потпуно поистоветили, и терминолошки и појмовно, са политиком неутралности, означавајући је најчешће као ‘југословенски неутрализам’. И једни, и други, су такву политику третирали као ‘аморалну’, ‘опортунистичку’ и ‘кратковиду’, па чак и као ‘тип нове друштвене болести’” (Bogetić 2013, 33).

Спољнополитичка оријентација Југославије није била усмерена ни ка источним, ни према западним земљама. Према Богетићу, „Одбачена и од Истока и од Запада, и од Америке и од Европе, по ко зна који пут у својој послератној историји, изнова је трагала за новом стратегијом спољне политике и излазом из овакве сложене и опасне ситуације” (Bogetić 2013, 34). У немогућности сарадње ни с источним, ни са западним државама, Југославији је преостало једино да успостави односе с земљама у Африци и Азији. Како ниједна од ових држава појединачно није представљала значајни политички, економски и војни фактор, тек кроз стварање чвршћих облика сарадње Југославије с азијским и афричким земљама могла је да настане респектабилна политичка

скупина у међународним односима. Ипак, приликом формирања таквих веза за новонастале државе Азије и Африке било је важно да оне заједно не чине јединствени трећи блок у међународним односима, који би се институционализовао и супротстављао постојећим војно-политичким савезима .

У успостављању начела која је Југославија примењивала приликом дефинисања стратегије спољне политике значајну улогу су имали теоријски концепти и праксе индијског покрета за стицање независности, као најстаријег антиколонијалног покрета на свету. Тако је индијски Конгрес још 1920. године формулисао Резолуцију о спољној политици, која је допуњена деветнаест година касније (Vogetić 2006, 44). Према Богетићу, „Садржина документа на коме је заснована индијска спољна политика није се исцрпљивала у апстрактним принципима и начелима. Њену окосницу чинила је филозофија и култура древне цивилизације којој је та држава припадала” (Vogetić 2006, 44). Коначну форму ова спољнополитичка резолуција добила је децембра 1948. године на заседању странке Конгреса у Џајпуру (Vogetić 2006, 44).

Пажњу треба усмерити и на теоријске принципе на којима су Федеративна Народна Република Југославија и Индија базирале своје деловање у међународним односима. Један од првих који је говорио о могућности сарадње с азијским и афричким државама био је Јосип Ђерђа, који „је 1951. године, после повратка из Индије, на једној седници колегијума Министарства спољних послова, говорио да је најбољи начин да се разбије изолација Југославије ако бисмо се ослонили на новоослобођене бивше колонијалне државе у свету, а пре свега на Индију” (Dedijer 1984, 554).

Председник Југославије Јосип Броз - Тито је тако 18. фебруара 1952. године, приликом говора на Другој партијској конференцији Гардијске дивизије, први пут употребио појам „активна неутралност” и изнео његова начела: 1) борбу против сваког агресивног рата и политике интересних сфера; 2) супротстављање свим облицима мешања у унутрашње послове појединих земаља и претварању појединих прогресивних ослободилачких покрета у инструменте великих сила; 3) очување добросуседских односа; 4) свестрано развијање мирољубиве економске, политичке и културне сарадње, као и демократских међународних односа на основу равноправности и разумевања (Jovanović 1985, 52).

Према Гутцу и Ђорђевићу, „Први пример примене принципа коегзистенције садржи споразум закључен између Кине и Индије

1954. године, којим се решава питање Тибета” (Gudac i Ђорђевић 2000, 140). Појам активне неутралности обухвата четири од пет принципа мирољубиве коегзистенције, који су представљени у оквиру поменутог Уговора између Народне Републике Кине и Индије, а познати су и под називом Панчшил (*Panch Sheel*). У овом уговору исказано је одређење две државе за поштовање територијалног интегритета и суверености, принципа неинтервенисања, немешања у унутрашње послове других земаља, остварења равноправности и узајамне добробити. Иако се приликом набрајања принципа активне неутралности експлицитно не помиње појам мирољубиве коегзистенције, Југославија је прихватила његов садржај одређењем за неприступање ниједном од два супротстављена војно-политичка блока држава и успостављање сарадње на равноправним основама са свим земљама, без обзира на њихово друштвено-политичко уређење и систем економских односа (Jovanović 1985, 52).

Према Гутцу и Ђорђевићу, „Ова политика је антиблоковска, јер блокови раздвајају народе и државе. Коегзистенција омогућава сарадњу међу народима, при чему свака земља мора да поштује интегритет, суверенитет, независност, друштвено уређење и равноправност других земаља” (Gudac i Ђорђевић 2000, 140). Генерална скупштина Уједињених нација је 18. децембра 1962. предложила кодификовање основних принципа коегзистенције, а те принципе је 1970. године прихватила и у посебној декларацији (Gudac i Ђорђевић 2000, 140).

Према Дедијеру, „Крајем 1954. године, Тито је, заједно с Ранковићем и Кочом Поповићем, био отишао у Индију и Бурму. Тај пут је био од великог историјског значаја” (Dediјer 1984, 554). О значају успостављања сарадње с Југославијом, говори и чињеница да је Јосип Броз -Тито био први шеф неке европске државе, који је позван да посети Индију након што је ова азијска држава стекла независност. Била је то и прва посета неког европског владара Индији која није имала колонијални призвук. О посети Броза Индији и Бурми, Драган Богетић пише: „Титова посета Индији и Бурми крајем 1954. и почетком 1955. године, државама које су већ имале разрађену и политички уобличену доктрину коегзистенције, представљала је преломан догађај за коначно дефинисање нове југословенске стратегије, али и за касније формулисање широке платформе за институционализацију мултилатералног деловања ванблоковских држава у оквиру покрета несврстаности” (Bogetić 2006, 43). Слично мишљење има и Јован Чавошки, који истиче: „Штавише, то је био историјски тренутак када је социјалистичка Југославија коначно

престала да буде сврстана земља, као што је то раније био случај са њеним учешћем у совјетском блоку, или полусврстана земља, када говоримо о њеној блиској сарадњи са САД и НАТО-ом почетком 1950-их, већ је тада постала аутентично несврстана земља, у потпуности посвећена ванблоковској политици и приоритетној сарадњи са свим, како је тада било популарно говорити, неангажованим земљама у свету, а првенствено са онима у Азији, а потом и Африци” (Čavoški 2023, 217–218).

У том смислу, посебну пажњу је изазвао говор југословенског председника Тита у индијском парламенту, 21. децембра 1954. године. Указујући на сличност принципа спољне политике Југославије и Индије, Броз је говорио о начелу мирољубиве коегзистенције, о блоковској подели света и важности неприступања ниједном од два блока у међународним односима, али је изразио и потребу за координисаним деловањем у спољној политици Југославије и новооснованих земаља Азије и Африке. Према његовом мишљењу, постоје „четири основна негативна елемента који су узрочници свих оних зала због којих данас човјечанство страхује и брине, а који данас изгледају свим напредним људима не само непотребни већ и апсурдни. То су: прво, неједнакост међу државама и народима; друго, мијешање у унутрашњи живот других, при чему су они који се мијешају најчешће или скоро увијек баш велике и најразвијеније државе; треће, подјела свијета на интересне сфере и блокове; и четврто, колонијализам. Док та четири елемента не буду елиминисана из праксе у међународним односима, дотле човјечанство неће бити слободно од страха за своју судбину” (Bogetić 2006, 44).

Приликом посете Индији, председник Југославије је свечано дочекиван у свим местима у које је дошао (Њу Делхи, Шимла, Лакноу, Бомбај, Калкута, Мадрас, Мајсор), приликом чега су организовани масовни скупови. Међутим, Брзова тежња за успостављањем чвршћих односа заснованих на начелима мирољубиве коегзистенције наишла је на уздржан став индијских домаћина, који су сматрали да је природно да се њихова земља повезује с другим државама на азијском континенту, а не да се опредељује за остваривање присних политичких, економских, војних и културних облика сарадње с удаљеним европским земљама.

Док се у државама које су тек стекле независност није с одобравањем гледало на успостављање веза са западним државама, односно некадашњим колонијалним силама, с друге стране, није постојала резервисаност ка настанку значајнијих односа економске, политичке и војне сарадње са Совјетским Савезом и Народном Републиком Кином.

Зато је пред Југославијом стајао задатак приближавања нових азијских и афричких држава позицијама мирољубиве коегзистенције, према којима се није требало одређивати ни за један од два постојећа политичка, војна и економска блока.

На другој страни, Тито је на директно питање Нехруа објашњавао и разлоге оснивања, природу савеза и учешће његове земље у Балканском пакту, који је Југославија основала с Грчком и Турском. Како су Грчка и Турска биле чланице НАТО, требало је појаснити и однос Југославије према западној војној алијанси. Броз је још приликом посете председавајуће Генералне скупштине Уједињених нација и Нехруове сестре, Виђаје Лакшми Пандит, Брионима, током ког је она упутила лични позив југословенском председнику да посети Индију, говорио о Балканском пакту „правдајући га тако југословенским безбедносним интересима и насушним потребама да се стабилизује ситуација у региону” (Čavoški 2023, 226). Дакле, Титово објашњење је било да је карактер овог савеза био одбрамбени, а не агресивни.

Ипак, треба нагласити да ни Индија, ни Југославија нису дословно примењивале политику несарадње с неким од два супротстављена војно-политичка блока. Док се Југославија након Резолуције Информбироа из 1948. године приближила Западу, Индија је имала интензивну политичку и економску сарадњу са СССР-ом (Vogetić 2006, 158).

Октобра 1954. године успостављени су дипломатски односи између Југославије и Кине, што је допринело побољшању угледа југословенске државе у азијским земљама које је Броз намеравао да посети. Титова посета Индији и Бурми, која је непосредно уследила, утицала је на промовисање ванблоковског одређења држава насталих кроз деколонизацијске процесе на подручју Африке и Азије, али и на указивање могућности настанка и развијања читавог низа економских, финансијских, трговинских, политичких, војних и културних облика сарадње. Западне силе су на посету југословенског председника Индији и Бурми гледале у светлу побољшавања односа Југославије и Совјетског Савеза која је удаљавала тек основане државе од западних земаља, али је утицала и на слабљење њихових политичких, економских и културних веза с бившим колонизаторима. Дистанцирање азијских и афричких земаља од дојучерашњих колонијалних сила подразумевало је и слабљење одбрамбене моћи војног савеза западних држава, НАТО пакта. Тако ниједан од два супротстављена блока није гледао благонаклоно на политику несврставања. Према Богетићу, „Блоковска логика није дозвољавала афирмативно третирање несврстане политике, али бар су

створени услови за њено уважавање као респектабилне међународне опције” (Vogetić 2006, 52).

Ванблоковска политика није била садржана у неутралном ставу групе држава која је имала регионални карактер¹ како је то заступао индонезански председник Сукарно, већ је подразумевала универзалну и активну политику неприступања ниједном војном, политичком и економском блоку. Према Штрпцу, „У универзализму међународног заједништва и у оквирима ОУН утврђеног међународног легитимитета народи низа земаља су видели најсигурнији ослонац и гаранцију своје независности и могућности равноправног суделовања у међународном животу” (Štrbac 1988, 103). У том смислу, тадашњи Генерални секретар Председника републике Јосипа Броза, Богдан Црнобрња, говорио је о Титовом схватању идеје универзалности и несврстаности у периоду одржавања Београдске конференције, 1961. године: „Полазећи од тога да неангажованост није никаква тактика, ни привремено стање, него објективна нужда савременог свијета, изграђивана је наша линија на конференцији. Не треба нације сврставати у добре и зле (црно и бијело). На неангажованост не треба гледати као на неки регионални покрет. Треба се борити за њезин што универзалнији карактер, при томе треба посебно водити рачуна о јачању сарадње између ванблоковских земаља. Присталица ванблоковске политике има свуда. Ми их не требамо одбацивати, напротив учинити све да их буде што више. Треба радити тако да нове државе, које ће сутра добити независност, што лакше усвоје ванблоковску политику. Ми их у томе морамо помагати” (Српобитња 2016, 86).

¹ Неспорно је да су постојали регионални утицаји на Покрет несврстаних. Према Дамиан, „При разматрању регионалних утицаја на политику и покрет несврстаности, посебно оних који се преламају кроз регионалне институције, мисли се на везе не само са становишта генезе те две појаве у савременим међународним односима, већ и на оне које се налазе у сфери њихових заједничких интереса и циљева (који могу бити идентични, само се делимично поклапати, или се могу подударати), затим на везе у сфери разраде њихових политичких платформи, као и у области њихових конкретних активности” (Damian 1988, 215).

САРАДЊА ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ НАКОН 1954. ГОДИНЕ

После Титове посете Индији 1954, већ наредне године у посету Југославији је стигао Нехру. На крају ове посете, на Брионима је 6. јуна потписана заједничка изјава, у којој су се две стране сагласиле да се у међународној политици већ руководе истим принципима, а Југославија и Индија су наставиле и да усаглашавају мишљења о значајним питањима у спољнополитичким односима, што се посебно видело кроз деловање у оквиру Организације уједињених нација.

Председник индијске Владе Цавахарлал Нехру је јула 1956. године поново посетио Југославију и на Брионима је с председником Југославије Јосипом Брозом - Титом и египатским председником Гамалом Абделом Насером одржао састанке, на којима се разговарало о најважнијим питањима међународне политике. Као резултат тих разговора, усвојен је заједнички документ, познатији под називом Брионска декларација. Према Богетићу, „У домаћој и иностраној литератури тај састанак је означен као историјска прекретница и кључни догађај у склопу иницијатива ванблоковских држава за стварање покрета несврстаности. При томе се полазило од чињенице да је реч о првом састанку тројице будућих лидера покрета несврстаности, на коме је усвојен први мултилатерални документ несврстаних” (Bogetić 2006, 159).

Међутим, први међународни догађај који је ставио на пробу југословенско-индијске односе била су дешавања у Мађарској 1956. године, односно такозвана Мађарска револуција, која је трајала од 23. октобра до 10. новембра наведене године, а коју су совјетске војне снаге брутално угушиле. Према Трипковићу, „Мада Тито и Југославија нису директно оптуживани, совјетски лидери су сматрали да део ‘кривице’ за политичка кретања у овим земљама лежи и на ‘југословенском примеру’. Процењено је да је потребно однос према Титу и југословенској партији поставити ‘на право место’, тако да је, осим поруке изречене на састанку са представницима земаља социјалистичког блока, Президијум КПСС почетком јула упутио тајно писмо партијском чланству у вези са разговорима делегација СССР-а и ФНРЈ. У писму је наведено да и даље у многим идеолошким питањима постоје разлике између две партије, које проистичу из заблуда југословенских комуниста и економске зависности Југославије од Запада” (Tripković 2013, 34). Догађаји из Мађарске тако су поново заострили односе између Југославије и Совјетског Савеза, што је утицало и на уздржан став Индије како према дешавањима у Мађарској,

тако и у односу на југословенске погледе о мађарској револуцији, плашећи се да би одступањем од неутралних ставова могли да погоршају односе са СССР-ом.

Према Трипковићу, „У лето 1956. идеолошке разлике између Београда и Москве биле су све израженије и видљивије, као и незадовољство совјетске стране због неуспеха у настојањима да Тита више веже за социјалистички блок и неутралисања југословенског примера у очима земаља социјалистичког лагера” (Трипковић 2013, 36). Зато погоршање односа Југославије са Совјетским Савезом није само у Индији праћено с великим интересовањем, већ су и друге државе на подручју Азије и Африке с посебном пажњом пратиле новонастале прилике између две социјалистичке државе. Како би избегао различите интерпретације које су се већ појављивале у јавности тих земаља, председник Тито је од децембра 1958. до марта 1959. године посетио седам азијских и афричких држава, које нису припадале ниједном од два блока – Индонезију, Бурму, Цејлон, Судан, Индију, Етиопију и Египат. У свим тим земљама разговарао је с шефовима држава или Влада о три групе питања: о унутрашњим питањима држава домаћина, о актуелним међународним питањима и унапређењу билатералних односа (Вогећ 2006, 314).

Броз је у посети Индији провео шест дана, од 13. до 18. јануара 1959. године. У том периоду два дана је био у посети Њу Делхију и том приликом је обавио два разговора с Нехруом. Током тих разговора Нехру је Титу постављао читав низ питања из области међународне политике, на која је југословенски председник стрпљиво одговарао. Обе стране су се сложиле да Кина проводи хегемонистичку политику, која ће да произведе заоштравање односа са Совјетским Савезом, али нису изразиле слагање по питању Насерових тежњи за уједињењем с Ираком у којима је индијски председник видео потенцијални извор регионалних нестабилности. До размимоилажења је дошло и око такозване берлинске кризе, јер Индија није делила југословенске ставове у погледу подршке Совјетима који су дали ултиматум западним савезницима да ће Источној Немачкој предати приступне путеве Западном Берлину уколико у року од шест месеци не прогласе Берлин „слободним градом” (Вогећ 2006, 322–324).

Приметно је да је Нехру током Брозове посете показивао уздржаност у вези с питањима која су могла да доведу до настанка регионалних сукоба. Југословенски председник је и приликом посете другим индијским градовима, Хајдерабаду, Мадурџи и Мадрасу, имао незваничне контакте с индијским руководиоцима.

УСПОСТАВЉАЊЕ ЕКОНОМСКЕ САРАДЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И ИНДИЈЕ

Након Титове посете Индији и Бурми, с краја 1954. и почетка 1955. године, интензивира се економска сарадња. Приступ азијским и афричким тржиштима омогућавао је Југославији продају индустријских производа који не би могли лако да се пласирају на захтевним тржиштима западних земаља, где је постојала већа конкуренција, а и трговина путем клиринга смањивала је одлив девиза из земље.

Први уговор између Индије и Југославије потписан је 29. децембра 1948. године, али су постојале значајне тешкоће у његовој примени. Нов трговински уговор је потписан четири године касније, 24. јула 1953. године. Међутим, прекретница у развоју трговинских односа Индије и Југославије настала је 1956. године, када се извоз у Индију повећао чак 15 пута, односно с 254.000 порастао је на 3.875.593 долара, док се увоз из Индије увећао више него двоструко – са 384.000 на 898.000 долара (Vogetić 2006, 162). Док су се из Југославије у Индију извозили челик, индустријске шине, челични лимови, електролитни цинк, алуминијумске шипке, више од 90 процената увоза из Индије у Југославију чинила је руда гвожђа (Vogetić 2006, 163). Успостављена је и директна пловидба из југословенских до индијских лука, а 31. марта 1956. потписан је нови трговински уговор, који је требало да важи до 1960. године (Vogetić 2006, 162).

Ипак, у трговинским односима између Југославије и Индије постојала су два проблема. Први се тицао великог дисбаланса између извоза и увоза, јер се југословенски увоз из Индије покривао тек петину извоза из Југославије у ову азијску земљу. Друго, постојала је и неадекватна структура извоза. Експорт готових производа машиноградње и електроиндустрије, за које југословенска привреда није могла да нађе купце на западном тржишту, се 1957. године увећао 15 пута, али је и даље остао релативно мали. И укупан југословенски извоз у Индију се током поменуте 1957. године увећао и то за 11 процената, тако да је износио 4.306.556 милиона долара (Vogetić 2006, 163–164). Прерађени индустријски производи обухватили су 85 одсто извоза из Југославије у Индију, а у индијском извозу у Југославију чак 96 процената чиниле су гвоздене и манганове руде (Vogetić 2006, 164).

Међутим, с обзиром да је постојала велика диспропорција између југословенског извоза у Индију и увоза из Индије у Југославију, индијска страна није могла више да плаћа робу у британским фунтама, о чему је

обавестила југословенску привредну делегацију која је у септембру 1957. године посетила Индију. Како је од почетка 1958. године индијска страна артикле увезене из Југославије почела да плаћа у рупијима, требало је направити уравнотежен систем трговине тако што би се смањило извоз из Југославије у Индију оних производа које је било могуће продати у иностранству за доларе, али и увећао број производа који су из Индије могли да се увезу у Југославију, у које су се убрајали кафа, чај, шећер, зачини и кожа.

Ипак, и поред значајног увећања обима трговинске сарадње с несврстаним земљама, најзначајнији трговински партнери Југославије су остале европске државе и Сједињене Америчке Државе. Тако је у целом периоду постојања Покрета несврстаних удео држава Европе и САД износио 78 процената, а учешће земаља у развоју било је свега 20 одсто (Bogetić 2013, 37). С друге стране, 1962. године земље у развоју извозиле су у развијене државе чак 71,5 одсто свог целокупног извоза, 22% извоза одлазило је у друге земље у развоју, а свега 4,4 процената извожено је у државе Источне Европе (Stanovnik 1988, 313).

ЗАКЉУЧАК

Сарадња Југославије и Индије настала је у периоду након завршетка Другог светског рата, када су се обе земље налазиле у специфичном међународном положају. Док је Југославија по завршетку ратних дејстава припала источном, комунистичком блоку, Резолуција Информбироа од 28. јуна 1948. године одвојила је социјалистичку Југославију од „прве земље социјализма”, Совјетског Савеза, што је проузроковало и престанак свих економских, политичких и војних односа како са Совјетима, тако и с другим државама социјалистичког лагера.

Ако је Индија тек ступила у међународне односе трудећи се да се не придружи нити војно-политичком блоку окупљеном око Сједињених Америчких Држава и НАТО, нити Совјетском Савезу и Варшавском пакту, није јој било у интересу ни да се с њима конфротира. Насупрот Индији, изласком из совјетског блока Југославија је 1953. године формирала Балкански пакт заједно с Грчком и Турском, које су биле чланице северноатлантске алијансе. Управо због чланства Грчке и Турске у НАТО, Тито је Нехруу објашњавао природу тог савеза као одбрамбеног, а не војне силе која је усмерена ка освајању других земаља.

Значај сарадње Југославије и Индије педесетих година XX века произилазио је и из чињенице да је Југославија била једина европска

држава која је водила политику несврстаности, а Индија је имала највећи број становника међу државама које су касније основале Покрет несврстаних.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bogetić, Dragan. 2006. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije: 1956–1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Bogetić, Dragan, 2013. „Jugoslavija i Pokret nesvrstanih.” U *Neutralnost u XXI veku: pouke za Srbiju*, ur. Igor Novaković, 33–37. Beograd: ISAC Fond, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove.
- Crnobrnja, Bogdan. 2016. *Neočekivana promjena: kako je stvoren Pokret nesvrstanih: dnevnički zapisi Bogdana Crnobrnje iz 1961. godine*. Beograd: Muzej istorije Jugoslavije, Stanko Crnobrnja.
- Čavoški, Jovan, 2023. „Azijska karta za nesvrstani svet: Titovo putovanje u Indiju i Burmu i njegov globalni značaj (1954–1955).” U *Novi horizonti spoljne politike Jugoslavije: Balkan, Evropa i svet*, ur. Jovan Čavoški i Aleksandar V. Miletić, 217–255. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Gudac, Žarko, i Miroslav Đorđević. 2000. *Politička istorija XIX i XX veka: svetska i nacionalna*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Damian, Ana, 1988. „Regionalizam i nesvrstanost.” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 215–220. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Dedijer, Vladimir. 1984. *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita (1945–1955)*, treći tom. Beograd: Izdavačka radna organizacija „Rad”.
- Jovanović, Jadranka. 1990. *Jugoslavija i Savet bezbednosti Organizacije ujedinjenih nacija: 1945–1985*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Jovanović, Jadranka. 1985. *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama: 1954–1953*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Stanovnik, Janez, 1988. „Ekonomska strategija nesvrstanosti (koreni, ciljevi, dileme).” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 297–315. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Štrbac, Čedomir, 1988. „Koegzistencija, nesvrstanost – univerzalizam međunarodnog zajedništva.” U *Tito-nesvrstanost-savremenost*, ur. Bojana Tadić i Vladimir Falatov, 100–113. Beograd: Memorijalni centar „Josip Broz Tito”.
- Tripković, Đoko. 2013. *Jugoslavija – SSSR: 1956–1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.

Predrag Terzić*

Institute for Political Studies, Belgrade

Stefan Ančev**

Faculty of History, University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius", Sofia

YUGOSLAVIA-INDIA DIPLOMATIC RELATIONS IN THE 1950s***

Resume

Yugoslavia and India established bilateral relations following India's independence. Formal diplomatic ties were initiated on December 5, 1948, though India appointed its first ambassador to Yugoslavia in 1954. In 1950 and 1951, both nations, along with Ecuador, served as non-permanent members of the United Nations Security Council. During this time, Yugoslavia and India aligned on various international matters, fostering the foundation for stronger political cooperation. Yugoslavia's non-alignment policy developed as a strategic response to geopolitical challenges, notably its split from the Soviet Union following the 1948 Cominform Resolution and its lack of extensive engagement with Western powers. In formulating its foreign policy doctrine, Yugoslavia was inspired by India's independence movement, one of the most influential global anti-colonial struggles. A pivotal moment in Yugoslav-Indian relations was Tito's official visit to India and Burma in late 1954 and early 1955. This visit, which marked the first time a European head of state traveled to India following its independence, underscored the growing importance of bilateral ties. The following year, Indian Prime Minister Jawaharlal Nehru reciprocated with an official visit to Yugoslavia. Nehru returned to Yugoslavia in July 1956, where, alongside President Tito and Egyptian President Gamal Abdel Nasser, he participated in discussions

---

* E-mail: predrag.terzic@ips.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0003-3896-6217

** E-mail: stivanch@yandex.ru; ORCID: 0009-0007-6897-8979

*** This paper was written within the research activity of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

on the Brijuni Islands, culminating in the adoption of the Brijuni Declaration—one of the foundational documents of the Non-Aligned Movement. The policy of non-alignment, as envisioned by Yugoslavia and India, sought to promote an independent and active role in international affairs, rejecting alignment with any military, political, or economic bloc. However, the Hungarian Revolution of 1956 posed the first significant test to Yugoslav-Indian relations, revealing differences in their approaches to Cold War dynamics. Beyond political cooperation, economic ties between Yugoslavia and India expanded significantly after Tito visited the subcontinent. Despite this intensification, trade relations remained imbalanced, with Yugoslav exports to India surpassing imports from India.

Keywords: Yugoslavia, India, Josip Broz Tito, Jawaharlal Nehru, non-aligned policy, Non-Aligned Movement, active neutrality, peaceful coexistence, Security Council, United Nations

---

* Овај рукопис је примљен 31. маја 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

ПРЕИСПИТИВАЊЕ ПРИРОДНОГ СТАЊА: ХОБС У САВРЕМЕНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 321.01+141.7 Хобс Т.
DOI: 10.5937/spm93-59286
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 5/2025.
Vol. 93
стр. 143-160

Ivan Matić*

Institute for Political Studies, Belgrade

HOBBES' ACCOUNT OF LIFE IN THE STATE OF NATURE AND ITS IMPLICATIONS**

Abstract

In an infamous paragraph in his *magnum opus*, *Leviathan*, Thomas Hobbes describes what he perceives to be the miserable condition of humankind in the state of nature, concluding that human life in this state is “solitary, poor, nasty, brutish, and short” (Hobbes 1996, 84). To properly understand the relevance and implications of this claim, we shall first examine how the concept of a state of nature came to be. Then, we shall look at the specificities of Hobbes' own account, pointing out certain generally neglected details. Afterward, we will analyze what some of Hobbes' critics had to say on the issue, and how he either preemptively defended his claims or could have responded to them, based on his theory. Finally, we shall examine what might be the most complex and intriguing topic related to this subject: namely, how a defense of

* E-mail: ivan090790@gmail.com; ORCID: 0009-0004-9600-7078

** This paper was written within the research activity of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

natural rights as inalienable could be constructed upon a foundation of a chaotic state of nature driven by scarcity and conflict.

Keywords: state of nature, state of war, natural rights, Hobbes, *Leviathan*

INTRODUCTION

In his own time, Hobbes must have seemed implacable as a political philosopher: unlike the earlier Renaissance republican theorists, such as Machiavelli and Guicciardini or the later Enlightenment proponents of democracy, such as Voltaire or Montesquieu, both of whom could trace the origin of their ideas to the Classical period, the social contract theory that was originated by Hobbes was uniquely a product of the various circumstances of 17th century England. The implicit issues of illegitimacy of feudalism and social estates aside, its unique foundation marks it as a theoretical concept that could only have emerged after the European discovery of America. This is because, despite the astounding theoretical contributions of the Classical period, its authors, such as Plato (Plato 2004) and Aristotle (Aristotle 1998) simply had no basis to formulate a social contract theory upon: with the societies of the ‘barbarian’ peoples that surrounded ancient Rome and Greece having been far too similar to the ‘civilized’ ones for a fundamental, systemic difference to be recognized, Greek and Roman theorists simply assumed the institutions of the neighboring peoples to be essentially similar to their own. This is largely because the kingships of the Greeks and Romans that preceded their republics had kingship-based constitutions, very similar to, say, those of the Gauls, or the Germanians.

The position they took was understandably intuitive at the time but became untenable with the European discovery of the New World: the Spanish chronicles that described native societies made it absolutely clear that their institutions were on a fundamentally different plane from those of early modern European states (Locke 2003, 144). Precisely what these institutions were and how they functioned was, at the time, still beyond even the boundaries of imagination; however, the fact that there was, indeed, a fundamental difference could no longer be denied. Locke even went so far as to say that “In the beginning, all the world was America” (Canessa and Picq 2024, 65). Thus, with the assumption that a sequence of social development had to be similar in some fundamental

respects for all peoples of the human family, the social contract theorists hypothesized that the state as we know it did not exist since the inception of humankind in any part of the world but rather came into being at some point (Przybylinski 2023, 18). What primarily distinguished the societies of the New World was a kinship-based organization, as opposed to a territorial one, as well as a lack of permanent functions of civil government (Locke 2003, 144).

Although this point might seem trivial nowadays, it was, at the time, nothing short of revolutionary in the social sciences: before this time, the doctrine of the divine right of kings, derived from the Old Testament, held that the state was as old as humankind itself, having been founded upon Adam and Eve's exile from Heaven (Locke 2003, 16). Though this position is contradicted by countless discoveries made in a number of social sciences since that time, it could hardly be questioned before the European discovery of America.¹ This was because the origin of the state in most cases coincided with the introduction of written records, which meant that previous ages fell into myths and legends that could be interpreted in several different ways, which brought about the assumption of a state-like character of ancient systems.

The discovery of stateless societies, however, shook this doctrine to its core: John Locke's critique of Sir Robert Filmer's *Patriarcha* in his first treatise of government was, perhaps, one of the earliest examples of the gradual replacement of the divine right of kings by the social contract theory (Zorzi 2019, 183). That the process was indeed gradual is well illustrated by Christopher Betts' observation that in 1762, most Europeans still believed that kings had a divine right to rule, and further, that of those who embraced the social contract theory, the majority still preferred monarchy as a form of government (Betts 1994, xii). Nevertheless, the discovery of stateless societies made it clear that the state had to have originated at some point in time, with the clear implication being that a significant portion of human existence was spent under fundamentally different circumstances. For lack of knowledge of the actual social conditions among the peoples of the New World, the nature of these circumstances was, at the time, a subject of pure speculation that varied with the opinions of theorists

---

¹ Notwithstanding the immense authority that the church at the time still enjoyed in civil matters, arguments against this position could hardly be made on a factual basis due to a lack of knowledge in crucial aspects of the gradual development of social institutions.

who expressed them. However, a common denominator connected them – the state of nature.

HOBBES' STATE OF NATURE

Unlike Locke, who dedicates the first of his *Two Treatises of Government* to overthrowing the “false principles and foundations” of Sir Robert Filmer and his followers (Locke 2003, 1), Hobbes – curiously – deals with the subject of epistemology in the first part of his *magnum opus*, *Leviathan*, examining how knowledge and beliefs are formed, as well as how to categorize their different aspects. He then proceeds to the subject of politics, claiming, first, that nature has made men relatively equal, and second, that from this equality of ability proceeds the hope of obtaining equal ends (Hobbes 1996, 82) inevitably leads to diffidence and then war (83). “Hereby it is manifest,” Hobbes concludes, “that during the time they live without a common power to keep them all in awe, they are in that condition which is called war; and such a war, as is of every man, against every man” (84).

Hobbes specifies that, due to this constant enmity, there is no industry, culture, or knowledge in the state of nature (Hobbes 1996, 84); and since there is no common power to distinguish between right and wrong, or determine propriety or dominion, everything is his who can take and keep it (85). The result is well summed up by his (in)famous quote: human life in the state of nature is “solitary, poor, nasty, brutish, and short” (84). The Latin phrase *homo homini lupus est*, commonly associated with this description, actually never makes an appearance in *Leviathan*: Hobbes, in fact, uses it in another work, *De Cive*, where he quotes Plautus’ *Asinaria* in order to describe the relationship between different political communities and, more specifically, their leaders (Hobbes 1998, 3). Hobbes, however, also points out that the state of war, as he describes it, has never existed; instead, the clearest glimpse into this is given to us by the societies of Native Americans,² civil wars, and the relationship between kings (Hobbes 1996, 85).

---

² The assumption that Native Americans lived, in Hobbes’ words, “without a common power to keep them all in owe” illustrates the immense ignorance that pervaded the social sciences at the time. The absence of a state in the modern sense was obvious, but the actual system in place was beyond the pale of imagination. A gradual increase in knowledge on this subject is well illustrated by contrasting Hobbes with Locke, who specifically refers to the Spanish chronicler Jose de Acosta in

To better understand Hobbes' bleak account of the state of nature, we must carefully examine his understanding of human nature: in this regard, it's interesting to begin by pointing out that he was highly critical of Aristotle's famous description of man as *zoon politikon*³ (Aristotle 1998, 5). Hobbes argues that, though this axiom is very widely accepted, it is nevertheless false: "the error proceeds from a superficial view of human nature" (Hobbes 1998, 22). He later claims that the famous deeds and works of Greek and Roman authors (4) became such not by reason, but by grandeur, and that a major cause of the dissolution of commonwealths is the misguided attempt to imitate Greeks and Romans (Hobbes 1996, 217).

Although he rejects Aristotle's premise that men are social by nature, a proposition also shared by Kant, despite the latter's commitment to the categorical imperative as the foundational principle of morality (Kant 2006, 165), Hobbes also points out that humans aren't evil by nature, but, as they are born animals, their nature sometimes makes them act against their duty (Hobbes 1998, 11).⁴ In this context, Hobbes notes that all men are born unfit for society since, as infants, they get angry if they don't get everything they want (11), and further, that many people remain so later in life due to lack of training or mental illness (25). "Therefore", he concludes, "man is made fit for Society not by nature, but by training" (25).

Based on this premise, Hobbes argues that men need society to *live* as infants and need it to *live well* as adults; however, he points out that civil societies are not mere gatherings, since they require good faith and agreements for their making (Hobbes 1998, 24). This point implies that 'mere gatherings' are the pinnacle of human association in the state of nature, and, further, that, being coincidental and temporary, they lack the necessary conditions to establish lasting rights upon. Hobbes' argument here reveals an ignorance of tribal systems based upon the bonds of consanguinity, which have reigned in human societies worldwide for

---

briefly describing the social conditions of several Native American peoples (Locke 2003, 144). In order to prove that the state hadn't existed since the inception of humankind, he notes that these peoples lived in "troops" and elected their "captains" as they pleased, and further, that these leaders had absolute authority in war, but very little in peace (147).

³ *Zoon politikon* stands for *political animal* in ancient Greek.

⁴ The fact that Charles Darwin's *On the Origin of Species* was published in 1859 makes Hobbes' observation far ahead of its time, and particularly bold, considering the church's immense influence at the time.

thousands of years before the establishment of states (Morgan 1877, 388). However, on its own merit, and in the context of Hobbes' theory, the claim that there could have been no social basis for rights before the creation of states meant that the right and law of nature operated in the anterior condition.

In Hobbes' own definition, the right of nature, *ius naturale*, "is the liberty each man hath, to use his own power, as he will himself, for the preservation of his own nature; that is to say, of his own life", whereas the law of nature, *lex naturalis*, "is a percept, or general rule, found out by reason, by which a man is forbidden to do, that, which is destructive of his own life, or taketh away the means of preserving the same" (Hobbes 1996, 86). As we can see, the principles that function as necessary natural substitutes for state-enacted rights and laws are based on reason and self-preservation, which gives them a fundamentally rational, existential character. Neither entirely political nor entirely moral, they tread the fine line between the two, their only purpose being the perpetuation of human life. We shall later see precisely how these principles figure into Hobbes' theory of rights.

As for the state of nature itself, its exact character and circumstances remain somewhat vague: on the one hand, Hobbes claims in *Leviathan* that it is a state of war of every man against every man; on the other, he implies in *De Cive* that temporary 'gatherings' of people can occur in it. In yet another instance, he establishes that it has never truly existed and that certain instances of disunity and strife merely offer glimpses into it. What, then, is the state of nature? A good answer to this question is provided by John Simmons in reference to Locke's theory: Simmons regards Locke's state of nature as a *normative* condition as opposed to an *empirical* one (Simmons 1989, 451). Since Locke offers specific examples of the state of nature (Locke 2003, 144), this isn't precisely an inarguable interpretation; however, it is entirely serviceable in this context, since the puzzle of Hobbes' state of nature can only be resolved by specifying it as a normative condition. The reason we may specify Hobbes' state of nature as a normative condition, as opposed to an empirical one, is because its essence isn't in perpetual war, but rather in perpetual inclination thereto, for lack of an assurance to the contrary, due to the non-existence of a commonly-recognized power that would regulate interpersonal relations.

This is further supported by a rather obscure paragraph in the *Leviathan* that preemptively addresses some of the critiques that were

laid against Hobbes' theory: in it, he specifies that, rather than referring to constant interpersonal fighting, the state of war that he describes ought to be understood as a condition of permanent insecurity. "For as the nature of foul weather, lieth not in a shower or two of rain; but in an inclination thereto of many days together", Hobbes writes, "so the nature of war, consisted not in actual fighting; but in the known disposition thereto, during all the time there is no assurance to the contrary" (Hobbes 1996, 84). The problem with the state of nature, therefore, isn't in the fact that people are actively fighting one another in it, but that, due to the fact that they have no higher authority to appeal to, they can never obtain the kind of stability that only permanent security under an established state could enable.

NASTY, BRUTISH, AND SHORT

Upon its very inception, Hobbes' theory was subjected to extreme scrutiny and harsh criticism, which has continued, with some intermissions, throughout the centuries that followed. Charles Tarlton observes that there have been attempts to "liberalize" Hobbes' "despotic" doctrine, and reminds us that Hobbes' entire theory was centered around justifying the arbitrary power of the absolute sovereign (Tarlton 2001, 589–590). In the final part of this paper, we shall look at certain key features of Hobbes' theory that run contrary to this observation. For now, though, let us review the reactions of his immediate philosophical successors and how Hobbes addressed the issues they took with his doctrine in advance.

The primary critique directed against Hobbes' conception of the state of nature from within the social contract theory was formulated by Locke. However, in order to understand the foundations of this critique, we must first look at some of the implications that Hobbes draws from his conception. Namely, because he equivocates the state of nature with that of war, he views its transcendence as an absolute necessity, thus imposing only the bare minimum of conditions upon the social contract and the creation of the state. Famously, unlike Locke (Locke 2003, 142) and Rousseau (Rousseau 1994, 54), who view a unanimous vote as a necessary condition of the future legitimacy of all public decisions, Hobbes merely insists on a majority vote when forming the social contract (Hobbes 1996, 115).

This, of course, directly relates to his view of the state of nature, and his understanding of human nature: scarcity is a key component of

the former and a reluctance to cooperate – of the latter. The combination of the two factors – while not resulting in actual constant warfare – nevertheless creates a condition in which there can never be any stability, development or progress, a condition in which the most favorable possibility is that of a temporary stalemate – or, to paraphrase Hobbes’ above-mentioned metaphor, an interlude between two showers of rain (Hobbes 1996, 84). With this in mind, then, it becomes clear why Locke and Rousseau were so vehemently opposed to Hobbes’ conception – but their critiques may have led them to a harsher judgement of Hobbes than may have been justified.

In his famous rebuttal of Hobbes’ view of the state of nature and the lax standards for forming the social contract that it necessitates, Locke writes: “To ask how you may be guarded from harm, or injury, on the side where the strongest hand is to do it, is presently the voice of faction and rebellion: as if when men quitting the state of nature entered into society, they agreed that all of them but one should be under the restraint of laws, but that he should still retain all the liberty of the state of nature, increased with power, and made licentious by impunity. This is to think that all men are so foolish, that they take care to avoid what mischiefs may be done them by pole-cats, or foxes; but are content, nay think it safety, to be devoured by lions” (Locke 2003, 140).

To give proper context here, it is necessary to point out that Locke actually prefers the state of nature to absolutism (Locke 2003, 105).⁵ Since he views it as a state of relative plenty and (limited) cooperation, despite the same essential insecurity that proceeds from a lack of common power, there is a philosophical rift on this issue between Locke and Hobbes that cannot be abridged. Nonetheless, Hobbes was apparently aware that critics would take issue with his views when he wrote the following: “Let him [that has not well weighed these things] therefore consider with himself ... what opinion he has of his fellow-subjects, when he rides armed; of his fellow citizens, when he locks his doors; and of his children, and servants, when he locks his chests. Does he not there as much accuse humankind by his actions as I do by my words?” (Hobbes 1996, 84).

---

⁵ Hobbes is widely viewed as a proponent of absolutism (Tarlton 2001), and while there is a strong case to be made in favor of this thesis, there are also issues to be taken with it, and we will delve deeper into these toward the end of this, and in the next chapter.

“But”, he proceeds to explain, “neither of us accuse man’s nature in it” (Hobbes 1996, 85): this is because, neither our passions or inclinations, or the vices that proceed therefrom, are in and of themselves a sin, until a law is enacted that prohibits them which, in turn, requires that there be a sovereign that would enact it. And the creation of that sovereign is, in Hobbes’ view, man’s only salvation from the “nasty, brutish, and short” life in the state of nature. This brings us neatly along to Rousseau’s critique of Hobbes.

Namely, Rousseau puts Hobbes in the same proverbial basket as Hugo Grotius, claiming that, between the opinions that any one man belongs to the human race, and that the human race belongs to one man, the two would lean toward the latter (Rousseau 1994, 47). This ‘blame’ can be pinned on Hobbes’ comment toward the end of the *Leviathan*, that the primary cause of the dissolution of commonwealths is their imperfect foundation, which is primarily reducible to a lack of absolute and arbitrary legislative power (Hobbes 1996, 470). As we’ll see in the final chapter, this statement is problematic based on the foundations of his own theory.

For now, though, with regard to Rousseau’s critique, it is imperative to distinguish between Hobbes’ *favoring of absolutism* and his *definition of sovereignty as absolute*. On that point, we will see that he and Rousseau are actually in complete agreement and that both theorists – one favoring monarchy and the other democracy – simultaneously oppose *feudalism*. Namely, Hobbes points out that, in order for the social state to be maintainable in the long term, sovereignty must be absolute and indivisible (Hobbes 1996, 116, 120). This is regardless of the state’s constitution and is equally applicable to monarchy, aristocracy, and democracy, even though, as Hobbes points out, a popular assembly may seem absurd as a sovereign (121).

Things get interesting as we look further into Rousseau’s theory, where sovereignty is not only defined as absolute and indivisible, but also untransferable (Rousseau 1994, 63–65). Referring to his concept of the General will, Rousseau stipulates that it is only expressed in laws, and that all lesser governmental acts are merely their application (64). We see, then, that, though Hobbes and Rousseau are polar opposites when it comes to the kind of government they favor, their understanding of sovereignty is practically identical: this is a uniquely modern political idea that arose in response to the comparatively chaotic social circumstances

of feudalism, in which the diffusion of power between monarchs and various estates of landed nobility caused significant internal strife.

WHENCE NATURAL RIGHTS?

With Hobbes' understanding of the state of nature being what it is, the question of natural rights and their inalienable character inevitably arises. In this chapter, we shall take a look at whether fundamental rights can be reconciled with a pessimistic understanding of the state of nature and the favoring of absolutism that proceeds therefrom. On the surface, it would appear that absolutism runs contrary to inalienable rights, and, further, that a state of nature which is characterized by scarcity and a tendency toward conflict cannot act as their foundation. This is where the beautiful complexity of Hobbes' political theory emerges.

Namely, recall how Hobbes wrote that *ius naturale* "is the liberty each man hath, to use his own power, as he will himself, for the preservation of his own nature; that is to say, of his own life" (Hobbes 1996, 86). This contrasts the normative condition of the state of nature, in which, due to a lack of common power that would establish laws, "every man has a right to every thing; even to one another's body" (87). Now, if every man has the right to every thing, *even to another's body*, how can each man also have the right to his own preservation? Both of these rights are natural inasmuch as they originate from the normative conditions of the state of nature (, a lack of common power that would enact laws), but they appear to be mutually exclusive. The question plainly is: how can I exercise my right to protect my life, if it has the same normative value as your right to kill me?

To resolve this dilemma, we must look to the crucial distinction between *natural* rights, and *fundamental* or *inalienable* rights. In order to get a better understanding of the latter, we shall reproduce Hobbes' paragraph on the issue: "Whensoever a man transferreth his right, or renounceth it; it is either in consideration of some right reciprocally transferred to himself; or some other good he hopeth for thereby ... the motive, and end for which this renouncing, and transferring of right is introduced, is nothing else but the security of a man's person, in his life, and in the means of so preserving life, as not to be weary of it. And therefore if a man by words, or other signs, seem to despoil himself of the end, for which those signs were intended; he is not to be understood

as if he meant it, or that it was his will; but that he was ignorant of how such words and actions were to be interpreted” (Hobbes 1996, 88–89).

Let us proceed to unpack this paragraph carefully: firstly, it is evident that Hobbes directly ties inalienable rights to a person’s fundamental interests – hence, their inalienable character is derived from the fact that the ‘goods’ they refer to are, in one way or another, necessary for a person’s self-preservation. This is well illustrated by the exact words that Hobbes uses: “life, and the means of so preserving life, as not to be weary of it” (Hobbes 1996, 88) – this simultaneously represents the first-ever formulation of inalienable rights, since it not only refers to the right to life, but also to rights to liberty and property, however rudimentary the wording may be.

Namely, we know this because Hobbes later clarifies that no covenant can be made which obliges us *not to* defend ourselves from force, be it death, injury, or imprisonment, since men necessarily choose the lesser evil, which is *danger* of death in resisting, rather than the greater, which is *certainty* of death in not resisting (Hobbes 1996, 93). Since a covenant that effectively obliges one to abandon or transfer the rights to life and liberty is null and void by default, this makes it clear that these rights are inalienable in Hobbes; this leaves us with the interesting question of the right to property, which is quite prominent in Locke (Shanks 2019, 311). Although Hobbes barely touches upon it, his definition of fundamental rights also implies that it is inalienable, albeit in a narrow, minimalistic context.

To understand precisely what Hobbes comprehends by this minimalistically-defined right to property, let’s go back to that interesting formulation, “life, and the means of so preserving life, as not to be weary of it” (Hobbes 1996, 88): the means of preserving life here implicitly refer to food, drink, medicine and lodging – the basic material necessities of life. This interpretation is further supported by Hobbes’ view that stealing during famine is legitimate (Hobbes 1996, 200).⁶ Obviously, his conception of fundamental rights isn’t quite as sophisticated as Locke’s, and the two significantly part ways both on the source and the extent of

---

⁶ Keith Thomas notes that, at the time, this wasn’t a purely academic issue, since the tailors of Hobbes’ home town were reduced to pilfering (petty theft) in the early seventeenth century (Thomas 1963, 225). Charity is a significant counterbalance to property in Locke (Udi 2015), while Hobbes believes that people should not be left to its uncertainty (Hobbes 1996, 230).

the property right;⁷ nevertheless, we see that Hobbes has expressed an earlier, more rudimentary, but essentially no less comprehensive view of fundamental rights.

This ultimately brings us back to the distinction between natural and inalienable rights that we opened this chapter with, and the question we posed: how can I exercise my right to protect my life if it has the same normative value as your right to kill me? By now, the answer should be clear. Hobbes defines a contract as a mutual transferring of rights (Hobbes 1996, 89). At the same time, though, he specifies that certain rights, such as the rights to life, liberty, and property, cannot be transferred under any circumstances (93). The implication is that any other rights outside of those can be transferred, and foremost among these is the right to the arbitrary use of force, which Hobbes describes as the “right to every thing; even to another’s body” (87).

Since the goal of the social contract is to create a common power among men, which would enact laws and solve disputes, therefore standing supreme in relation to the power of any single man, the abandonment of the right to the arbitrary use of force (which is natural in the sense that it stems from the normative circumstances of the state of nature), and the transfer of the right to the use of force to the sovereign (except in self-defense and other niche cases) is absolutely essential. So much so, in fact, that the social contract could not even be conceived of without the abandonment and transfer of this right. However, the enactment of the social contract in Hobbes comes with its own set of problems, which, finally, brings us to one of the most complex issues in Hobbes’ political thought – the seeming rift between inalienable rights and the power of the absolute sovereign.

Namely, the question that we tackle here, in the last, is: how can fundamental rights coexist with absolute sovereignty? To begin, we first need to remember that Hobbes holds a corporatist view of the state, in the sense that he perceives it as an artificial man, with the sovereignty being the soul, the magistrates – the joints, etc. (Hobbes 1996, 7). Following on

---

⁷ This is because Locke derives the right to property from the right to liberty, and places as its only limit that there be *enough and as good* resources left for other people to claim by their labor (Locke 2003, 112) – the so-called *Lockean proviso* (Waldron 2005, 89). Hobbes, on the other hand, derives it from the right to life, limits it by the means necessary to one’s preservation, and distinguishes it from the *right to ownership*, the extent of which he ultimately leaves in the hands of the state (Thomas 1963, 164).

from that, he sees peace and stability as good health, unrest and revolt as disease, and civil war as death. Toward the conclusion of the *Leviathan's* discussion of civil government, Hobbes states that the usual cause of the collapse of states is their imperfect foundation, which is mainly reducible to a lack of absolute and arbitrary legislative power (470).

In fact, some authors (e.g., Ward) go so far as to claim that, since the sovereign has made no covenant with the subjects, he can do no injustice (Ward 2020, 826). Now, despite keeping Hobbes' corporatist interpretation of the state in mind, the issue we are dealing with is laid bare here: on the one hand, the rights to life, liberty, and property are inalienable; on the other, absolute and arbitrary legislative power is, in most cases, necessary for the state's preservation. One is inalienable, the other is necessary, but their coexistence is contradictory. Hobbes was apparently aware of this, since he pointed out that the sovereign's right to the life and death of his subjects is consistent with their rights and liberties (Hobbes 1996, 141). While this acknowledges the contradiction, it does not solve it.

However, in discussing the *true* freedoms of subjects, Hobbes states that a man, even if *justly* condemned, cannot be expected to submit to execution, torture, or admission of guilt without the assurance of pardon, or perform any kind of dangerous or dishonorable duty, *unless his refusal frustrates the end for which sovereignty was ordained* (Hobbes 1996, 144–145). This ought to be emphasized as Hobbes' definitive statement on inalienable rights, since it, at least partially, resolves the aforementioned contradiction: fundamental rights can coexist with the absolute (though not necessarily arbitrary) power of the sovereign because regardless of said power, his subjects retain the right to disobey and even resist him in a wide variety of cases, except those where their disobedience or resistance would call into question the survival of the state. In ordinary cases, the subject would have the right to do what the sovereign hasn't prohibited, or abstain from what he hasn't commanded (Sorell 2021).

In addition, Hobbes points out that a man has no right to resist the 'sword of the state' in defense of another; however, those who oppose the sovereign can unite against the state for their own preservation; this right, however, doesn't apply to those who were pardoned for their crimes (Hobbes 1996, 145). This is consistent with the crucial characteristic of individuality of natural rights – that is, the fact that they apply to individuals and not groups of people, and, hence, while states

can constitutionally recognize them for all people, each individual is empowered only to defend from the encroachment upon his rights alone (Matić 2024, 103). However, Hobbes' complex position on the issue of collective defense of rights has engendered debates that pertain even to the topic of the right to secession (Ward 2017).

Hobbes' 'solution' of the contradiction of coexistence between inalienable rights and the absolute power of the sovereign, however, opens up another problem: namely, while we may well have the right to resist execution, imprisonment, torture, etc. *alone*, the question plainly is – what good does the right to resist the 'sword of the state' alone actually do one? Sure enough, we can struggle while being taken to the gallows, or thrown in prison, but we will be hung/imprisoned all the same. In fact, Hobbes was well aware of this, since, when he said that men choose the danger of death in resisting instead of certainty in not resisting, he also pointed out that this is why prisoners are escorted by armed guards (Hobbes 1996, 93).

This, then, opens up a topic that would merit its own separate examination: namely, might there be an ontological distinction between individual rights as seen in Hobbes and those in, for example, Locke? Could it be that, while Locke sees rights as binding legal provisions (after the formation of the social contract), Hobbes sees them as perhaps no more than psychological principles? A kind of survival instinct given a slightly more sophisticated form? Or could it be that, despite these contradictions and their solutions that produce yet more contradictions, there is, indeed, an interpretation of Hobbes that elevates his views above Tarleton's condemnation of "despotic doctrine"?

CONCLUSION

As the progenitor of the social contract theory, we owe to Hobbes the pre-scientific, philosophical discovery that the state hadn't existed forever. At the same time, however, his theory came with the inevitable problems and contradictions that usually plague the first attempts to address any serious philosophical or scientific issue. However, the apparent contradiction between his view of inalienable rights and absolute sovereignty notwithstanding, his distinctly pessimistic, negative view of the state of nature remains one of the concepts he is most famous for. For that reason, we could go so far as to say that one of the main points of Hobbes' theory isn't that the state hadn't existed since the

inception of humankind, but that its creation was essential wherever and whenever it did not exist, to supplant the horrific alternative – a state in which there is no progress, culture, or industry, a state in which human life is “solitary, poor, nasty, brutish, and short” (Hobbes 1996, 84).

The creation of the state, however, inevitably brought along its own set of problems, not the least of which is the fact that the effectively boundless freedom of the state of nature, flawed though it may be, came to be replaced by absolute sovereignty, which inherently carried with it the danger of fundamental rights being abridged. Seeing as one of the goals of the social contract theory was to find the balance between replacing the chaotic conditions of the state of nature with the stability of society, while also ensuring that essential natural rights don't fall by the wayside as a result of that transition, Hobbes strove to demonstrate the compatibility of absolute sovereignty with the rights and freedoms of subjects. He presented an intriguing argument that nonetheless leaves some confusion about whether inalienable rights in his view function as legal principles that guarantee certain freedoms, or rather as psychological precepts that merely drive us toward specific actions and behaviors.

REFERENCES

- Aristotle. 1998. *Politics*, C. D. C. Reeve (ed.). Indianapolis/Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Betts, Christopher. 1994. “Introduction”. *The Social Contract*, Christopher Betts (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Canessa, Andrew, and Manuela Lavinás Picq. 2024. *Savages and Citizens: How Indigeneity Shapes the State*. Tucson: University of Arizona Press.
- Hobbes, Thomas. 1996. *Leviathan*, J. C. A. Gaskin (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Hobbes, Thomas. 1998. *De Cive*, Richard Tuck and Michael Silverthorne (eds.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, Immanuel. 2006. “Anthropology from a Pragmatic Point of View, Part 2, Section E.” In *Toward Perpetual Peace and Other Writings on Politics, Peace, and History*, ed. Pauline Kleingeld, 164–176. New Haven: Yale University Press.
- Locke, John. 2003. *Two Treatises of Government*, Ian Shapiro (ed.). New Haven and London: Yale University Press.

- Matić, Ivan. 2024. *Natural Rights in Contractualist Thought*. Institute for Political Studies, Belgrade.
- Morgan, Lewis. 1877. *Ancient Society*. Chicago: Charles H. Herr & Company.
- Plato. 2004. *Republic*, C. D. C. Reeve (ed.). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Przybylinski, Stephen. 2023. *Theorising Justice: A Primer for Social Scientists*. Bristol: Bristol University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques. 1994. *The Social Contract*, Christopher Betts (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Simmons, John. 1989. "Locke's State of Nature." *Political Theory* 17 (3): 449–470. DOI: 10.1177/0090591789017003005
- Shanks, Torrey. 2019. "The Rhetoric of Self-Ownership." *Political Theory* 47 (3): 311–337. DOI: 10.1177/0090591718786471
- Sorell, Tom. 2021. "Hobbes' Peace Dividend." *History of Philosophy Quarterly* 38 (2): 137–154. DOI: 10.5406/21521026.38.2.03
- Tarlton, Charles. 2001. "The Despotical Doctrine of Hobbes, Part I: The Liberalization of Leviathan." *History of Political Thought* 22 (4): 587–618.
- Thomas, Keith. 1963. "The Social Origins of Hobbes' Political Thought." K. C. Brown (ed.), *Hobbes Studies*. Oxford: Basil Blackwell: 185–236.
- Udi, Juliana. 2015. "Locke and the Fundamental Right to Preservation: On the Convergence of Charity and Property Rights." *The Review of Politics* 77 (2): 191–215. DOI: 10.1017/S0034670515000030
- Waldron, Jeremy. 2005. "Nozick and Locke: Filling the Space of Rights." In *Natural Rights Liberalism from Locke to Nozick*, eds. Ellen Paul, Fred Miller, and Jeffrey Paul, 81–110. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ward, Lee. 2017. "Thomas Hobbes and John Locke on a Liberal Right of Secession." *Political Research Quarterly* 70 (4): 876–888. DOI: 10.1177/1065912917717818
- Ward, Lee. 2020. "Equity and Political Economy in Thomas Hobbes." *American Journal of Political Science* 64 (4): 823–836. DOI: 10.1111/ajps.12507
- Zorzi, Graedon. 2019. "Liberalism and Locke's Philosophical Anthropology." *The Review of Politics* 81 (2): 183–205. DOI: 10.1017/S0034670518001183

Иван Матић*

Институт за политичке студије, Београд

ХОБСОВО СХВАТАЊЕ ЖИВОТА У ПРИРОДНОМ СТАЊУ И ЊЕГОВЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ**

Резиме

У озлоглашеном параграфу у свом *magnum opus*-у, *Левијатану*, Томас Хобс описује оно што сматра бедним условима човечанства у природном стању, закључујући да је људски живот у овом стању „самотан, сиромашан, ужасан, бруталан и кратак” (Hobbes 1996, 84). Овај опис природног стања, не само да је у оштром контрасту наспрам Локовог и Русоовог схватања, него успоставља и наизглед неодржив темељ за неке од правних концепата које ће Хобс касније извести. Да бисмо разумели релевантност и импликације ове тврдње, најпре ћемо истражити како је концепт природног стања уопште настао. Затим ћемо размотрити специфичности Хобсовог описа овог стања, указујући на одређене детаље који често бивају занемарени. Овде се пре свега истиче чињеница да се он не везује нужно за константно стање рата, већ за околности у којима су мир и сарадња дугорочно неодрживи, с обзиром на непостојање заједнички препознатог ауторитета међу људима. Након тога ћемо анализирати шта су неки од Хобсових критичара имали да кажу по овом питању и како је он превентивно бранио своје тврдње, односно како би могао да одговори на критике на основу своје теорије. Хобс је био свестан суровости стања које описује и чињенице да ће такав опит наићи на оштру критику и баш због тога је на основу животних примера покушао да илуструје да су његова уверења, ма колико контроверзна, истовремено интуитивнија и раширенија него што бисмо можда претпоставили. Напокон, истражићемо нешто што би могло бити најкомплексније и најинтригантније питање везано

* Имејл: ivan090790@gmail.com; ORCID: 0009-0004-9600-7078

** Овај рад је написан у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

за ову тему: наиме, како одбрана природних права као неосуђивих може бити изграђена на темељу хаотичног природног стања које карактеришу оскудица и конфликт.

Кључне речи: природно стање, ратно стање, природна права, Хобс,
Левијатан

---

* Овај рукопис је примљен 3. јуна 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

УДК 327:620.92(470)"20"

DOI 10.5937/spm93-60233

Осврт

Српска политичка мисао

број 5/2025.

Vol. 93

стр. 163-177

Elena M. Malysheva*

Adyge State University, Maykop, Republic of Adygea, Russian Federation

THE ENERGY FACTOR AMID MODERN GEOPOLITICAL RISKS: ENSURING RUSSIA'S NATIONAL AND STATE SECURITY**

Russia is among the global leaders in hydrocarbon reserves, energy production volumes, and the development and application of nuclear energy technologies.

The International Energy Agency (IEA), under the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), has highlighted the growing demand for an evolving level of energy security. According to the Doctor of Economics, Professor, and Head of Sector at IMEMO RAS, Vladislav Stepanovich Zagashvili (*Владислав Степанович Загашвили*), diversification is a crucial risk management tool for ensuring economic security in the context of fluctuating global energy market prices. He notes that the extractive sector creates 12% of the added value in manufacturing and transportation and storage enterprises. However, structural transformation under external financial, technological, and internal demographic constraints and risks is challenging. The primary condition for the success of such a strategy is creating a favorable

* E-mail: emalysheva@yandex.ru; ORCID: /

** This paper was presented at the conference "Geopolitics of Energy in the Western Balkans – Challenges and Opportunities," held on February 27–28, 2025, at the Institute for Political Studies, and organized by the University "Union–Nikola Tesla," Belgrade and the Institute for Political Studies, Belgrade.

business environment and overcoming the isolation in which Russia has found itself on the international stage (Загашвили 2016, 52–60).

The foundation of Russia's energy infrastructure is generally understood to rest upon three principal elements: the Unified Energy System, the Unified Gas Supply System, and an extensive network of trunk pipelines for the transport of oil and petroleum products, which collectively constitute one of the longest pipeline systems in the world. Russia ranks second globally (after the United States of America [USA]) regarding the number of natural zones it spans. Its territory stretches 4,500 km from north to south. It includes 10 climatic zones: tundra, taiga, mixed and broadleaf forests, steppe, desert, subtropics, the subarctic zone in the northern latitudes, the Arctic zone with extreme cold, permafrost, and deserts (Хромов 2020).

The role of energy and international energy policy in modern geopolitical realities has been thoroughly explored in the works of Professor Stanislav Zakharovich Zhiznin (*Станислав Захарович Жизнин*), of the International Institute of Energy Policy and Diplomacy at Moscow State Institute of International Relations MGIMO (MGIMO) and Gubkin Russian State University of Oil and Gas, and President of the Center for Energy Diplomacy and Geopolitics, Doctor of Economics (Жизнин 2006). Zhiznin is a leading Russian expert on international energy security, geopolitics, and energy economics (Жизнин 2010).

His works examine key issues such as the modernization of Russia's fuel and energy complex (FEC) and the multilateral international dimensions of this modernization. Zhiznin emphasizes that modernization must involve the development of public-private partnerships and international cooperation, with consideration of foreign experience. He explores the resource and technological aspects of global energy diplomacy through the lens of national energy security as a component of a state's foreign policy.

Analyzing Russia's energy policy, Zhiznin interprets it within the context of realistically understanding Russia's place in global energy geopolitics and geo-economics, which he sees as defining factors of international energy diplomacy. He considers Russia's national energy security at the regional and global levels through multiple influencing factors.

Delving into core processes in global energy, the scholar evaluates Russia's potential in international energy markets and explores the geopolitical motives behind its energy diplomacy. He reaffirms that

partnership development and international cooperation are necessary during modernization. The national energy security perspective, as part of a country's diplomacy, remains central to his analysis.

Zhiznin also examines Russia's practical relations with major players in global energy policy at both the regional and international levels. In his most recognized work, "Russia's Energy Diplomacy: Economy, Politics, Practice," he details the tools of modern energy diplomacy and the international operations of leading oil giants. He convincingly argues that in contemporary international relations – laden with risks to national sovereignty and trade in oil and gas resources – Russia's sustainable geopolitical status heavily depends on the effectiveness of its diplomatic efforts (Жизнин 2010, 8–21).

In considering Russia's role in global energy geopolitics, Zhiznin notes that "energy geopolitics" is often used in scholarly practice in conjunction with geo-economics, though it lacks a precise definition. He proposes that the term should encompass not only geographic factors tied to energy but also issues of development and transport of energy resources, including expanding pipeline routes. Geopolitical factors increasingly influence the global energy sector (Жизнин 2006, 640).

The overarching issue of multifaceted national security has remained consistently relevant and at the forefront of the Russian state's agenda.

After the collapse of the Soviet Union, Russia experienced a geopolitical crisis, facing the risk of becoming a regional power with limited international capabilities and the real prospect of turning into a raw materials appendage – not only of the West but also of the East.

Since March 2022, the United States has imposed a total ban on the supply of all energy carriers (except nuclear fuel) from Russia – oil, gas, and coal – to set an example for other countries. The sanctions on Russian oil exports have caused deficiencies in the countries implementing the restrictions. Under the conditions of geopolitical transformation, Russia's oil industry was reoriented toward the Asian market in response to European anti-Russian sanctions. Unlike the gas sector, which has more complex infrastructure, the shipment and receipt of oil and petroleum products are more straightforward. Russia did not experience a significant decrease in exports due to the technical restrictions imposed by sanctions.

From 2022 to 2023, the largest market for Russian oil transported by sea became India, with trade relations actively developing. Russia also

succeeded in establishing a parallel import system with China, which remains the most significant partner for pipeline-delivered oil. The United States – previously the largest consumer of Russian petroleum products until 2022 – was surpassed by Turkey in 2024. Much Russian oil purchased through the Turkish market is re-exported to European Union countries. According to a leading expert of the National Security Foundation of the Russian Federation Igor V. Yushkov (*Игорь В. Юшков*), “despite claims regarding different origins of petroleum products, the formal volumes of purchase and sale match” (Юшков 2024, 18–32).

Russian oil and petroleum products are also supplied to the Middle East and African countries. Analysts note that “although Arab countries are producers themselves, some – such as Libya – purchase Russian petroleum products for their domestic markets, while exporting their oil and products at higher prices” (Юшков 2024, 27).

The Russian Federation is developing and consistently implementing a geostrategic model of energy sovereignty within the context of a comprehensive system of Eurasian cooperation and integration through formats such as the Eurasian Economic Union (EAEU), Shanghai Cooperation Organisation (SCO), BRICS, and Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) (Шарипов 2016, 197–204).

In the monograph by Sergey V. Biryukov (*Сергей Владимирович Бирюков*), *Geopolitical Potential for the Development of Russia’s Energy Sector and Its Energy Security Issues*, published in 2002, the author explores the theory of global energy challenges and sustainable societal development, geopolitical aspects of the energy sector’s potential, and issues of ensuring Russia’s energy security. At the start of the 2000s, Russia’s foreign economic and foreign policy activities were aimed at seeking strategic partners in the Commonwealth of Independent States (CIS) countries, Europe, and Asia. To ensure stability on the Eurasian continent, integration processes were activated to form a Eurasian energy space (Бирюков 2002, 228).

In 2013, the Institute for Energy Strategy prepared a collective work on the strategy for the development of Russia’s energy sector, spanning 798 pages (Бушуев *и др.* 2013). Three years later, in 2016, a collective monograph was published by a team directly involved in drafting the Energy Strategy of Russia for the Period up to 2035 (developed between 2013 and 2015). The monograph substantiates Russia’s energy policy for the foreseeable future. It provides forecasts

for the development of the fuel and energy complex, as well as general plans for the development of individual energy sectors:

“As of today, Russia provides about 10% of the world’s primary energy production and holds leading positions in oil, gas, and coal extraction, as well as supplying energy resources to international markets. Russia possesses the world’s largest reserves of fossil fuels, though a significant portion remains to be explored. Successful development of the energy complex’s geological exploration and processing sectors, combined with a balanced foreign energy policy, enables Russia to strengthen its position in global fossil fuel markets” (Бушыев *и др.* 2016, 53).

The energy sector is a key economic, social, and political industry for many countries. National security depends on the condition of the fuel and energy complex, which is why state authorities place special emphasis on energy security issues. The Russian FEC remains under particularly close attention from the government due to the deepening energy interdependence of countries and the internationalization and globalization of energy (Жизнин 2010, 3).

In 2009, the Russian Federal Law No. 261-FZ on Energy Conservation and Increasing Energy Efficiency came into force. Issues of the Russian FEC are included in the agenda of the Commission under the President of the Russian Federation for Modernization and Technological Development of the Economy.

These issues were discussed during the meeting of the Russian Security Council on December 13, 2010, titled On the Status and Measures to Ensure the Energy Security of the Russian Federation, where a decision was made to draft the Energy Security Doctrine and to develop measures for the modernization of the country’s FEC. Two weeks later, on December 27, 2010, the Russian government approved the State Program for Energy Conservation and Energy Efficiency until 2020.

On January 30, 2012, in the article *We Need a New Economy*, Russian President Vladimir Putin (*Владимир Путин*) emphasized that Russia’s economy must become efficient, with high labor productivity and low energy intensity. In addition to a modern fuel and energy complex, other competitive sectors would be developed. The goal was that by 2020, the share of high-tech and knowledge-based industries in GDP should increase by 1.5 times, and high-tech exports should double (Путин 2012).

The Energy Security Concept of Russia has been developed, reflecting the country's stance on "green energy" and its role in international relations. The green energy concept is based on transitioning to a carbon-free economy, utilizing natural renewable energy sources such as solar, wind, water, geothermal, and others, and is supported by collective international commitments. It must be acknowledged that climate change represents a global challenge that requires coordinated efforts beyond national borders.

By Presidential Decree No. 216 of May 13, 2019, the *Energy Security Doctrine* of the Russian Federation was adopted to replace the outdated doctrine from November 29, 2012. The new doctrine identifies domestic, socio-political, manufactured, environmental, foreign economic, and foreign political threats. It formulates a set of measures and key tasks to ensure the country's and its regions' security.

A foreign policy challenge to energy security is the intensification of international efforts to implement climate policy and accelerate the transition to a "green economy."

Article 10 of the *Energy Security Doctrine* affirms that the Russian Federation expresses support for global initiatives to address climate change and signals its willingness to cooperate internationally in this field. Nevertheless, the document underscores that Russia's engagement in international climate governance is conditional, being pursued only insofar as such policies are compatible with its national interests – namely, the enhancement of citizens' quality of life, the protection of the environment, and the sustainable management of natural resources. "Russia considers it unacceptable to approach climate change and environmental protection from a biased perspective, to infringe on the interests of energy-producing states, or to deliberately ignore such sustainable development aspects as universal energy access and the development of clean hydrocarbon energy technologies" (*Гарант.ру* 2019).

Among the external economic factors influencing energy security are several notable developments: the gradual shift of the global economic growth center toward the Asia-Pacific region; a deceleration in the overall expansion of energy demand accompanied by changes in its structure, partly resulting from the replacement of petroleum products with alternative energy sources, advances in energy conservation, and improvements in energy efficiency; the broadening of the worldwide hydrocarbon resource base; intensifying competition among energy-

exporting states; the steady increase in liquefied natural gas (LNG) production; and the growing proportion of renewable energy within the global energy balance. The production and use of green energy help reduce greenhouse gas emissions and other pollutants, and mitigate the negative impact on the environment and climate change. Through the European Green Deal, the EU and the US have declared their commitment to actively developing “green” energy, aiming to achieve net-zero carbon emissions by 2050. On December 12, 2015, the Paris Agreement was adopted, marking the beginning of the transition to a low-carbon world and a carbon-free economy. Traditional energy sources such as oil, coal, and gas are major contributors to environmental pollution and climate change. A global shift from fossil fuels to renewable energy sources – i.e., to a low- or zero-carbon economy in line with the Paris Agreement – could be realized by the mid-21st century (*RIA* 2019).

As of February 2023, 194 countries, including the Russian Federation, had joined the Paris Climate Agreement. This issue has not gone unnoticed in Russian historiography and has been the subject of research by several prominent scholars. Russian researchers have developed their perspective on “energy geopolitics – the green path.” Russia has always emphasized its commitment to the values of environmental and climate agendas and, at the current stage, actively participates in implementing global climate policy. However, throughout the evolution of international climate policy – especially in recent times – Russia, as a key actor on the international stage and the world’s largest exporter of natural gas, has faced resistance from unfriendly nations. While major global players such as the EU and the US are moving swiftly toward green energy development, Russia has been less eager to completely shift its focus away from traditional hydrocarbon exports.

According to Russian scholars, the energy sector will become increasingly diversified and adaptable to rapidly changing conditions. Nevertheless, the overall development trend will point toward transitioning from “fuel-based” energy to an “electric world,” the most convenient and efficient form of energy consumption. As energy sources evolve, resource globalization and competition for hydrocarbon energy will give way to regionalization and self-sufficiency among leading energy-importing countries. It is unrealistic to expect the world to fully transition from the hydrocarbon era to one dominated solely by green energy. A more likely scenario, according to Russian experts, is one of diversified development, in which all economically, technologically, and

ecologically viable forms of energy – both traditional and non-traditional hydrocarbons, renewables, biofuels, etc. – will be used for electricity generation, which serves as the final energy source for all consumer categories (Бушьев и др. 2016, 90).

In this context, it is deemed necessary to strengthen cooperation with friendly countries within such international organizations as the Gas Exporting Countries Forum (GECF), BRICS, and the SCO, which share Russia's stance on climate change issues and support its efforts to develop mutually beneficial strategies for using traditional energy sources amid the energy transition. Russia advocates for international climate initiatives that are advantageous to all parties and for minimizing the negative consequences of the global climate agenda (Серёгина 2023, 116).

Regarding whether nuclear energy can be considered “green,” the European Commission classified nuclear power as such. It permitted the construction of nuclear power plants until 2045, stipulating that nuclear reactors must meet high safety standards. According to experts, current global leaders in green energy development include China, Denmark, Kenya, India, and Iceland. China is universally acknowledged as the global leader in investments in clean energy technologies. China, the United States, India, Japan, Russia, and Canada are the top electricity producers. Primary hydropower resources are held by Brazil, Canada, Sweden, and Norway, which together account for over 75% of the world's hydroelectric generation.

In foreign historiography, a recognized expert in resource geopolitics is Michael T. Klare, professor of peace and world security studies at Hampshire College (Massachusetts, USA), national security correspondent for *The Nation* magazine, and author of fourteen international energy policy and security books. He argues that a new chapter has begun in international politics, in which government control over energy resources becomes a central concern. Klare urges the need for coordinated plans and rational approaches to resource usage. It is hard to disagree with his view – international cooperation is the only path to survival. In today's radically changed world, Klare writes that Russia has “transformed from a battered loser of the Cold War into an arrogant broker of Eurasian energy” (Klare 2008). At the same time, the United States is now forced to compete with the emerging power of “Chindia”. As a unique resource for modern industrial society, oil remains the source of 40% of the world's energy supply and 98% of transport energy. The oil

market remains the most critical and influential, with intense competition for dominant positions (Klare 2008).

On the topic of energy geopolitics, the work of French scholar Jean-Pierre Favenec is regarded in historiography as a “comprehensive treatise on the geopolitical influence of energy,” offering insights into the political, economic, and social complexities of energy supply and its impact on national governments and NGOs. In his monograph *Geopolitics of Energy*, Favenec presents an overview of global energy markets through a geopolitical lens. He shares his assessments of the political dimensions of energy in various world regions. Energy is becoming a key issue in geopolitics, generating conflicts between countries and becoming a significant topic on the international political agenda, thereby gaining strategic significance in the historical evolution of the energy market. Favenec’s book offers valuable information on energy markets, energy security challenges in the global economy, and future problems facing competing regions (Favenec 2009).

The important role of the Russian Federation in ensuring Serbia’s energy security and its position as a guarantor of the country’s energy stability amid the crisis engulfing Europe was highlighted during a meeting with Russian Ambassador to Belgrade Alexander Botsan-Kharchenko (*Александр Ботан-Харченко*). Thanks to Russia, “despite the energy crisis affecting all of Europe, Serbian citizens can count on uninterrupted supplies of all petroleum products,” stated Serbia’s Minister of Mining and Energy, Dubravka Đedović-Handanović. “The Russian Federation is our key energy partner, and in these difficult times, the importance of constructing the Balkan Stream gas pipeline has become evident – it contributes to Serbia’s energy stability and security. We have ensured a stable gas supply for both citizens and the economy, and together with our Russian partners, we have commissioned the Pančevo thermal power plant (TE-TO), the country’s first combined-cycle power plant for producing electricity and heat from natural gas, one of the cleanest fuel types” (*TACC* 2023).

According to the Prime Minister of the Republic of Srpska, Radovan Višković, “if Europe seeks the well-being of its citizens, it must begin a dialogue with Russia and resolve the issue of energy supplies from Russia for the benefit not only of the current, but also of future generations. Europe cannot stabilize its future without Russian energy resources” (*TACC* 2024).

In an exclusive interview with the publication *About Serbia* in Russian, Serbian politician and Doctor of Technical Sciences Miroslav Parović (Мирослав Парович) spoke about the challenges facing Serbia's energy sector. He believes the "green transition" policy is being imposed on Belgrade. At the same time, Serbia's Minister of Mining and Energy, Dubravka Đedović-Handanović, is "dreaming of the American dream," and "the Chinese are preparing for a proxy war with the U.S. on Serbian territory." He believes the "green transition" should be viewed from two angles: the energy profession and politics. Serbia must transition to so-called "green technologies," given that its accessible coal reserves – currently the primary source of electricity generation – are running out. The "green transition," he argues, is a competition between great powers for dominance in technologies and energy sources. On this basis, the strongest alliances are formed, as it is difficult to turn away from a country that supplies you with strategic goods (Басенков 2023).

The legal framework of Serbia – EU energy relations is discussed by Serbian legal scholars Dragan Divljak and Bojan Nešić. The energy sector is strategic in all countries and affects positive economic and social development. Achieving optimal goals in this area is impossible today without international cooperation and the establishment of bilateral and regional agreements between states. In early December 2015, the Parliament of the Republic of Serbia adopted the Energy Development Strategy of the Republic of Serbia until 2030. The strategy emphasizes that "the development of legal norms in Serbia's energy sector must move toward alignment with European Union legislation and practical implementation of its goals and regulations, with forecasts outlined up to 2030" (Дивљак и Нешић 2018, 91).

In March 2023, Serbian Foreign Minister Ivica Dačić, commenting on the sanctions policy of Western countries – which, despite the imposed measures, managed to increase trade with Russia – stated that trade turnover between Russia and Serbia had declined. However, in the long run, "the resilience of energy cooperation between Moscow and Belgrade is highly likely to remain unshakable" (*Georgia Today* 2023). "Even if Belgrade ultimately decides to impose sanctions against Moscow, the energy sector, due to the high level of interdependence between Serbian and Russian businesses (even considering growing logistical challenges), is highly likely to remain unaffected" (*Georgia Today* 2023).

In 2003, the government of the Russian Federation approved the energy strategy of Russia for 2020, and in 2019, Presidential Decree No.

216 dated May 13 introduced the energy security doctrine of the Russian Federation to ensure energy security. The legal basis of the Doctrine includes the Constitution, federal laws, and legal acts of the President and the Government of the Russian Federation. The Decree of President Vladimir V. Putin dated May 13, 2019, states that “Russia’s full-scale participation in ensuring international energy security is hindered by restrictive measures introduced by several foreign states against the oil and gas sectors of its energy complex, as well as opposition by some foreign states and international organizations to energy projects involving the Russian Federation” (*Гарант.ру* 2019).

The role of economic and scientific-technical security, as well as international energy policy, remains in sharp focus for the leadership of the Russian state and consistently stays on the agenda of central government bodies. Long-term programs are developed and periodically updated, including: the Environmental Doctrine of the Russian Federation, approved by the Government’s order on August 31, 2002; the Energy Strategy of Russia until 2030, approved on November 13, 2009; the Energy Security Doctrine, by Presidential Decree dated May 13, 2019; and the Energy Strategy of the Russian Federation until 2035, approved by Government Order on June 9, 2020 (*Гарант.ру* 2019).

The revised Energy Security Doctrine functions as a key strategic planning instrument within the Russian Federation. Its primary purpose is safeguarding national security by providing a framework for addressing energy-related challenges. To guarantee sustainable economic development, strengthen sovereignty, and ensure state security, openness to the world, fair competition, high efficiency, and technological advancement, President Putin signed a decree on May 7, 2024, titled On the National Development Goals of the Russian Federation for the Period Until 2030 and the Long-Term Perspective Until 2036. The preamble outlines target indicators and tasks that define the achievement of national goals.

Among the 11 key goals, paragraph 5 includes “Environmental Well-being.” By 2030, it envisions creating a circular economy that ensures 100% sorting of annually generated municipal solid waste, burial of no more than 50% of such waste, and inclusion of at least 25% of production and consumption waste in the economic cycle as secondary resources. By 2036, the goal is to halve emissions of hazardous pollutants with the most significant adverse environmental and health impacts in cities with high or very high levels of air pollution. Furthermore,

by 2030, at least 50 hazardous environmental damage sites will be eliminated, and by 2036, at least 50% of Class I and II hazardous waste will be processed or neutralized (*Гарант.ру* 2019).

The issue of “green energy” and its role in international relations is also reflected in Russia’s Energy Security Concept. It states that the Russian Federation is ready to cooperate in this and other areas with all states and supports international efforts to combat climate change. However, it underscores that Russia’s full-scale participation in ensuring international energy security is obstructed by restrictive measures introduced by several foreign states against its energy sector’s oil and gas industries and opposition from these states and international organizations to energy projects involving Russia.

The role of Russia’s energy resources in the European economy is beyond doubt: coal, oil, and gas account for about 80% of global energy production. In 2022, Russian natural gas comprised 33% of total gas imports, oil – 23%, and coal provided 30% of Europe’s imports. Last year, Russia accounted for around 19% of Europe’s gas supply (Gross and Stelzenmuller 2024). There has been a noted increase in the share of renewable sources in global electricity production, which reached 14% in 2022 due to the commissioning of solar and wind power plants. Of this growth, 72% was attributable to solar energy. However, fossil fuel consumption as a percentage of primary energy remained at 82% (*WTC Moscow* 2023).

Improving energy efficiency and significantly reducing the energy intensity of the Russian economy are among the main priorities of the Energy Strategy of Russia until 2030, as well as of the country’s broader economic and scientific-technical policy. Russia contributes significantly to global energy security as one of the leading suppliers of energy resources to European and Asian markets. At the same time, Russia does not yet play a prominent role in the technological segment of European and Asian energy security. The country’s fuel and energy complex and related industries require replacing outdated and worn-out equipment, which demands enormous investments and access to modern energy technologies.

To initiate a process of technological modernization across all sectors of Russia’s FEC, effective mechanisms for public-private partnerships and the development of international cooperation are essential. The success of this process will significantly impact the domestic economic situation and the stability of Russia’s foreign

economic and geopolitical positions. Accordingly, providing foreign policy support for the modernization of Russia's FEC should become one of the priorities of Russia's energy diplomacy (Жизнин 2006).

The long-term goals for developing Russia's economy include improving its international production specialization, particularly since the Asian countries with expanding economic ties tend to be consumers, rather than producers, of advanced technologies. The economic sanctions imposed by the EU and the U.S. since 2014 have hurt Russian exports, particularly in the oil and gas sector. To mitigate the effects of these sanctions and safeguard the economy, Russia is shifting toward domestic equipment and technology production across all sectors. This process requires both time and investment. Russia's active efforts to diversify its economy are expected to minimize future risks (ТАСС 2016).

Based on its national interests, resources, and intellectual potential, Russia strives for sustainable development and contributes significantly to ensuring international energy security.

REFERENCES

- Favennec, Jean-Pierre. 2009. *Géopolitique de l'énergie: besoins, ressources, échanges mondiaux*. Paris: Editions Technip.
- Georgia Today. 2023. "Russia and Its Influence in the Balkans." August 24, 2023. Last Accessed on July 13, 2024. [https://georgiatoday.ge/russia-and-its-influence-in-the-balkans/#:~:text=In%20the%20longer%20run%2C%20Serbia%20\(%20I%2C,of%20Serbia%20\(%20I%2C%20Serbia%20\)%20itself](https://georgiatoday.ge/russia-and-its-influence-in-the-balkans/#:~:text=In%20the%20longer%20run%2C%20Serbia%20(%20I%2C,of%20Serbia%20(%20I%2C%20Serbia%20)%20itself)
- Gross, Samantha, and Constanze Stelzenmuller. 2024. "Europe's messy Russian gas divorce." *Brookings*, June 18, 2024. Last Accessed on July 13, 2024. <https://www.brookings.edu/articles/europes-messy-russian-gas-divorce/#:~:text=Russia's%20full%2Dscale%20invasion%20of,Italy%2C%20the%20next%20largest%20customer>
- Klare, Michael. 2008. *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.
- RIA. 2019. "Paris Agreement on Climate." 23.09.2019. Last Accessed on July 13, 2024. <https://ria.ru/20190923/1559007871.html>
- Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine. 2015. „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 101.
- WTC Moscow. 2023. „Мировой энергетический рынок в цифрах.” Дата обращения 13.07.2024. <https://wtcmoscow.ru/company/news/5325/>

- Басенков, Владимир. 2023. „Мирослав Парович: тот, кто контролирует энергосистему – управляет процессами в государстве.” *Ruserbia.com*. 02.10.2023. Дата обращения 13.07.2024. <https://ruserbia.com/economic/miroslav-parovich-tot-kto-kontroliruet-jenergosistemu-upravljaet-processami-v-gosudarstve/>
- Бирюков, Сергей Владимирович. 2002. *Геополитический потенциал развития энергетики России и проблемы её энергобезопасности: монография*. Москва: Спутник.
- Бушуев, Виталий В., Алексей А. Алексей Макаров, Александр М. Мастепанов, Владимир В. Саенко, Алексей А. Троицкий, и Владимир Б. Христенко [Бушуев и др.]. 2013. *Энергетика России. Стратегия развития*. Москва: Институт энергетической стратегии.
- Бушуев, Виталий В., Алексей И. Громов, Алексей М. Белогорьев, и Александр М. Мастепанов [Бушуев и др.]. 2016. *Энергетика России: постстратегический взгляд на 50 лет вперёд*. Москва: ИАЦ „Энергия.”
- Дивляк, Драган, и Бојан Нешић. 2018. „Правовые рамки отношений Сербии и ЕС в энергетической сфере.” *Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА)* (5): 84–93. DOI: 10.17803/2311-5998.2018.45.5.084-093
- Гарант.ру. 2019. „Указ Президента РФ от 13 мая 2019 г. № 216 „Об утверждении Доктрины энергетической безопасности Российской Федерации.” 14.05.2019. Дата обращения 13.07.2024. <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/72140884>
- Загашвили, Владислав С. 2016. „Диверсификация российской экономики в условиях санкций.” *Мировая экономика и международные отношения* 60 (6): 52–60.
- Жизнин, Станислав З. 2010. „Российская энергетическая дипломатия и международная энергетическая безопасность (геополитика и экономика).” *Балтийский регион* 1 (3): 8–21.
- Жизнин, Станислав З. 2006. *Энергетическая дипломатия России: экономика, политика, практика*. Москва: Ист Брук.
- Путин, Владимир. 2012. „Нам нужна новая экономика.” *Ведомости*. 30.01.2012. Дата обращения 13.07.2024. https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2012/01/30/o_nashih_ekonomicheskikh_zadachah
- Серёгина, Антонина А. 2023. „Перспективы зеленой энергетики для России.” *Геоэкономика энергетики* 1 (21): 108–122. DOI: 10.48137/26870703_2023_21_1_108

- TACC. 2016. „Все санкции Запада против России.” 06.09.2016. Дата обращения 13.07.2024. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1055587>
- TACC. 2023. „В Сербии заявили о важной роли РФ в обеспечении энергетической безопасности республики.” 27.01.2023. Дата обращения 13.07.2024. <https://tass.ru/ekonomika/16905343>
- TACC. 2024. „В Республике Сербской считают, что без энергоресурсов РФ у экономики Европы нет будущего.” 12.10.2024. Дата обращения 13.07.2024. <https://tass.ru/ekonomika/18989455>
- Хромов, Вадим. 2020. „Природные зоны России: Виды, названия, карта, климат, описание, почвы, характеристика, животные, растения, фото и видео.” *Научно-популярный журнал: „Как и Почему.”* 30.04.2020. Дата обращения 13.07.2024. <https://kipmu.ru/prirodnye-zony-rossii/>
- Шарипов, Шамиль Г. 2016. „Систематика энергетической геополитики партнёрства.” *Власть* 11: 197–204.
- Юшков, Игорь В. 2024. „Трансформация российской нефтяной отрасли в 2022–2023 годах.” *Геоэкономика энергетики* 1 (25): 18–32. DOI: 10.48137/26870703_2024_25_1_18

---

* Овај осврт је примљен 17. јула 2025. године, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције 20. августа 2025. године.

Ajzaz Wani*

*Strategic Studies Programme, Observer Research Foundation, New
Delhi, India*

EURASIAN REALIGNMENT: CENTRAL ASIA AS A KEY PLAYER IN EUROPEAN ENERGY SECURITY**

INTRODUCTION

Hydrocarbon energy resources like oil and gas have shaped global power dynamics. Their immense influence on geopolitics and economics has made them virtually synonymous with power. Since their discovery and widespread use, these resources have been intricately linked to national strategies, international relations, and the struggle for dominance. Historically, control over oil and gas has been a decisive factor in wars and territorial expansion. For instance, the European colonial era was partly fuelled by the search for these resources. Beyond military and territorial gains, oil and gas have become indispensable to modern life. The transition from coal to these fuels in the early 20th century marked the beginning of the “Hydrocarbon Age,” a period characterised by rapid societal development.

The ongoing Russia-Ukraine war and unrest in the Red Sea due to Israel-Palestine have disrupted supply chains and escalated geopolitical tension among the major global powers. Interruptions, disruptions, and congestion along the traditional routes have resulted in unprecedented energy and food shortages, impacting the European Union’s (EU) energy-import-driven economies. However, the EU has not been passive in the

---

* E-mail: ajzaz.wani@orfonline.org; ORCID 0000-0002-6347-2975

** This paper was presented at the conference “Geopolitics of Energy in the Western Balkans – Challenges and Opportunities,” held on February 27–28, 2025, at the Institute for Political Studies, and organized by the University “Union–Nikola Tesla”, Belgrade and the Institute for Political Studies, Belgrade.

face of these challenges. It has taken proactive steps to establish resilient, reliable, and, most importantly, diversified supply chains and sustainable transportation connections. This diversification and sustainability are vital to mitigating disruptions and shortages, demonstrating the EU's commitment to ensuring European energy security.

With their vast hydrocarbon resources and strategic locations, the Caucasus and Central Asia have emerged as pivotal players in the EU's quest for energy security. Europe's heavy reliance on Russian energy imports has become a significant vulnerability, particularly in the face of geopolitical tensions. The continent proactively seeks alternative energy sources to strengthen security and reduce dependence on a single supplier. Central Asia presents an attractive opportunity with its abundant natural gas and oil resources. The Russian aggression on Ukraine has forced Central Asian Countries to rethink their security dependence on Moscow. Moscow, after 2022, is now seen as a threat to sovereignty, stability, territorial integrity, and security. In Kazakhstan, the majority of people now blame Russia for the ongoing war. Similarly, in Kyrgyzstan, among younger generations, the sentiment is identical: more people blame Russia for the war in Ukraine and far fewer blame the US. The prolonged disturbances have also prevented European goods from reaching Central Asia via Russia and cut Central Asia's direct access to European markets. These geopolitical contestations, geoeconomic challenges, and security dilemmas have necessitated the EU and Central Asia reassess their foreign policy, particularly concerning strategic autonomy, sovereignty, safety, and stability in greater Eurasia.

Consequently, countries across Eurasia have been compelled to explore alternative and more resilient connectivity corridors to facilitate new trade routes and sustainable transport methods. The paper examines the evolving dynamics of recent trends in EU-Central Asia relations in the context of the ongoing Russia-Ukraine conflict and disruptions. It explains how the EU Central Asia can emerge as a key player in European energy security and what needs to be done to curtail infrastructure gaps.

EU-CENTRAL ASIA ENERGY RELATIONS

Soon after the breakup of the former Soviet Union in 1991, five Central Asian Republics (CARs) – Kazakhstan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Tajikistan, and Uzbekistan – had to deal with their lack of governance structures and economic issues like Inflation and low GDP.

However, these newly independent states possess abundant hydrocarbon resources, which hold immense potential for the future of European energy security. Kazakhstan is ranked 12th in the world for oil reserves and has significant gas resources. Additionally, Kazakhstan holds the second-largest uranium reserves, and Uzbekistan ranks fifth in uranium production. Turkmenistan has the fourth-largest gas reserves globally, with 13.4 trillion cubic meters and 20 billion tons of oil. Tajikistan and Kyrgyzstan have significant hydropower potential.

The EU's policy towards Central Asia began modestly, focusing on cultural ties and energy cooperation. The slow progress was due to the lack of direct security challenges from Central Asian countries. The Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (TACIS) program aimed to aid in the political and economic transformation of the newly independent countries. However, most funding went to transnational projects benefiting Ukraine and Russia. Despite this, TACIS contributed to poverty alleviation and institution-building in Central Asia. Other EU initiatives included programs for energy cooperation, infrastructure development, and partnership and cooperation agreements (PCA) at the bilateral level. These agreements aimed to enhance trade, economic relations, and political dialogue while emphasising compliance with EU regulations and standards, human rights, and the rule of law.

The EU's primary objective regarding Central Asia was to diversify energy resources, reducing reliance on Russia due to concerns about its reliability, particularly after the crises of 2006 and 2009 (Kramer 2009). The INOGATE initiative was launched in 1995 to achieve energy security goals, focusing on energy cooperation between the EU, CARs, and the Caucasus. This involved a meeting in Astana, Kazakhstan, in December 2006, where energy ministers discussed implementing the 'Baku Initiative – 2004.' The Baku Initiative – 2004 was a significant step in energy cooperation, as it emphasised energy supply security and compliance with EU and international energy market standards. Furthermore, the EU engaged in bilateral dialogues with CA countries such as Turkmenistan (gas), Kazakhstan (oil and gas), and Azerbaijan for energy supplies. "This led to high-profile EU officials visiting these countries for energy deals. In 2007, Russian President Putin convinced Turkmenistan and Kazakhstan to support Moscow's plan for constructing a gas pipeline from these two countries along the Caspian shore to Russia rather than towards the South Caucasus, which was favoured by the EU" (Dave 2008). Moscow's strategic move was to keep a monopoly over the EU's energy security.

“The Southern Corridor pipeline project (Nabucco) was a high priority for the EU, aiming to reduce dependence on Russia. The project involved private firms backed by political and financial support from the EU to transport gas from Turkmenistan, Azerbaijan, and Kazakhstan to the EU. Turkmen gas was planned to be delivered through a sub-sea Caspian extension to the new Baku–Tbilisi Erzerum (BTE). It will be further connected to a major European gas junction” (Dave 2008).

However, the EU cancelled the Nabucco and reduced its length from the original 3,900 km to 1,300 km because of disagreements and divergences within the participating states and finances within the EU (Weiss 2013). Additionally, alternative gas sources, like liquefied natural gas (LNG) shipments from the Middle East, were preferred (Jozwiak and Recknagel 2013). Furthermore, countries’ increased shale and liquified gas production decreased the EU’s natural gas demand. Moscow also responded to Nabucco with the construction of the North Stream pipeline and started exporting gas to Germany in 2011. Russia began working on a stream gas pipeline to maintain its monopoly over the EU’s energy supplies in 2012 (Dave 2008).

RUSSIA PREFERRED CHINA OVER THE EU IN CENTRAL ASIA

Russia adamantly considered CARs its “backyard” and was determined to prevent the countries from developing close ties with the US and Europe. The primary goal was to control regional energy politics, maintain a monopoly over Europe’s energy supplies, and block the European Union from accessing Central Asia’s extensive hydrocarbon reserves (Kaczmarek 2019). Russia struggled economically in the post-Soviet era, forcing it to create a “division of influence” with China over the region through ‘cooperative hegemony’ (Pedersen 2002, 677–696). Moscow and Beijing established the Shanghai Cooperation Organisation in 2001 as part of their cooperative hegemony. It has become a key platform for defence and security cooperation for both countries in the region.

China has also invested heavily in the hydrocarbon sector of CARs in the last three decades. China has constructed cross-country pipelines connecting Central Asia to Xinjiang to import gas from Turkmenistan and gas and oil from Kazakhstan and other Central Asian countries. President Xi Jinping has prioritised investments in Central Asia since taking office. China’s involvement in the Central Asian oil and gas sector dates back to

1997, when a \$9 billion deal was signed with Kazakhstan and the China National Petroleum Corporation (CNPC). Since then, CNPC has been a significant investor in the oil and gas sector of Central Asian countries, facilitating the entry of other Chinese state-owned and private firms in the energy sector. Following the 1997 deal, CNPC secured exploration licenses for various fields in Kazakhstan, Turkmenistan, and Uzbekistan. The 3,666 km-long Central Asia-China gas pipeline, which starts from Gedaim on the Uzbekistan/Turkmenistan border and offloads gas at Xinjiang, was completed for US\$7.3 billion (Wani 2020). The pipeline transported 4.38 billion cubic meters of natural gas to China, and its capacity was increased to 36.3 billion cubic meters in 2017 (Putz 2018). China has become a major importer of the region's hydrocarbon energy resources after Moscow curtailed its gas imports from Turkmenistan in 2017 (Lelyveld 2018). Additionally, Beijing has invested over US\$45 billion in Kazakhstan's oil and gas sector (Kumenov and Liu 2022). In 2021, Turkmenistan supplied 34 bcm (Business Turkmenistan 2022) of natural gas to China, and gas imports from that country were valued at US\$9.2 billion (Sarymbetova and Bayramli 2023). China imports 30 percent of its natural gas through pipelines connecting Shanghai and Beijing with the region.

GEOPOLITICAL SHIFTS AND REALIGNMENT FOR THE EU'S ENERGY SECURITY

The EU's influence over the region's hydrocarbon resources remained minimal compared to China and Russia. The growing influence forced the EU to reassess its policy towards Central Asia. In 2019, the EU started the "New Opportunities for a Stronger Partnership" initiative, focusing on comprehensive, sustainable, and rule-based connectivity for regional integration (European Council 2019). Central Asian countries also prioritised strategic autonomy in connectivity, trade, and security for independent foreign policy (Wani 2022). The Ukraine War and harsher sanctions on Russia imposed by the EU and the USA led to a severe energy crisis in Europe. Also, sanctions against Russia have led cargo companies to abandon the Northern Corridor, resulting in a 51 percent decrease in westbound shipping volumes and a 44 percent decrease in eastbound shipping volumes in 2023 (Zhang and Dumont 2023).

The sanctions compliance issues forced the EU to look for other regional energy suppliers, mainly Central Asia and the Caucasus. The

rising demand for alternative energy supplies forced the EU to start a more vigorous policy and strategic reach out to Central Asia. In October 2022, the President of the European Council, Charles Michel, attended a high-level meeting with heads of state of Central Asian countries in Astana (European Council 2022). The leaders stressed the importance of developing a regional vision and cooperation to develop sustainable connectivity between the EU and Central Asia in line with the EU Global Gateway initiative. In June 2023, the leaders held their second regional high-level meeting and reviewed the EU-Central Asia cooperation. Since 2022, the number of high-level visits to the region by EU officials, including the High Representative, multiple commissioners, and the defence, foreign, and prime ministers of EU countries such as Germany, France, and Italy, has doubled (Wani 2023).

As CARs became crucial partners for the EU regarding connectivity, energy, and resource diversification, an Investors Forum for EU-Central Transport Connectivity under the Global Gateway was held in Brussels in January 2024 (European Commission 2024). The Global Gateway initiative, launched in 2021 with a budget of US\$450 billion until 2027, aims to shape global governance and secure the EU's geoeconomic and geopolitical interests in a contesting multipolar world (European Commission 2024). International and EU financial institutions supported the EU-Central Asia forum. They pledged to invest US\$11 billion in sustainable connectivity and the development of the Middle Corridor, also known as the Trans-Caspian International Transport Corridor (TITR).

Initiated in 2014, the TITR, a multimodal connectivity route consisting of rail lines and seaports, is gaining traction among CARs, Azerbaijan, Georgia, Europe, and Türkiye (Wani and Vesterbye 2023). In March 2022, Georgia, Azerbaijan, Türkiye, and Kazakhstan jointly issued a statement emphasising the importance of advancing the TITR as an alternative route over Eurasia for trade and connectivity (Avdaliani 2023). The TITR passes through Central Asia, the Caspian Sea, and the South Caucasus and is the fastest and shortest reliable route despite comprising over 4,250 km of rail lines and 500 km of seaway (Ozat and Nelson 2023). In September 2017, the fully modernised Baku–Tbilisi–Kars railway opened, providing a rail link to Türkiye and Europe (Hampel-Milagrosa et al. 2020). The TITR is 2000 km shorter than Russia's Northern Corridor, making it an ideal solution to sanction-compliance issues (Wani 2024a).

In September 2023, the President of the United States, Joe Biden, met with the Presidents of Kazakhstan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan for the first-ever C5+1 summit on the sidelines of the United Nations General Assembly in New York City (The White House 2023). The United States reaffirmed its support for the region's security, enhanced economic resilience, and supported sustainable development. The US also supported the development of TITR, energy infrastructure, and transport networks. The US president suggested that the "Partnership for Global Infrastructure and Investment (PGI) will evaluate opportunities to scale infrastructure investments to accelerate economic development and energy security" (The White House 2023). Thus, it marked a pivotal step towards realising the security of resilient and reliable routes. In addition, much of the stress was placed on regional economic integration and development, which needs to be oriented towards Europe rather than Russia or China.

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) and Asthana also joined hands to develop and modernise Kazakhstan's mining sector. Under the agreement, EBRD and Kazakhstan will cooperate to ensure better governance, transparency, and regulation of the critical mineral sector in line with global standards. The EBRD has planned to increase investments in the crucial raw materials prerequisite for green transition, such as solar panels, lithium-ion, and electric car batteries, for sustainable economic development (Usov 2024).

INCREASED ENERGY IMPORTS, BUT RUSSIA STILL HAS THE UPPER HAND

Until the third quarter of 2022, Russia had been the EU's primary oil supplier for decades, accounting for approximately 25 percent of its hydrocarbons and serving as Germany's largest energy supplier. Since 2022, the EU has been forced to work hard for new, resilient, reliable, and sustainable alternative energy supplies. Kazakhstan's oil exports to the EU, which account for eight percent, increased by nearly 900 percent between 2000 and 2021 (Nakhale 2023). Kazakhstan supplies an approximately 8 percent share of the EU's oil imports, which increased to 10.9 percent in the first quarter of 2024. Today, Kazakhstan has become the largest oil exporter in the EU after the USA and Norway (Eurostat 2024).

Then again, Kazakh oil is mainly exported through the Caspian Pipeline Consortium (CPC), and around two-thirds of the oil crosses Russia before reaching the market. The CPC links Kazakh oil fields with the Russian port of Novorossiysk in the Black Sea and is forwarded to EU markets. The Russian government has a 24 percent stake in the CPC, with other Russian companies like Lukoil and Rosneft also having stakes. Though using Russian infrastructure and pipelines is not subject to sanctions, it still exposes Moscow's influence on Kazakh oil going to Europe. In 2022, the President of Kazakhstan stated that the country is prepared to utilise its hydrocarbon resources to help stabilise the global and European markets. However, within two days, a Russian court issued an order to suspend CPC operations for 30 days due to concerns about oil spill management (Nakhale 2023). Kazakhstan has attempted to transport oil via the Middle Corridor to Baku for further export to the EU through the Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline. This involves multiple transshipment steps, resulting in significant delays and technical difficulties compared to CPC. Kazakhstan aims to increase oil deliveries via the Middle Corridor route to 1.5 million tonnes, 1.4 times the amount in 2023 (Kumenov 2024).

In 2023, Kazakhstan produced 1.8 million barrels daily, two percent of the global output. It plans to ramp up production to 2 million barrels daily by 2024. The growth will pump more oil into the Western market. The EU is already a primary buyer of Kazakh oil and gas, accounting for US\$32 billion in total exports to the bloc in 2022. With mineral products, oil, gas, and uranium represent 90 percent of Kazak exports to the EU, and there is room to increase (European Commission 2024). Kazakhstan has attempted to transport oil via the Middle Corridor to Baku for further export to the EU through the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline. This involves multiple transshipment steps, resulting in significant delays and technical difficulties compared to CPC. Kazakhstan aims to increase oil deliveries via the Middle Corridor route to 1.5 million tonnes, 1.4 times the amount in 2023 (Kumenov 2024).

Similarly, there are enormous gas reserves in the Central Asian countries of Turkmenistan, Kazakhstan, and Azerbaijan in the Caucasus. The EU is trying to get more supplies from these countries after the Russia–Ukraine war. In 2022, the EU signed a deal with Azerbaijan to increase gas imports from the Southern Gas Corridor. The Corridor consists of four projects: South Caucasus Pipeline (SCP), the Shah Deniz natural gas condensate field (SD1), the Trans-Anatolian Natural

Gas Pipeline (“TANAP”), and the Trans Adriatic Pipeline (“TAP”). The total length of the newly constructed SCPX, TANAP, and TAP pipelines is more than 3,200 km, and SD1 production capacity is increasing from 11 bcma to 16 bcma.

While the volume is insufficient to replace Russian gas supplies, the agreement is still considered strategic. Azerbaijan and the European Commission made a significant stride by signing a deal to double the natural gas exports to Europe by 2027. Turkmenistan’s gas was transferred to Azerbaijan through a swap agreement with Iran in 2021. Despite the US ambassador to Turkmenistan saying a “swap through Iran does not violate sanctions”, Baku and Ashgabat could not reach an agreement on gas pricing for 2024, leading to the discontinuation of the arrangement (Huseynov 2024). In 2023, the revenue from this corridor amounted to US\$3.1 billion, with an increase of 15.7 percent compared to 2022. In the first quarter of 2024, Azerbaijan exports 7.7 percent of the total natural gas imports of the EU, and there is room to increase (Eurostat 2024).

With its vast gas reserves, Turkmenistan can be a viable option for the EU. It has around 13.4 trillion cubic meters of gas and 20 billion tons of oil and has the fourth-largest gas reserves globally (Olcott 2013). The 2008 Memorandum of Understanding governs the energy cooperation between the EU and Turkmenistan. Following the Russia-Ukraine war, the EU is trying to gain access to Turkmenistan’s gas and oil resources. They are working on a new gas deal as the EU and Turkmenistan want diversification for reliable and resilient energy supply chains under the 2014 agreement. In November 2014, Turkmenistan signed a contract with Turkey to deliver its gas through the Trans-Anatolian gas pipeline. This pipeline will receive gas from Azerbaijan’s Shah Deniz field in the Caspian Sea. In 2021, Trans Caspian Resources launched its project for the Trans-Caspian Interconnector, a smaller gas pipeline from Turkmenistan to Azerbaijan. It will supply between 10 and 12 billion cubic meters of natural gas annually upon completion (European Parliament 2024).

Though Turkmenistan has considered a Trans-Caspian gas pipeline to Azerbaijan for decades, it has forwarded it to the EU, and Türkiye, Iran, and Russia have opposed the proposed pipeline. In May 2024, Azerbaijan and Türkiye struck a significant agreement to transfer natural gas from Turkmenistan. However, Azerbaijan supports the export of gas from Turkmenistan to Europe. Baku is ready to provide technical

resources and access to the Sangachal terminal, but does not want to finance the pipeline.

INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT AND GEOPOLITICAL COMPETITION

The Nabucco pipeline was initially estimated to transport around 13 bcm to the EU's gas hub at Baumgarten, Austria. Azerbaijan only provided 10 bcm, and most of the gas was on the other side of the Caspian Sea, particularly in Turkmenistan. The EU mainly sponsored the Nabucco West and the Trans-Adriatic pipeline, and there were cracks in EU members' cooperation on this strategic gas pipeline. Many individual countries signed agreements with the Russian South Stream project and thus prioritised the Russian ventures of pipelines for energy supply. Additionally, the EU failed diplomatically to persuade Azerbaijan and other potential gas exporters like Turkmenistan to sell to European clients (Thomas 2023). Russia also safeguarded its dominant EU energy market by pressurising most Central Asian countries to support Gazprom's South Stream pipeline, a rival to Nabucco, to bring Russian gas to Eastern and Southern Europe (Reuters 2014). Even countries like Azerbaijan, Turkmenistan, and Kazakhstan were concerned about geopolitical and security considerations. Given the Russian impact on the region's geopolitics, these countries were wary of the effects if they made the pipelines towards Europe without the assertive support of the United States and the EU (Wani 2024b).

With the constant new investment by the EU under the Global Gateway Initiative on TITR and the strategic support of the USA, Central Asian countries are increasing their energy exports to Europe. The TITR allows for the transportation of various energy resources, aiding the EU's green transition and facilitating the transport of critical minerals to European markets. Despite progress, significant investments are still required to develop the infrastructure for efficient energy transportation, especially in gas and oil pipelines across the Caspian Sea. Investments in these pipelines will facilitate more energy flows towards Europe, as the EU's emphasis on the Green Deal on energy diversification can create a more favourable environment for Central Asian exports.

The region faces intraregional disputes, border demarcation issues, and political instability. Central Asia has border disagreements and territorial disputes. Efforts have been made to resolve these conflicts, but

permanent solutions are needed for economic and regional integration. The relationship between Azerbaijan and Armenia has been strained since 1991. Both countries attempt to establish a peace treaty, but issues such as enclaves, border delimitation, and transport links remain unresolved. The meeting was part of the USA's efforts to prevent further conflict between the two countries. Normalising relations between Armenia and Azerbaijan through a peace agreement would create new regional opportunities for energy connectivity (Wani 2024c).

Finally, following the Russia–Ukraine war, Central Asian countries seek new security, economic partners, and connectivity routes. China has heavily invested in the region's oil and gas sector, with significant natural gas imports from Turkmenistan. The EU and the USA have limited regional options due to China's geoeconomic and geostrategic engagement. Russia and China have increased diplomatic visits and regional engagements to counter the influence of the EU and the USA in the region. Under such competition and influence, the EU needs a coherent rather than divergent policy towards energy diversification and greater integration with the area (Wani 2023).

CONCLUSION

The Eurasian realignment, with Central Asia as a key player, is a complex and dynamic process with far-reaching implications. While challenges persist, the potential benefits for Europe and Central Asia are substantial. This partnership can contribute to a more secure, stable, and sustainable global energy future by addressing the existing hurdles and building on the opportunities. However, the infrastructure gaps in constructing new pipelines must be addressed with the USA's strategic, economic, and tactical support. Last but not least, the EU has made significant strides in developing a unified external voice, but achieving complete coherence remains a formidable challenge. The EU needs to look at the energy resources from its perspective and not from the Central Asian perspective. Central Asia will get new markets if the EU needs to diversify away from Russia; Europe has to come as one.

This presents a complex and multifaceted entity when it comes to foreign policy. While it has made significant strides in developing a unified external voice, achieving complete coherence remains a formidable challenge.

REFERENCES

- Avdaliani, Emil. 2023. “Will the Middle Corridor Evolve To Reshape Eurasian Connectivity Between China and the European Union?” *Silk Road Briefing*. <https://www.silkroadbriefing.com/news/2023/03/02/will-the-middle-corridor-evolve-to-reshape-eurasian-connectivity-between-china-and-the-european-union/>
- Business Turkmenistan. 2022. “China Imports 34 bcm of Turkmen Natural Gas in 2021 | Economy.” *Business Turkmenistan*. <https://business.com.tm/post/8075/china-imports-34-bcm-of-turkmen-natural-gas-in-2021>
- Dave, Bhavna. 2008. “The EU and Kazakhstan: Is the pursuit of energy and security cooperation compatible with the promotion of human rights and democratic reforms?” In *Engaging Central Asia: The European Union’s New Strategy in the Heart of Eurasia*. eds. Neil Melvin, 43–68. Centre for European Policy Studies.
- European Commission. 2024. “EU trade relations with Kazakhstan.” *European Commission*. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/kazakhstan_en
- European Commission. 2024. “Global Gateway – European Commission.” *European Commission*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en
- European Commission. 2024. “Investors Forum for EU-Central Asia Transport Connectivity.” *European Commission*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_501
- European Council. 2019. “Central Asia: Council adopts a new EU strategy for the region.” *European Council*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/17/central-asia-council-adopts-a-new-eu-strategy-for-the-region/>
- European Council. 2022. “Joint press communiqué by Heads of State of Central Asia and the President of the European Council.” *European Council*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/27/joint-press-communiqué-heads-of-state-of-central-asia-and-the-president-of-the-european-council/>
- European Parliament. 2024. “Central Asia | Fact Sheets on the European Union | European Parliament.” *European Parliament*. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>
- Eurostat 2024. 2024. “EU imports of energy products – latest developments.” *European Commission*. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

- Hampel-Milagrosa, Aimee, Aziz Haydarov, Kym Anderson, Jasmin Sibal, and Edimon Ginting [Hampel-Milagrosa *et al.* 2020]. 2020. "Azerbaijan: Moving Toward More Diversified, Resilient, and Inclusive Development." *Asian Development Bank*. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/624476/aze-diversified-resilient-inclusive-development.pdf>
- Huseynov, Vasif. 2024. "Uncertainty Abounds in Talks on the Possible Export of Turkmen Gas to Europe." *The Jamestown Foundation*. <https://jamestown.org/program/uncertainty-abounds-in-talks-on-the-possible-export-of-turkmen-gas-to-europe/>
- Jozwiak, Rikard, and Charles Recknagel. 2013. "Nabucco Pipeline Suffers Setback As Rival Expected To Get Azeri Gas." *RFE/RL*. <https://www.rferl.org/a/nabucco-gas-pipeline-rivals-future-in-doubt/25030223.html>
- Kaczmarek, Marcin. 2019. "Russia-China Relations in Central Asia: Why Is There a Surprising Absence of Rivalry?" *The ASAN Forum*. <https://theasanforum.org/russia-china-relations-in-central-asia-why-is-there-a-surprising-absence-of-rivalry/#2>
- Kramer, Andrew E. 2009. "Russia Cuts Gas, and Europe Shivers." *The New York Times*, January 6, 2009. <https://www.nytimes.com/2009/01/07/world/europe/07gazprom.html>
- Kumenov, Almaz. 2024. "Kazakhstan plans to increase oil exports amid falling revenues." *Eurasianet*. <https://eurasianet.org/kazakhstan-plans-to-increase-oil-exports-amid-falling-revenues>
- Kumenov, Almaz, and Morgan Y. Liu. 2022. "Kazakhstan: Specter of Chinese control over oil and gas largely illusory." *Eurasianet*. <https://eurasianet.org/kazakhstan-specter-of-chinese-control-over-oil-and-gas-largely-illusory>
- Lelyveld, Michael. 2018. "China Nears Limit on Central Asian Gas — Radio Free Asia." *Radio Free Asia*. https://www.rfa.org/english/commentaries/energy_watch/china-nears-limit-on-central-asian-gas-06252018100827.html
- Nakhale, Carole. 2023. "Kazakhstan may improve the EU energy security." *GIS Reports*. <https://www.gisreportsonline.com/r/eu-energy-security/>
- Nelson, Haley. 2023. "The Middle Corridor: The Beginning of the End for Russia's Northern Corridor?" *Caspian Policy Center (CPC)*. <https://www.caspianpolicy.org/research/energy-and-economy-program-cep/the-middle-corridor-the-beginning-of-the-end-for-russias-northern-corridor>

- Olcott, Martha B. 2013. "Turkmenistan: Real Energy Giant or Eternal Potential? – Malcolm H. Kerr, Carnegie Middle East Center." *Carnegie Endowment for International Peace*. <https://carnegieendowment.org/posts/2013/12/turkmenistan-real-energy-giant-or-eternal-potential?lang=en&center=middle-east>
- Ozat, Meray, and Haley Nelson. 2023. "The Middle Corridor: The Beginning of the End for Russia's Northern Corridor?" *Caspian Policy Center (CPC)*. <https://www.caspianpolicy.org/research/energy-and-economy-program-eeep/the-middle-corridor-the-beginning-of-the-end-for-russias-northern-corridor>
- Pedersen, Thomas. 2002. "Cooperative hegemony: power, ideas and institutions in regional integration." *Review of International Studies* 28 (4): 677–696. DOI:10.1017/S0260210502006770
- Putz, Catherine. 2018. "Central Asia Gassing Up China." *The Diplomat – Asia-Pacific Current Affairs Magazine*, November 7, 2018. <https://thediplomat.com/2018/11/central-asia-gassing-up-china/>
- Reuters. 2014. "Don't cry for the Nabucco pipeline." *Reuters*, May 10, 2014. <https://www.reuters.com/article/opinion/dont-cry-for-the-nabucco-pipeline-idUS2328538655/>
- Sarymbetova, Aygerim, and Nigar Bayramli. 2023. "China Seeks to Expand Cooperation with Turkmenistan on Natural Gas." *Caspian News*. <https://caspiannews.com/news-detail/china-seeks-to-expand-cooperation-with-turkmenistan-on-natural-gas-2023-1-10-5/>
- The White House. 2023. "C5+1 Leaders' Joint Statement." *The White House*. https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/09/21/c51-leaders-joint-statement/?_gl=1*_1eihfd8*_gcl_au*MjAzNjU5OTU5Ni4xNzAyMTkyNzkx
- Thomas, Aleksander. 2023. "Nabucco- A study in failed EU energy policy." *European Student Think Tank*. <https://esthinktank.com/2015/04/06/nabucco-a-study-in-failed-eu-energy-policy/>
- Usov, Anton. 2024. "Kazakhstan partners with EBRD to modernize and develop its mining sector, enhancing legal frameworks and data accessibility." *European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)*. <https://www.ebrd.com/news/2024/ebrd-to-help-kazakhstan-modernise-and-develop-its-mining-industry.html>
- Wani, Ayjaz. 2020. "India and China in Central Asia: Understanding the new rivalry in the heart of Eurasia." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/india-and-china-in-central-asia-understanding-the-new-rivalry-in-the-heart-of-eurasia>

- Wani, Ayjaz. 2022. "The Ukraine war weighs down on the Central Asian Republics." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/the-ukraine-war-weighs-down-on-the-central-asian-republics>
- Wani, Ayjaz. 2023. "EU's expanding engagement in Central Asia to counter Russia and China." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/eus-expanding-engagement-in-central-asia>
- Wani, Ayjaz. 2024a. "Amid Russia-Ukraine Conflict, Advantage China in Central Asia." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/amid-russia-ukraine-conflict-advantage-china-in-central-asia>
- Wani, Ayjaz. 2024b. "Exploring Prospects for India-Azerbaijan Ties Through Connectivity Projects." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/exploring-prospects-for-india-azerbaijan-ties-through-connectivity-projects>
- Wani, Ayjaz. 2024c. "The Middle Corridor: Reviving Connectivity for EU-Central Asia Trade and India's Strategic Imperative." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/research/the-middle-corridor-reviving-connectivity-for-eu-central-asia-trade-and-india-s-strategic-imperative>
- Wani, Ayjaz, and Samuel D. Vesterbye. 2023. "EU's expanding engagement in Central Asia to counter Russia and China." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/eus-expanding-engagement-in-central-asia/>. <https://www.orfonline.org/research/the-middle-corridor-reviving-connectivity-for-eu-central-asia-trade-and-india-s-strategic-imperative>
- Weiss, Clara. 2013. "European Union's Nabucco pipeline project aborted." *World Socialist Web Site*. <https://www.wsws.org/en/articles/2013/07/13/nabu-j13.html>
- Zhang, Ganyi, and Ariel F. Dumont. 2023. "Contrasting rail freight trends between China and Europe." *Upplify.com*. <https://market-insights.upply.com/en/contrasting-rail-freight-trends-between-china-and-europe>

---

* Овај рад је примљен 01. августа 2025. године, а прихваћен на састанку редакције 20. августа 2025. године.

Duško Tomic*

American University in the Emirates, Dubai, United Arab Emirates

Eldar Šaljić**

American University in the Emirates, Dubai, United Arab Emirates

GEOENERGETIC POLICY OF TURKEY

At the beginning of the 2000s, Turkey launched significant reforms to liberalize its energy market, aiming to increase competitiveness and efficiency. However, although the regulatory framework was improved by the laws adopted during this period, the effectiveness of these reforms was questionable. Critics argue that these measures often remained theoretical, while the actual functioning of the energy market reflected a gap between legislation and practice. Despite a relatively sound legislative framework, the reforms remained at the level of theory. State-owned enterprises (SOEs) play a key role, and addressing their challenges is essential for achieving a functional Turkish energy market.

Turkey's early legislation and regulatory frameworks laid the key foundations for the country's energy policy. The initial legal structures established in the early decades of the 20th century were aimed at attracting foreign investments while ensuring state control over key resources. These frameworks were essential in directing the energy production and distribution infrastructure development, influencing economic growth. As energy demands increased, regulations had to adapt to promote sustainable investments and address environmental issues.

The historical development of Turkish energy policy was significantly shaped by the influence of foreign energy companies, which became crucial in the country's pursuit of energy security and economic

---

* E-mail: dusko.tomic@ae.ac; ORCID: 0000-0001-8551-098X

** E-mail: eldar.saljic@ae.ac; ORCID: 0000-0002-5751-3419

growth. These companies attracted substantial foreign investments, enabling the transfer of technology and expertise vital for modernizing Turkey's energy infrastructure. As Turkey increasingly integrated into the global market, the implications of globalization and regional dynamics further complicated energy policy formation, affecting both local and international relations.

The consequences of the Second World War fundamentally restructured views on global energy security, which inevitably had its echo in Turkey. As European nations sought to recover from the war, there was a pronounced shift toward energy independence and diversification of energy sources. With the growing geopolitical tensions of the Cold War, Turkey recognized the need to secure reliable sources of energy to strengthen its national security and support economic growth.

Between 1950 and 1980, Turkey's energy policy marked a significant transition and liberalization, reflecting broader economic reforms (Hale 2013). After a severe balance-of-payments crisis, the Turkish government shifted from import-substitution strategies to an export-oriented approach to integrate the economy into global markets. At the same time, the Energy Market Regulatory Authority was established to oversee the liberalization of the energy sector – the restructuring aimed to create a competitive environment that could attract foreign investment and increase efficiency. However, the regulatory framework remained inadequate, burdened with widespread corruption and ineffective macroeconomic management.

The evolution of Turkey's energy policy increasingly emphasized the need to transition to a more diverse energy mix in response to domestic demands and international pressures. The earlier dependence on fossil fuels, particularly oil and natural gas – mostly from geopolitically sensitive regions – posed significant risks to energy security. Turkey initiated a strategic shift to mitigate these risks, including renewable energy sources like wind, solar, and hydropower. This diversification aligned with global trends, where countries sought to reduce the environmental impacts of fossil fuels while simultaneously addressing socio-economic demands for growth.

Introducing the private sector into Turkey's energy policy represents a significant shift in the country's approach to energy management and economic sustainability. The liberalization and privatization of the energy sector took place in the 2000s, driven by the recognition that efficiency and investment could be improved

through a dynamic market environment. Nevertheless, the success of these reforms was accompanied by numerous issues, and their practical implementation often resembled theoretical reforms with persistent inefficiencies. Therefore, addressing institutional barriers and ensuring regulatory mechanisms are essential for realizing the full potential of sustainable investments, which are crucial for the further development of Turkey's energy market.

The development of hydropower plants and coal resources has played a key role in shaping Turkey's energy policy throughout history. Given the limited reserves of fossil fuels, the strategic emphasis on hydropower emerged as a sustainable alternative to reduce dependence on imports. The government aimed to significantly increase the share of hydropower in electricity production, with ambitions to substantially raise this share by 2023. However, the interconnection between hydropower plants and coal resources reveals the challenges of balancing sustainable energy development with ongoing dependence on fossil fuels. As Turkey strives to reduce the use of fossil fuels, integrating diverse energy sources remains crucial for achieving energy security and addressing the adverse effects of climate change on existing production capacities (Kibaroglu 2008).

The complexity of energy import dynamics plays a key role in shaping Turkey's energy security, significantly influencing its foreign policy and regional stability. The conflict in Ukraine further complicated energy security in Europe, forcing Turkey to explore alliances and partnerships with alternative suppliers from the Caspian region. Furthermore, Turkey's involvement in these energy projects has been affected by broader regional conflicts and power struggles in the Middle East and on the global level.

The period from 1980 to 2000 represented a significant phase of modernization and reform in the context of Turkey's energy policy. During this period, foreign direct investments (FDI) were key to strengthening the energy sector, enabling technology transfer and infrastructure development. Additionally, Turkey's aspiration to approach the European Union underlined its modernization efforts, as improvements in energy policy were considered essential for EU accession negotiations.

As Turkey sought to align its energy policies with EU standards, the emphasis shifted to sustainability and market efficiency, reflecting broader global trends in energy management (Hebda 2025). The expansion

of natural gas infrastructure represented a key aspect of Turkey's energy policy, reflecting domestic needs and geopolitical ambitions.

Turkey's energy policy has undergone significant changes in the last two decades, aimed at modernization and sustainability amid growing regional and global challenges. Considerable effort has been invested to diversify energy sources, reduce dependence on fossil fuel imports, and improve domestic production, particularly renewable energy. This transition is evident through initiatives to harness Turkey's solar and wind resources, positioning the country as a potential energy hub for Europe, highlighted by projects connected with the Southern Gas Corridor. Furthermore, Turkey actively cooperates to align its policies with global energy efficiency standards and environmental responsibility, strengthening its policies through multilateral agreements. The future trajectory points to a more profound commitment to renewable energy resources and an increased focus on equitable access to energy.

The Turkish intelligence service also ensures Turkey's energy security (*Milli İstihbarat Teşkilatı* – MIT). Thus, through information gathering, risk analysis, and support for the state's strategic energy interests, MIT contributes to the security of Turkey's energy structure. Above all, MIT also physically protects energy infrastructure, such as oil pipelines, gas pipelines, power plants, and distribution networks, from potential threats, eliminating terrorist attacks and virtual-hacker attacks on digital systems for managing energy resources.

Turkey increasingly uses energy policy as a means of geopolitical influence, particularly in its relations with the European Union, Russia, the Middle East, and the Caucasus (Perišić 2018). MIT plays a central role in this by analysing the strategic interests of other countries and their energy policies to secure Turkey's place within them. In their work, information is collected about oil and gas reserves in the region, geopolitical ambitions, and armed conflicts in the area, and based on this, Turkey's actions are planned as an indispensable transit route in energy transport.

Turkey's strategic location makes it a transit corridor for natural gas destined for Europe. The development of projects such as TANAP and TAP further reinforces Turkey's ambitions to become Europe's energy hub and thereby push aside the influence of competitors.

Expanding natural gas infrastructure is key to Turkey's energy policy, reflecting domestic needs and geopolitical ambitions. For this reason, the development of pipelines and LNG terminals is crucial. The

mixture of natural resources, such as natural gas from the Caspian and Middle Eastern regions, shows how Turkey, with its position, enables the connection of supplier countries with energy-dependent markets in Europe, emphasizing its role in shaping energy security policies (Bilgin 2009).

In Turkey's geopolitical reality, the country's relations with neighboring states, especially Greece and Armenia, are marked by a complex combination of historical disagreements and contemporary political ambitions. Turkey's engagement with these states often reflects neo-Ottoman aspirations, articulated through President Erdoğan's policy, to restore regional influence reminiscent of the Ottoman Empire (Tanasković 2010). This strategy prioritizes military and economic determination over diplomatic negotiations, resulting in increased tensions, particularly in the Aegean Sea and the South Caucasus, where territorial disputes are prominent. Furthermore, Turkey's geopolitical maneuvers are not limited to its immediate neighbors but extend through the framework of emerging alliances, which aim to balance the interests of the European Union in the region. These relations emphasize the broader implications of Turkey's aspirations for regional dominance and stability (Davutoğlu 2014).

We may say that today's Turkey occupies a central place in Eurasia's geopolitical and geoenergetic circumstances. Relations with the EU, NATO, Russia, and neighboring countries in the Caucasus and the Middle East show that Turkey pursues a policy of balancing between major powers, emphasizing its own autonomy and geopolitical ambitions (Yergin 2011).

In conclusion, Turkey remains positioned to choose between two paths: to remain merely a transit route between East and West, or to build the status of a global energy mogul. By all indications, Turkey is choosing the latter path, ignoring criticisms of Pan-Turkism or Neo-Ottomanism, which are being implemented even in the field of energy security.

REFERENCES

- Bilgin, Mustafa. 2009. "Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East." *Energy Policy* 37 (11): 4482–4492. DOI 10.1016/j.enpol.2009.05.070
- Davutoğlu, Ahmet. 2014. *Strategijska dubina: međunarodni položaj Turske*. Beograd: Službeni glasnik.
- Hale, William M. 2013. *Turkish Foreign Policy since 1774*. London, New York: Routledge.
- Hebda, Wiktor. 2025. "Energy Security and Efficiency – Poland's Power Sector Case." *Serbian Political Thought* 91 (3): 79–96. DOI: 10.5937/spm91-58267
- Kibaroglu, Aysegul. 2008. "Energy Cooperation in the Euphrates-Tigris Basin: Turkey's Role." *Middle Eastern Studies* 44 (3): 335–349.
- Perišić, Srđan M. 2018. „Geopolitičko ponašanje savremene Turske.” *Vojno delo* 70 (7): 53–64. DOI: 10.5937/vojdela1807053P
- Tanasković, Darko. 2010. *Neoosmanizam: povratak Turske na Balkan*. Beograd: Službeni glasnik.
- Yergin, Daniel. 2011. *The Quest: Energy, Security, and the Remaking of the Modern World*. New York: Penguin Press.

---

* Овај осврт је примљен 8. септембра 2025. године, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције 20. септембра 2025. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

У часопису *Српска политичка мисао* објављују се радови који представљају резултат најновијих теоријских и емпиријских научних истраживања у области политичких наука. Аутори би приликом писања радова требало да се позивају претежно на резултате научних истраживања који су објављени у научним часописима, првенствено у часописима политиколошке тематике.

Рукописи се прилажу на српском језику (ћирилично писмо) уз обавезан енглески превод, или на енглеском језику.

Часопис се објављује шест пута годишње. Рокови за слање радова су: 1. фебруар, 1. април, 1. јун, 1. август, 1. октобар и 1. децембар.

Исти аутор не може да објави рад у два узастопна броја часописа, без обзира да ли је реч о самосталном или коауторском раду.

Радови за издања часописа прилажу се путем Asistent система СЦИИндекса путем креирања персоналног налога аутора, прилагања датотеке и уноса тражених метаподатака о раду. Платформа часописа доступна је на следећем линку: <https://aseestant.ceon.rs/index.php/spm/login>.

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе потписану и скенирану изјаву о ауторству. Образац изјаве може се преузети са интернет странице часописа: https://www.ips.ac.rs/magazines/srpska-politicka-misao/authors_directions/

Сви пријављени радови проверавају се на плагијаризам или аутоплагијаризам. Различити облици Chat box-а и други облици софтвера вештачке интелигенције не могу бити (ко)аутори радова који се прилажу на разматрање. Ови алати се могу користити само за стилистичке дораде језика, не и за писање делова рада, а аутори који их користе су у обавези да назначе сврху употребе оваквих алата на месту где су исти употребљени. Аутори су у обавези да, уз (пожељно) институционалну имејл адресу коју достављају у тексту рукописа у фусноти уз име и презиме, доставе и своје ORCID бројеве.

Научни чланак може имати највише 40.000 карактера са размацима, укључујући фусноте. Приликом бројања карактера изоставити списак референци. Изузетно, монографска студија може бити већег обима у складу са одредбама *Правилника о поступку, начину вредновања и квантитативном исказивању научноистраживачких резултата истраживања*.

Осврт може имати највише 15.000 карактера са размацима.

Приказ књиге може имати највише 10.000 карактера са размацима.

НАЧИН ЦИТИРАЊА

Часопис *Српска политичка мисао* користи делимично модификовани Чикаго стил цитирања (17. издање приручника *Chicago Manual of Style*), што подразумева навођење библиографске парентезе (заграде) по систему аутор–датум у тексту, као и списак референци са пуним библиографским подацима након текста рада.

Податке у библиографској парентези и списку референци навести на латиничном писму.

У наставку се налазе правила и примери навођења библиографских података у списку референци и у тексту. За сваку врсту референце прво је дато правило навођења, а затим пример навођења у списку референци и библиографској парентези.

Библиографска парентеза се по правилу наводи на крају реченице, пре интерпункцијског знака, и садржи презиме аутора, годину објављивања и одговарајући број страна, према следећем примеру: (Subotić 2010, 15–17).

Монографија

Један аутор

Презиме, име. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Subotić, Momčilo. 2010. *Politička misao srbistike*. Beograd: Institut za političke studije.

(Subotić 2010)

(Subotić 2010, 256)

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

(Mearsheimer 2001)

Два или три аутора

Презиме, име, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Stojanović, Đorđe, i Živojin Đurić. 2012. *Anatomija savremene države*. Beograd: Institut za političke studije.

(Stojanović i Đurić 2012)

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

(Pollitt, Birchall, and Putman 1998)

Четири и више аутора

Презиме, име, име и презиме, име и презиме, и име презиме. Година издања. *Наслов*. Место издања: издавач.

Milislavljević, Bojan, Saša Varinac, Aleksandra Litričin, Andrijana Jovanović, i Branimir Blagojević [Milislavljević i dr.]. 2017. *Komentar Zakona o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama: prema stanju zakonodavstva od 7. januara 2017. godine*. Beograd: Službeni glasnik; Pravni fakultet.

(Milislavljević i dr. 2017)

Уредник/приређивач/преводицац уместо аутора

Након навођења имена, ставити зарез, па након тога одговарајућу скраћеницу на језику и писму референце, нпр. „ur.“, „prev.“, „prir.“, „ed.“, „eds.“

Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostigoy [Kaltwasser *et al.*], eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.

(Kaltwasser *et al.* 2017)

Lazarević, Andrijana, i Dušan Radujko, prir. 2023. *Arčibald Rajs: Život, reč, nasleđe*. Beograd: Institut za političke studije.

(Lazarević i Radujko 2023)

Поглавље у зборнику

Презиме, име. Година издања. „Наслов поглавља.” У *Наслов*, ур. име презиме, број страна на којима се налази поглавље. Место издања: издавач.

Stepić, Milomir. 2015. „Pozicija Srbije pred početak Velikog rata sa stanovišta Prvog i Drugog zakona geopolitike.” U *Srbija i geopolitičke prilike u Evropi 1914. godine*, ur. Milomir Stepić i Ljubodrag P. Ristić, 55–78. Lajkovac: Gradska biblioteka; Beograd: Institut za političke studije. (Stepić 2015)

Lošonc, Alpar. 2019. “Discursive dependence of politics with the confrontation between republicanism and neoliberalism.” In *Discourse and Politics*, eds. Dejana M. Vukasović and Petar Matić, 23?46. Belgrade: Institute for Political Studies.

(Lošonc 2019)

Чланак у научном часопису

Чланак у редовном броју

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Наслов часописа* волумен (број): број страна на којима се налази чланак. DOI број.

Arsić, Katarina. 2024. „Ugovor o zabrani nuklearnog oružja – položaj, primena i značaj.” *Srpska politička misao* 89 (4): 47–68. DOI: 10.5937/spm86-51046

(Arsić 2024, 49–52)

Ellwood, David W. 2018. “Will Brexit Make or Break Great Britain?” *Serbian Political Thought* 18 (2): 5–14. DOI: 10.22182/spt.18212018.1

(Ellwood 2018, 11)

Чланак у дневним новинама или периодичним часописима

Наведен је аутор

Презиме, име. Година издања. „Наслов чланка.” *Назив новине или часописа* годиште: број стране на којој се налази чланак.

Avakumović, Marijana. 2019. „Platni razredi – 2021. godine.” *Politika*, 8. decembar: 9.

(Avakumović 2019)

Није наведен аутор

Назив новине или часописа. Година издања. „Наслов чланка.”
Годиште: број стране на којој се налази чланак.

New York Times. 2002. “In Texas, Ad Heats Up Race for Governor.”
July 30, 2002.

(*New York Times* 2002)

Референца са корпоративним аутором

Назив аутора [акроним, по потреби]. Година издања. *Наслов издања*.
Место издања: издавач.

Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije [MEIRS]. 2018.
Vodič za korišćenje EU fondova u Srbiji. Beograd: Ministarstvo za
evropske integracije Republike Srbije.(Ministarstvo za evropske
integracije Republike Srbije [MEIRS] 2018) – *прво навођење*
(MEIRS 2018) – *свако следеће навођење*

International Organization for Standardization [ISO]. 2019. *Moving
from ISO 9001:2008 to ISO 9001:2015*. Geneva: International
Organization for Standardization.

(International Organization for Standardization [ISO] 2019) – *прво
навођење*

(ISO 2019) – *свако следеће навођење*

Правни акти

У библиографској парентези навести члан, став и тачку или
параграф коришћењем скраћеница „čl.”, „st.”, „t.”, „Art.” „para.” и сл.

Устави и закони

Назив акта [акроним, по потреби], „Назив службеног гласила”
и број, или интернет адреса и датум последњег приступа.

Ustav Republike Srbije, „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 98/06.

(Ustav Republike Srbije 2006, čl. 33)

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja [ZOSOV],
„Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon,
10/2019 i 27/2018 – dr. zakon.

(ZOSOV 2019, čl. 17, st. 4)

An Act to make provision for and in connection with offences relating to offensive weapons [Offensive Weapons Act], 16th May 2019, www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/17/pdfs/ukpga_20190017_en.pdf, last accessed 20 December 2019.

(Offensive Weapons Act 2019)

Извори са интернета

Презиме, име или назив корпоративног аутора [акроним]. Година објављивања или н.д. – ако не може да се утврди година објављивања. „Наслов секције или стране унутар сајта.” *Назив сајта*. Датум креирања, модификовања или последњег приступа страници, ако не може да се утврди на основу извора. Интернет адреса.

Bilefsky, Dan, and Ian Austen. 2019. “Trudeau Re-election Reveals Intensified Divisions in Canada.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/10/22/world/canada/trudeau-re-elected.html>.

(Bilefsky and Austen 2019)

Institut za političke studije [IPS]. n.d. „Predavanje dr Fridriha Romiga.” *Institut za političke studije*. Poslednji pristup 10. oktobar 2018. <http://www.ips.ac.rs/rs/news/predavanje-dr-fridriha-romiga/>.

(Institut za političke studije [IPS], n.d.) – *прво навођење*

(IPS, n.d.) – *свако следеће навођење*

Tanjug. 2019. „Evropska svemirska agencija povećava fondove.” 28. novembar 2019. <http://www.tanjug.rs/full-view1.aspx?izb=522182>.

(Tanjug 2019)

Посебни случајеви навођења референци

Навођење другог и сваког следећег издања

Презиме, име. Година издања. *Наслов*, напомена о издању. Место издања: издавач.

Gaćinović, Radoslav. 2018. *Mlada Bosna*, drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje. Beograd: Evro Book.

Више референци истог аутора

1) *Исти аутор, различите године* – Ређати према години издања, почевши од најраније.

Stepić, Milomir. 2012. „Srbija kao regionalna država: reintegracioni geopolitički pristup.” *Nacionalni interes* 14 (2): 9–39. DOI: 10.22182/ni.1422012.1.

Stepić, Milomir. 2015. „Pozicija Srbije pred početak Velikog rata sa stanovišta Prvog i Drugog zakona geopolitike.” U *Srbija i geopolitičke prilike u Evropi 1914. godine*, ur. Milomir Stepić i Ljubodrag P. Ristić, 55–78. Lajkovac: Gradska biblioteka; Beograd: Institut za političke studije.

2) *Исти аутор, иста година* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу почетног слова назива референце. Поред године објављивања ставити почетна слова азбуке или абецедне која се користе и у библиографској парентези.

Gaćinović, Radoslav. 2018a. „Vojna neutralnost i budućnost Srbije.” *Politika nacionalne bezbednosti* 14 (1): 23–38. doi: 10.22182/pnb.1412018.2.

Gaćinović, Radoslav. 2018b. *Mlada Bosna*, drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje. Beograd: Evro Book.

(Gaćinović 2018a, 25), (Gaćinović 2018b)

3) *Исти аутор као самостални аутор и као коаутор* – Прво навести референце у којима је самостални аутор, а затим оне у којима је коаутор.

Stojanović, Đorđe. 2016. „Postmodernizam u društvenim naukama: stanje paradigme.” U „Postmodernizacija srpske nauke: politika postmoderne / politika posle postmoderne”, ur. Đorđe Stojanović i Miško Šuvaković, posebno izdanje, *Srpska politička misao*: 5–35. DOI: 10.22182/spm.specijal2016.1.

Stojanović, Đorđe, i Živojin Đurić. 2012. *Anatomija savremene države*. Beograd: Institut za političke studije.

4) *Исти аутор као први коаутор у више различитих референци* – Ређати према азбучном или абecedном редоследу презимена другог коаутора.

Pollitt, Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

Pollitt, Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Посебни случајеви навођења библиографске парентезе

Изузеци од навођења библиографске парентезе на крају реченице

1) *Навођење презимена аутора у оквиру реченице* – Презиме на латиничном писму и годину издања ставити у заграду након навођења презимена као интегралног дела реченице, а број стране на крају реченице у заграду.

Према мишљењу Суботића (Subotić 2010), „...” (30).

„Бокслер (Bochsler 2018) у својој књизи тврди...”

2) *Навођење исте референце више пута у једном пасусу* – Ако се наводи иста страна или опсег страна, унети библиографску парентезу приликом последњег навођења или на крају пасуса пре интерпункцијског знака. Ако се наводе различите стране, референцу навести приликом првог позивања на одређену страну, а затим до краја пасуса у заграду стављати само различите бројеве страна.

Не користити „исто”, „*ibid*”, или „*op. cit.*” за вишеструко навођење референце.

Навођење израза „видети”, „упоредити” и сл.

Изразе унети у библиографску парентезу на ћириличном писму.

(видети Knežević 2014, 153)

(Stepić 2015; упоредити Knežević 2014)

Секундарна референца

У библиографској парентези прво навести презиме аутора, годину и број стране примарне референце, затим „цитирано у:” и презиме аутора, годину и број стране секундарне референце. У списку референци навести само секундарну референцу.

„Том приликом неолиберализам се од стране највећег броја његових протагониста најчешће одређује као политика слободног тржишта која охрабрује приватне фирме и побољшава избор потрошачима, разарајући при том ’неспособну, бирократску и паразитску владу која никада не може урадити ништа добро, без обзира на њене добре намере” (Chomsky 1999, 7 цитирано у: Đurić i Stojadinović 2018, 47).

Đurić, Živojin, i Miša Stojadinović. 2018. „Država i neoliberalni modeli urušavanja nacionalnih političkih institucija.” *Srpska politička misao* 62 (4): 41–57. DOI:10.22182/spm.6242018.2.

Иста библиографска парентеза, више референци

1) *Различити аутори* – Референце одвојити тачком и зарезом.
(Stepić 2015, 61; Knežević 2014, 158)

2) *Исти аутор, различите године* – Навести презиме аутора, а затим године издања различитих референци по редоследу од најраније до најновије и одвојити их зарезом, односно тачком и зарезом када се наводи број страна.

(Stepić 2012, 2015) ili (Stepić 2012, 30; 2015, 69)

3) *Различити аутори, исто презиме* – Иницијал имена. Презиме аутора. Година издања.

(D. Subotić 2010, 97), (M. Subotić 2010, 302)

Subotić, Dragan. 2010. „Novi javni menadžment u političkom sistemu Srbije.” *Politička revija* 23 (1): 91–114. DOI: 10.22182/pr.2312010.5.

Subotić, Momčilo. 2010. „Vojvodina u političkom sistemu Srbije.” *Politička revija* 23 (1): 289–310. DOI: 10.22182/pr.2312010.15.

ФОРМАТИРАЊЕ ТЕКСТА

Опште смернице о обради текста

Текст рада обрадити у програму *Word*, на следећи начин:

- величина странице: А4;
- маргине: *Normal* 2,54 cm;
- текст писати курентом (обичним словима), осим ако није другачије предвиђено;
- проред између редова у тексту: 1,5;
- проред између редова у фуснотама: 1;
- величина слова у наслову: 14 pt;
- величина слова у поднасловима: 12 pt;
- величина слова у тексту: 12 pt;
- величина слова у фуснотама: 10 pt;
- величина слова за табеле, графиконе и слике: 10 pt;
- увлачење првог реда пасуса: 1,27 cm (опција: *Paragraph/Special/First line*);
- поравнање текста: *Justify*;
- боја текста: *Automatic*;
- нумерација страна: арапски бројеви у доњем десном углу;
- не преламати речи ручно уношењем цртица за наставак речи у наредном реду;
- сачувати рад у формату .doc.

Форматирање научног чланка

Научни чланак форматирати на следећи начин:

Форматирање научног чланка

Научни чланак форматирати на следећи начин:

Име и презиме првог аутора*

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. ORCID:

Установа запослења

Име и презиме другог аутора**

** Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. ORCID:

Установа запослења

НАСЛОВ РАДА ***

*** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом 3) исказ захвалности.

Сажетак

Сажетак, обима од 100 до 250 речи, садржи предмет, циљ, коришћени теоријско-методолошки приступ, резултате и закључке рада.

Кључне речи: Испод текста сажетка навести од пет до десет **кључних речи**. Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

У тексту је могуће користити највише три нивоа поднаслова. **Поднаслов**е навести без нумерације, на следећи начин:

ПОДНАСЛОВ ПРВОГ НИВОА

Поднаслов другог нивоа

Поднаслов трећег нивоа

Табеле, графиконе и слике уносити на следећи начин:

- изнад табеле/графикона/слике централним поравнањем написати: Табела/Графикон/Слика, редни број и назив;
- испод табеле/графикона/слике централним поравнањем навести извор на следећи начин: 1) уколико су табела/графикон/слика преузети, написати *Извор:* и навести референцу на исти начин као што се наводи у библиографској парентези; 2) уколико нису преузети, написати *Извор:* Обрада аутора.

Референце наводити у тексту према *Начину цитирања*.

Фусноте користити искључиво за давање напомена или ширих објашњења.

РЕФЕРЕНЦЕ

Списак референци навести након текста рада, а пре резимеа, на следећи начин:

- навести референце на латиници и страним језицима по абecedном реду;
- прву линију сваке референце поравнати на левој маргини, а остале увући за 1,27 cm, користећи опцију *Paragraph/Special/Hanging*;
- све референце наводити заједно, без издвојених делова за правне акте или архивску грађу;
- референце не нумерисати;
- наводити искључиво оне референце које су коришћене у тексту.

Након списка референци навести име и презиме аутора, наслов рада и резиме на енглеском језику на следећи начин:

First Author*

* Footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended. ORCID:

Affiliation

Second Author**

** Footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended. ORCID:

Affiliation

TITLE***

*** Footnote: if necessary, specify one of the following (or similar) data: 1) the name and number of the project; 2) the proceeding where the manuscript was presented under the same or similar title; 3) statements of gratitude.

Resume

Резиме, обима до 1/10 дужине чланка, садржи резултате и закључке рада који су образложени опширније него у сажетку.

Keywords: Кључне речи писати курентом и једну од друге одвојити зарезом.

Уколико је **рад написан на страном језику**, након списка референци, име и презиме аутора, наслов, резиме и кључне речи навести на српском језику.

Форматирање осврта

Осврт форматирати на исти начин као научни чланак, без навођења сажетка, кључних речи, резимеа и насловница књига.

Форматирање приказа

Текст приказа поделити у две колоне. Приказ књиге форматирати на следећи начин:

<p><i>Име и презиме аутора*</i></p> <p>* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. ORCID:</p> <p><i>Установа запослења</i></p> <p>НАСЛОВ ПРИКАЗА**</p> <p>** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом 3) исказ захвалности.</p>	<p>Испод наслова поставити слику предње корице;</p> <p>Испод слике предње корице навести податке о књизи према следећем правилу:</p> <p>Име и презиме. Година издања. <i>Наслов</i>. Место издања: издавач, број страна.</p> <p>Текст приказа обрадити у складу са општим смерницама о обради текста.</p>
---	---

Детаљно упутство о цитирању и форматирању можете пронаћи на интернет презентацији часописа: https://www.ips.ac.rs/magazines/srpska-politicka-misao/authors_directions/

AUTHOR GUIDELINES

The academic journal *Serbian Political Thought* publishes articles that result from the latest theoretical and empirical research in the field of political science. Authors should refer mainly to the results of scientific research published in academic journals, primarily in political science journals.

Manuscripts should be submitted in Serbian (Cyrillic script) with a mandatory English translation, or in English.

The journal is published six times a year. The deadlines for submitting the manuscripts are February 1st, April 1st, June 1st, August 1st, October 1st, and December 1st.

Two consecutive issues cannot contain articles written by the same author, whether single-authored or co-authored.

Papers are submitted to the Editorial Board by uploading them to the CEON platform using the following link: <https://aseestant.ceon.rs/index.php/spm/login>.

Authors are obliged to submit a signed and scanned declaration of authorship when submitting their works. The declaration form can be downloaded from the journal's website: https://www.ips.ac.rs/en/magazines/srpska-politicka-misao/authors_directions/

All submitted manuscripts are checked for plagiarism or auto-plagiarism. Various forms of chat boxes and other artificial intelligence software cannot be (co)authors of the papers under consideration. These tools can only be used for stylistic language editing, not for writing sections of the paper, and authors who use them are obliged to specify the purpose of using such tools at the point where they are used.

Authors are required to provide their ORCID numbers along with their (preferably) institutional email addresses, which they include in the manuscript text in a footnote alongside their names and surnames.

Research articles can have up to 40,000 characters with spaces, including footnotes. When counting the characters leave out the reference list. Exceptionally, a monographic study can be larger in scope in accordance with the provisions of *the Rulebook on procedure, method of evaluation, and quantitative presentation of scientific research results*.

Reviews can have up to 15,000 characters with spaces.

Book reviews can have up to 10,000 characters with spaces.

CITING AND REFERENCING

The journal *Serbian Political Thought* uses a partially modified Chicago style of citation (17th edition of the *Chicago Manual of Style*), which implies specifying bibliographic parentheses (brackets) according to the author-date system in the text, as well as a list of references with full bibliographic data after the text of the paper.

Data in bibliographic parentheses and the list of references should be written in Latin script.

Below are the rules and examples for citing the bibliographic information in the reference list and in the text. For each type of source, a citation rule is given first, followed by an example of citation in the reference list and bibliographic parenthesis.

The bibliographic parenthesis is usually set off at the end of the sentence, before the punctuation mark. It contains the author's surname, the year of publication, and page numbers pointing to a specifically contextual page or range of pages, as in the following example: (Mearsheimer 2001, 15–17).

Books

Books with one author

Surname, Name. Year of publication. *Title*. Place of publication: Publisher.

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

(Mearsheimer 2001)

Books with two or three authors

Surname, Name, and Name Surname. Year of publication. *Title*. Place of publication: Publisher.

Brady, Henry E., and David Collier. 2010. *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

(Brady and Collier 2010, 211)

Pollitt, Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998.

Decentralising Public Service Management. London: Macmillan Press.
(Pollitt, Birchall and Putman 1998)

Books with four or more authors

Surname, Name, Name and Surname, Name and Surname, and Name and Surname. Year of publication. *Title*. Place of publication: Publisher.

Pollitt, Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen [Pollitt *et al.*]. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

(Pollitt *et al.* 2005)

Editor(s) or translator(s) in place of the author(s)

Surname, Name, Name and Surname, ed. Year of publication. *Title*. Place of publication: Publisher.

Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo, and Pierre Ostigoy [Kaltwasser *et al.*], eds. 2017. *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.

(Kaltwasser *et al.* 2017)

Chapter in an edited book

Surname, Name. Year of publication. “Title of the chapter.” In *Title*, ed. Name Surname, pages range. Place of publication: Publisher.

Lošonc, Alpar. 2019. “Discursive dependence of politics with the confrontation between republicanism and neoliberalism.” In *Discourse and Politics*, eds. Dejana M. Vukasović and Petar Matić, 23?46. Belgrade: Institute for Political Studies.

(Lošonc 2019)

Journal Articles

Regular issue

Surname, Name. Year of publication. “Title of the article.” *Journal* Volume, if available (issue): page range. DOI.

Ellwood, David W. 2018. “Will Brexit Make or Break Great Britain?” *Serbian Political Thought* 18 (2): 5?14. DOI: 10.22182/spt.18212018.1.

(Ellwood 2018)

Newspapers and magazines

Signed articles

Surname, Name. Year of publication. "Title of the article." *Newspaper/Magazine* Date: page range.

Clark, Phil. 2018. "Rwanda's Recovery: When Remembrance is Official Policy." *Foreign Affairs*, January/February 2018: 35–41.

(Clark 2018)

Unsigned articles

Title of the newspaper/magazine. Year of publication. "Title of the article." Date: page range.

New York Times. 2002. "In Texas, Ad Heats Up Race for Governor." July 30, 2002.

(*New York Times* 2002)

Corporate Author

Name of the corporate author ?acronym if needed?. Year of publication. *Title of the publication.* Place of publication: Publisher.

International Organization for Standardization ?ISO?. 2019. *Moving from ISO 9001:2008 to ISO 9001:2015.* Geneva: International Organization for Standardization.

(International Organization for Standardization ?ISO? 2019) – *The first in-text citation*

(ISO 2019) – *Second and all subsequent citations*

Legal and Public Documents

Sections, articles, or paragraphs can be cited in the parentheses. They should be appropriately abbreviated.

Constitutions and laws

The title of the legislative act [acronym if needed], "Official Gazette of the state" and the number of the official gazette, or the webpage and the date of last access.

The Constitution of the Republic of Serbia, "Official Gazette of the Republic of Serbia", No. 98/06.

(The Constitution of the Republic of Serbia, Art. 33)

The Law on Foreign Affairs [LFA], “Official Gazette of the Republic of Serbia”, No. 116/2007, 126/2007, and 41/2009.

(LFA 2009, Art. 17)

Succession Act [SA], “Official Gazette of the Republic of Croatia”, No. 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, and 33/15 and 14/19.

(SA 2019, Art. 3)

An Act to make provision for and in connection with offences relating to offensive weapons [Offensive Weapons Act], 16th May 2019, www.legislation.gov.uk/ukpga/2019/17/pdfs/ukpga_20190017_en.pdf, last accessed 20 December 2019.

(Offensive Weapons Act 2019)

Legislative acts of the European Union

The title of the legislative act, the number of the official gazette, the publication date, and the number of the page in the same format as on the *EUR-lex* website: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

Regulation (EU) No 182/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 laying down the rules and general principles concerning mechanisms for control by Member States of the Commission’s exercise of implementing powers, OJ L 55, 28.2.2011, p. 13–18.

(Regulation 182/2011, Art. 3)

Web sources

Surname, Name, or name of the corporate author [acronym]. Year of publication or n.d. – if the year of publication cannot be determined. “The name of the web page.” *The name of the website*. Date of creation, modification, or the last access to the web page, if the date cannot be determined from the source. URL.

Bilefsky, Dan, and Ian Austen. 2019. “Trudeau Re-election Reveals Intensified Divisions in Canada.” *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/10/22/world/canada/trudeau-re-elected.html>.

(Bilefsky and Austen 2019)

Institute for Political Studies [IPS]. n.d. “The 5th International Economic Forum on Reform, Transition and Growth.” *Institute for Political Studies*. Last accessed 7 December 2019. <http://www.ips.ac.rs/en/news/the-5th-international-economic-forum-on-reform-transition-and-growth/>.

(Institute for Political Studies [IPS] n.d.) – *First in-text citation*

(IPS n.d.) – *Second and every subsequent citation*

Associated Press [AP]. 2019. “AP to present VoteCast results at AAPOR pooling conference.” May 14, 2019. <https://www.ap.org/press-releases/2019/ap-to-present-votecast-results-at-aapor-polling-conference>.

(AP 2019)

Special cases of referencing

Citing editions other than the first

Surname, Name. Year of publication. *Title*, edition number. Place of publication: Publisher.

Bull, Hedley. 2012. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 4th edition. New York: Columbia University Press.

(Bull 2012)

Multiple sources of the same author

1) *Multiple sources by the same author* should be arranged chronologically by year of publication in ascending order.

Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.

Mearsheimer, John J. 2010. “The Gathering Storm: China’s Challenge to US Power in Asia.” *The Chinese Journal of International Politics* 3 (4): 381–396. DOI: 10.1093/cjip/poq016.

2) *Multiple sources by the same author from the same year* should be alphabetized by title, with lowercase letters attached to the year. Those letters should be used in parenthetical citations as well.

Walt, Stephen M. 2018a. *The Hell of Good Intentions: America’s Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

(Walt 2018a)

Walt, Stephen M. 2018b. “Rising Powers and the Risk of War: A Realist View of Sino-American Relations.” In *Will China’s Rise be Peaceful: Security, Stability and Legitimacy*, ed. Asle Toje. 13–32. New York: Oxford University Press.

(Walt 2018b)

3) *Single-authored sources precede multiauthored sources beginning with the same surname* or written by the same person.

Pollitt, Christopher. 2001. "Clarifying convergence. Striking similarities and durable differences in public management reform." *Public Management Review* 3 (4): 471–492. DOI: 10.1080/14616670110071847.

Pollitt, Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

4) *Multiauthored sources with the same name and surname* as the first author should continue to be alphabetized by the second author's surname.

Pollitt Christopher, Johnston Birchall, and Keith Putman. 1998. *Decentralising Public Service Management*. London: Macmillan Press.

Pollitt Christopher, Colin Talbot, Janice Caulfield, and Amanda Smullen. 2005. *Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations*. New York: Palgrave Macmillan.

Special cases of parenthetical citation

Exceptions to the rule of placing the parenthetical citation at the end of a sentence

1) If the *author is mentioned in the text*, even if used in a possessive form, the year must follow in parenthesis, and page numbers should be put in the brackets at the end of the sentence.

For the assessment, see Kaltwasser *et al.* (2017) ... (112).

According to Ellwood (2018) ... (7).

2) When *quoting directly*, if the name of the author precedes the quotation, the year and page numbers must follow in parenthesis.

Mearsheimer (2001, 28) claims that: "...".

3) When *using the same source multiple times in one paragraph*, the parenthetical citation should be placed either after the last reference (or at the end of the paragraph, preceding the final period) if the same page (or page range) is cited more than once, or at the first reference, whereas the subsequent citations should only include page numbers.

Do not use *ibid* or *op. cit.* with repeated citations.

Using brief phrases such as “see”, “compare” etc.

Those phrases should be enclosed within the parenthesis.

(see: Ellwood 2018)

Using secondary source

When using a secondary source, the original source should be cited in parenthesis, followed by “quoted/cited in” and the secondary source. The reference list should only include the secondary source.

“Its authority was greatly expanded by the constitutional revision of 1988, and the Court of Arbitration can now be regarded as a ‘genuine constitutional court’” (De Winter and Dumont 2009, 109 cited in: Lijphart 2012, 39–40).

Lijphart, Arend. 2012. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, 2nd edition. New Haven & London: Yale University Press.

Multiple sources within the same parentheses

1) When *multiple sources* are cited, they should be separated by semicolons.

(Mearsheimer 2001, 34; Ellwood 2018, 7)

2) When *multiple sources by the same author*, but published in different years are cited, the name of the author is cited only the first time. The different years are separated by commas or by semicolons where page numbers are cited.

(Mearsheimer 2001, 2010) or (Mearsheimer 2001, 15–17; 2010, 390)

3) When *different authors share the same surname*, include the first initial in the parenthesis.

(M. Chiti 2004, 40), (E. Chiti 2004, 223)

Chiti, Edoardo. 2004. “Administrative Proceedings Involving European Agencies.” *Law and Contemporary Problems* 68 (1): 219–236.

Chiti, Mario. 2004. “Forms of European Administrative Action.” *Law and Contemporary Problems* 68 (1): 37–57.

TEXT FORMATTING

General guidelines for writing the manuscript

The manuscript should be written in Word, in the following manner:

- Paper size: A4;
- Margins: Normal 2.54 cm;
- Use Times New Roman font (plain letters) to write the text, unless specified otherwise;
- Line spacing: 1.5;
- Footnote line spacing: 1;
- Title font size: 14 pt;
- Subtitles font size: 12 pt;
- Text font size: 12 pt;
- Footnote font size: 10 pt;
- Tables, charts and figures font size: 10 pt;
- Use Paragraph/Special/First line at 1.27 cm;
- Text alignment: Justify;
- Font color: Automatic;
- Page numbering: Arabian numerals in lower right corner;
- Do not break the words manually by inserting hyphens to continue the word in the next line;
- Save the manuscript in the .doc format.

Research article manuscript preparation

The manuscript should be prepared in the following manner:

*Name and surname of the first author**

* Footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended. ORCID:

Affiliation

*Name and surname of the second author***

** Footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended. ORCID:

Affiliation

TITLE OF THE PAPER***

*** Footnote: if necessary, specify one of the following (or similar) data: 1) the name and number of the project; 2) the proceeding where the manuscript was presented under the same or similar title; 3) statements of gratitude.

Abstract

Abstract, within 100–250 words range, contains the subject, aim, theoretical and methodological approach, results and conclusions of the paper.

Keywords: Below the abstract, five to ten **key words** should be written. Key words should be written in roman font and separated by commas.

The manuscript can have maximally three levels of subtitles. **Subtitles** should not be numbered. They should be used in the following manner:

FIRST LEVEL SUBTITLE

Second level subtitle

Third level subtitle

Tables, charts, and figures should be inserted in the following manner:

- Above the table/chart/figure, center the name of the Table, Chart or Figure, an Arabic numeral, and the title in Times New Roman font;
- Below the table/chart/figure, the source should be cited in the following manner: 1) if the table/chart/figure is taken from another source, write down *Source:* and include the parenthetical citation information of the source; or 2) if the table/chart/figure is not taken from another source, write down *Source: Author.*

Use in-text references according to *Citing and referencing.*

Use the footnotes solely to provide remarks or broader explanations.

REFERENCES

References should be listed after the text of the paper, before the Resume in the following manner:

- the first line of each reference should be left indented, and the remaining lines should be placed as hanging by 1.27 cm using the option Paragraph/Special/Hanging;
- all the references should be listed together, without separating legal acts of archives;
- the references should not be numbered;
- list only the references used in the text.

After the reference list, write the name and surname of the author, the title of the paper and resume in Serbian in the following manner:

Име и презиме првог аутора *

* Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. ORCID:

Установа запослења

Име и презиме другог аутора **

** Фуснота: Имејл-адреса аутора: Препоручује се навођење институционалне имејл-адресе аутора. ORCID:

Установа запослења

НАСЛОВ РАДА ***

*** Фуснота: по потреби, навести један од следећих (или сличних) података: 1) назив и број пројекта у оквиру кога је чланак написан; 2) да је рад претходно изложен на научном скупу у виду усменог саопштења под истим или сличним називом 3) исказ захвалности.

Резиме

Resume (Резиме) up to 1/10 length of the paper contains the results and conclusions of the paper which are presented in greater scope than in the abstract.

Keywords (Кључне речи): Keywords should be written in Times New Roman font and separated by commas.

Review preparation

A review should be prepared in the same manner as the research article, but leaving out the abstract, keywords, resume, or book cover.

Book review preparation

When writing book reviews, split the text into **two columns**. Book reviews should be prepared in the following manner:

<p><i>Name and surname of the author*</i></p> <p>* In the footnote: E-mail address: The institutional e-mail address is strongly recommended. ORCID:</p> <p><i>Affiliation</i></p> <p>TITLE OF THE BOOK REVIEW***</p> <p>*** Footnote: if necessary, specify one of the following (or similar) data: 1) the name and number of the project; 2) the proceeding where the manuscript was presented under the same or similar title; 3) statements of gratitude.</p>	<p>Below the title place the image of the front cover;</p> <p>Below the image of the front cover list the book details according to the following rule:</p> <p>Name and surname of the author. Year of publication. <i>Title of the book</i>. Place of publication: Publisher, total number of pages.</p> <p>The text of the book review should be prepared following the guidelines of the research article preparation.</p>
---	---

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Радови подлежу двострукој рецензији, а рецензије су анонимне у оба смера.

Захтев за израду рецензије достављају се преко СЦИИндекс Асистент система. Рок за прихватање/одбијање рецензирања је седам дана од пријема захтева, а за саму израду рецензије две недеље од пријема захтева. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију.

Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада:

Име, презиме и научно звање рецензента:

Приликом израде рецензија, забрањена је употреба Chat box-ова и других софтвера вештачке интелигенције.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32

СРПСКА политичка мисао = Serbian Political Thought / главни и одговорни уредник Миша Стојадиновић. - Vol. 1, бр. 1/4 (1994)- .
- Београд : Институт за политичке студије, 1994- (Београд : Донат граф). - 23 cm

Двомесечно. - Текст на срп. и енгл. језику. - Преузео је: Serbian Political Thought = ISSN 1450-5460. - Друго издање на другом медијуму: Српска политичка мисао (CD-ROM изд.) =

ISSN 1452-3108

ISSN 0354-5989 = Српска политичка мисао

COBISS.SR-ID 102782215

1994

СРПСКА
ПОЛИТИЧКА
МИСАО
THOUGHT
POLITICAL
SERBIAN

ISSN 0354-5989 UDK 32 година XXXII vol. 93 број 5/2025.

9 770354 598003